

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΠΕΜΠΤΟ

ΕΚΤΑΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΕΥΧΟΣ 20

ΜΑΪΟΣ 1992

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>Πρὸς τοὺς ἐταίρους</i>	17
<i>Πρακτικὸ Ἐκτακτῆς Γενικῆς Συνέλευσης τοῦ 1992</i>	18
Β.Χ. Πετράκου: Ἐπίλογος	90
Ἰω. Β. Σβορώνου: Ἡ ἔκθεσις τῆς Ρώμης	93

Ὁ Μέντωρ, Ἐνημερωτικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους μετὰ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως καὶ εὐθύνῃ τῆς ἐκδόσεως τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Γραφείου Δημοσιευμάτων.

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι, Fax (01) 3644 996

ISSN 1105-7181

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΕΝΗΜΕΡΩΤΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ ΤΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΚΤΑΚΤΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΕΥΧΟΣ 20

ΜΑΪΟΣ 1992

Πρὸς τοὺς ἐταίρους

Εἶχε ἤδη φθάσει στὸ τελευταῖο στάδιο τῆς ἐκτύπωσης τὸ τεύχος τοῦτο τοῦ Μέντορος ὅταν ὁ Παῦλος Η. Λαζαρίδης, μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἔφυγε ἀπὸ κοντά μας, στίς 27 Μαΐου 1992. Ὁ χρόνος δὲν ἐπαρκεῖ πλέον γιὰ νὰ γίνῃ λόγος, ὅπως πρέπει, γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του καὶ τὸ χρέος αὐτὸ θὰ ἀποδοθεῖ στὸ ἐπόμενο τεύχος.

Ὅσοι γνώρισαν τὸν Παῦλο Λαζαρίδην τὰ τελευταῖα χρόνια, μετὰ τὴν ἀποχώρησή του ἀπὸ τὴν Ὑπηρεσία (1982), ἀγνοοῦν ὅτι ὑπῆρξε ἕνας ἀπὸ τοὺς Ἑλλήνες ἀρχαιολόγους, τῆς μετὰ τὸν μεγάλο πόλεμο γενιᾶς, πὺ ἀνανέωσε τὴν παράδοση τῆς ἐλληνικῆς Ἀρχαιολογίας. Ἀνῆκε σὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ σειρὰ Ἐπιμελητῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ 1949 ἀπὸ τοὺς ὁποίους δὲν εἶναι μαζί μας πλέον ὁ Μανόλης Ἀνδρόνικος (†1992) καὶ ὁ ἀξέχαστος Σεραφεῖμ Χαριτωνίδης (†1966).

Ὁ Παῦλος Λαζαρίδης εἶχε τὴν τύχη νὰ ὑπηρετήσῃ, στὴν ἀρχὴ τῆς σταδιοδρομίας του, στὴ Δωδεκάνησο ὑπὸ τὸν Ἰωάννη Δ. Κοντῆ. Ἐκεῖ διαμόρφωσε τὴ μέθοδο τῆς ἐργασίας του καὶ ἀπέκτησε τὴν ἀντίληψη γιὰ τὰ μνημεῖα πὺ τὸν ὀδήγησε σ' ὀλόκληρο τὸν ὑπηρεσιακὸ βίον του. Ὁ Παῦλος Λαζαρίδης ἔθετε ὡς σκοπὸ τῶν ἐνεργειῶν του τὸ ὄφελος τοῦ τόπου καὶ τῶν μνημείων. Δὲν θεώρησε ποτὲ τὴν Ὑπηρεσία καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ ὑπαλλήλου τοῦ Κράτους ὡς μέσα γιὰ τὴν ἐπίτευξη προσωπικῶν ὠφελημάτων. Δὲν ἐπέδιωσε τίς ἀτελεύτητες ἀδειες στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ στὸ Ἐσωτερικὸ, κάτι πὺ σήμερα, μετὰ τὸ πρόσχημα τῆς λεγόμενης μετεκπαίδευσης, ἔχει καταστήσει καρκίνωμα τῆς Ὑπηρεσίας. Προσέφερε, χωρὶς δισταγμὸ, ὄλες του τίς δυνάμεις γιὰ τὴ σωτηρία τῶν μνημείων καὶ τὴ διατήρηση τῆς μακρᾶς παράδοσης τῶν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν Ἐφόρων καὶ Ἐπιμελητῶν Ἀρχαιοτήτων πὺ μόνονι τους, χωρὶς βοήθεια, ἀλλὰ μετὰ πίστη στὸ ἔργο τους ἀγωνίζονται, μέσα σὲ κόσμον ἐχθρικό, νὰ διατηρήσουν τὰ τεκμήρια τοῦ ἐλληνικοῦ παρελθόντος, αὐτοῦ πὺ προσπαθοῦν νὰ οἰκιοποιηθοῦν ἀνατολικοὶ καὶ βόρειοι γείτονες καὶ νὰ καταστρέψουν κάτοικοι τοῦ τόπου μας, κατ' ἐπίφαση Ἑλλήνες.

Ὁ Παῦλος Λαζαρίδης ὑπῆρξε ἀξίος Ἐφορος, διάδοχος τοῦ Πιττάκη, τοῦ Εὐστρατιάδη καὶ τοῦ Σταματάκη.

Β.Χ.Π.

ΕΚΤΑΚΤΗ ΓΕΝΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ ΤΟΥ 1992

ΠΡΑΚΤΙΚΟ

Στήν Ἀθήνα σήμερα, ἡμέρα Σάββατο, 14 Μαρτίου 1992 καὶ ὥρα 9.30 συγκεντρώθηκαν στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ μεγάλου τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, Πανεπιστημίου 22, ἀπὸ τοὺς ἐταίρους τῆς πού ἀναγράφονται στὸν ἐκλογικὸ κατάλογο τοῦ 1991 ὅσοι ἀκολουθοῦν:

5. Ἀλευρᾶ Κοκκοροῦ Γεωργία Ἰωάν. 8. Ἀνδρειωμένου Ἀγγελικὴ Κων. 12. Ἀξιώτη Κορνηλία. 19. Βαγιακάκος Δικαῖος Βαγάκη. 21. Βαλλιάνου Χατζῆ Δέσποινα Χρ. 27. Βασιλικοῦ Τσιλιμίγκρα Ντόρα Γεωργ. 31. Βλάχος Ἄγγελος Σταύρου. 34. Βοκοτόπουλος Παναγιώτης Λεων. 35. Βοκοτοπούλου Κουλεϊμάνη Ἰουλία Παναγ. 38. Βότση Κρυστάλλη Καλλιόπη. 48. Γεωργακόπουλος Βασίλειος Ἀθαν. 50. Γεωργίου Παῦλος Σωτ. 57. Γκιολῆς Νικόλαος Ἀθαν. 58. Γκόφα Παντελίδου Μαρία Θεοφάν. 59. Γκόφας Δημήτριος Χρ. 63. Γριτσόπουλος Τάσος Ἀθαν. 70. Δανασσῆς Ἀφεντάκης Ἀντώνιος Κων. 74. Δεκουλάκου Ἰφιγένεια Ἡλ. 75. Δεληβορριάς Ἄγγελος Σπ. 78. Δεσπίνη Αἰκατερίνη Γεωργ. 79. Δεσπίνης Γεώργιος Ἰωάν. 83. Δημακοπούλου Αἰκατερίνη Κων. 86. Δοντᾶς Γεώργιος Σπ. 89. Δρανδάκης Νικόλαος Βασ. 90. Δροσογιάννη Κουτσοκώστα Φανή Ἀντων. 95. Ἐτζεογλου Ροδονίκη Ἄβρ. 97. Εὐστρατίου Κλεοπάτρα. 98. Ζαφειροπούλου Παπαδοπούλου Φωτεινὴ Νικολ. 104. Ζερβουδάκη Ἡὼς Ἀλεξάν. 106. Ζιρῶ Δημοσθένης. 109. Ζῶης Ἀντώνιος Ἀναστ. 111. Ἡμελλος Στέφανος. 113. Θέμελης Πέτρος Γεωργ. 115. Θεοχαράκη Ἐλένη. 117. Θεοχάρη Μαρία. 120. Ἰακωβίδης Σπυρίδων Εὐστ. 128. Καλλιγᾶ Γερούλανου Αἰμιλία. 129. Καλλιγᾶ Εἰρήνη Παύλου. 132. Καλογεροπούλου Ἀθηνα. 138. Κανίνιας Σπυρίδων Ἀθαν. 155. Κισκύρας Δημήτριος Ἀνδρ. 156. Κοζομπόλης Δημήτριος Νικολ. 160. Κοκολιάδης Σπυρίδων Ἰωάν. 166. Κοντὸς Παναγιώτης. 173. Κοτιῶνη Ρέα Ἀλεξάν. 175. Κούκκου Ἐλένη Εὐαγγ. 177. Κουνουπιώτου Μανωλέσου Ἐλένη. 178. Κούρου Νότα Ἀθαν. 187. Κυπραίου Εὐαγγελία Νικολ. 198. Λαζαρής Ἀνδρέας. 199. Λαζαρίδου Θάλεια Δημητρ. 200. Λαζαρίδης Παῦλος Ἡρ. 202. Λαιμοῦ Ἄννα Ἀνδρ. 204. Λαμπρινουδάκης Βασίλειος Κων. 208. Λεμπέση Ἀγγελικὴ Κων. 211. Λιβαδάρας Νικόλαος Ἀνδρ. 213. Λοῖζου Ἀλεξάνδρα Ἀλεξάν. 214. Λούβαρης Βέλτσος Νικόλαος Γεωργ. 218. Λῶλος Ἰωάννης. 229. Μαρθάρη Μαρίζα. 238. Μελισσηνοῦ Χριστίνα Γερ. 244. Μινῶτος Διονύσιος. 250. Μιχαηλίδου Νουάρου Εὐθυμία Γεωργ. 256. Μουστάκα Ἀλίκη Δημητρ. 258. Μουστάκας Χαράλαμπος Γεωργ. 263. Μπαμπινιώτης Γεώργιος. 264. Μπέζη Ἐλένη Ἰωάν. 269. Μπούρας Χαράλαμπος Θεοδῶρ. 270. Μπουρνιά Ση-

μαντώνη Εύαγγελία. 274. Μπρούσκαρη Μαρία Σίλα. 276. Μυλωνᾶς Παῦλος Κυριάκος Μιλτ. 283. Νίνου Αἰκατερίνη Ἄγγ. 287. Ντία Ἀσπασία Κων. 294. Οἰκονομίδου Μάντω Λόντου. 299. Παλαιοκρασσᾶ Λυδία Δημητρ. 303. Παναγιωτίδη Μαρία Παναγ. 306. Παναγοπούλου Κιτσίκη Μπεάτα Ἐπαμ. 319. Παπαϊωάννου Ἄγγελος. 322. Παπαμιχαήλ Μιχαήλ Ἰωάν. 324. Παπαντωνίου Ἐλπιδοφόρος Ἄντων. 325. Παπαντωνίου Ροζαλίνδη Ἐλπιδοφ. 326. Παπαπάνος Κωνσταντῖνος Παναγ. 327. Παπαπετρόπουλος Δημήτριος Ἄνδρ. 328. Παπαποστόλου Ἰωάννης Ἄνδρ. 331. Παπασταύρου Ἐλένη. 332. Παπαχατζῆς Νικόλαος. 334. Παπίδας Λεωνίδα. 335. Παρλαμᾶ Στυλιανή. 341. Πέννας Χαράλαμπος Ἰωάν. 344. Πετράκος Βασίλειος Χρ. 345. Πετρονώτης Ἀργύρης Παναγ. 347. Πετρόχειλος Ἰωάννης Ἐμ. 348. Πέτσας Φώτιος Μιχ. 361. Πωλογιώργη Μέλπω. 366. Ρωμοπούλου Αἰκατερίνη. 370. Σακελλαρίου Ἀγνή Μιχ. 371. Σακελλαρίου Μιχαήλ Βασ. 375. Σεργόπουλος Γεώργιος. 378. Σιμωνᾶς Παναγιώτης Νικολ. 384. Σκορδᾶ Χατζημιχαήλ Δέσποινα Ἰωάν. 390. Σταϊνχάουερ Γεώργιος. 391. Σταυρίδου Ἀλκμήνη Ἄντων. 395. Στράτου Νία. 397. Συριόπουλος Κωνσταντῖνος. 402. Τελεβάντου Χριστίνα. 405. Τζάχου Ἀλεξανδρῆ Ὀλγα Εύαγγ. 409. Τουλούπα Στασινοπούλου Ἐβη Δημητρ. 417. Τριάντη Ἀλίκη Ἰσμήνη Στυλ. 418. Τριάντης Στυλιανός. 442. Χαιρέτη Μαρία Κων. 448. Χατζηδάκη Θεανώ. 450. Χατζηκακίδης Ἀθανάσιος Δημητρ. 452. Χατζημιχάλης Ἰωάννης. 455. Χατζόπουλος Μιλτιάδης. 465. Ὠνάσογλου Ἄρτεμις.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κ. Γ. Σ. Δοντᾶς κήρυξε τὴν ἔναρξη τῆς συνεδρίασης καὶ εἶπε:

Κυρίες καὶ κύριοι,

Κληθήκατε σήμερα, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 30 τοῦ Ὁργανισμοῦ, ἔπειτα ἀπὸ αἴτηση 28 ἐταίρων γιὰ σύγκληση Ἐκτακτῆς Γενικῆς Συνέλευσης μὲ σκοπὸ νὰ συζητηθεῖ ἡ ἀπόφαση τῆς Κυβερνήσεως ἀποστολῆς 21 ἔργων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. στὶς ΗΠΑ γιὰ νὰ ἐκτεθοῦν στὰ ἐκεῖ μουσεῖα. Στὴν πρόσκληση ποὺ λάβατε ἀναγράφεται ὡς πρῶτο θέμα ἡ Ἐκλογή Προεδρείου τῆς Συνελεύσεως. Τοῦτο ἐγίνε ἀπὸ μείζονα εὐαισθησία πρὸς τὴ Συνέλευση, ἡ ὁποία πιθανῶς νὰ ἤθελε στὴ σημερινὴ περίπτωση Προεδρεῖο ἐξ ἐταίρων. Πρέπει νὰ ἔχετε ὑπ' ὄψη ὅμως ὅτι κατὰ τὸ ἄρθρο 31 τοῦ Ὁργανισμοῦ, τῶν Ἐκτάκτων Συνελεύσεων προεδρεύουν ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου μετὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως.

Ἀκολούθησε σύντομη συζήτηση κατὰ τὴν ὁποία μίλησαν ὁ κ. Δ. Κισκύρας, ὁ κ. Κ. Παπαπάνος καὶ ὁ κ. Δ. Γκόφας καὶ οἱ ἐταῖροι δέχτηκαν ὁμόφωνα ὅτι στὶς Ἐκτακτες Συνελεύσεις προεδρεύ-

ουν ὁ Πρόεδρος καὶ ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Συνέλευσης ζήτησε νὰ ἐγγραφοῦν ὄσοι ἐπιθυμοῦν νὰ μιλήσουν καὶ καταρτίστηκε ὁ πίνακας τῶν ὁμιλητῶν. Κατόπιν ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς διάβασε τὴν αἴτηση σύγκλησης τῆς Ἑκτακτῆς Γενικῆς Συνέλευσης τῶν 28 ἐταίρων:

«Οἱ ὑπογράφωντες Ἑταῖροι τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας πληροφορηθέντες ὅτι τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ ἔχει προγραμματίσει νὰ στείλει ἀριστουργήματα τῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἀπὸ τὰ Μουσεῖα μας γιὰ νὰ ἐκτεθοῦν στὴν Ἀμερικὴ ζητοῦμε νὰ συγκληθεῖ ἑκτακτὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν Ἑταίρων γιὰ νὰ συζητηθεῖ τὸ θέμα μὲ σκοπὸ νὰ ἀποτραπεῖ ἢ σχεδιαζόμενη ἐξαγωγή μοναδικῶν καὶ ὑψίστης καλλιτεχνικῆς καὶ ἀρχαιολογικῆς ἀξίας ἔργων τοῦ 5ου αἰ. π.Χ.

Ἡ σύγκληση ἑκτακτῆς Γενικῆς Συνέλευσης τῆς Ἑταιρείας εἶναι ἀναγκαία γιὰτὶ πιστεύουμε:

- α) ὅτι κλασικὰ μνημεῖα τῆς ἀρχαιότητος θὰ ἐκτεθοῦν στοὺς γνωστοὺς κινδύνους φθορᾶς ἢ καὶ καταστροφῆς
- β) ὅτι τὰ ἀντισταθμιστικὰ ὀφέλη δὲν εἶναι ἐπαρκῆ ἔναντι τῆς σημασίας ποὺ ἔχουν τὰ ἀποστελλόμενα ἑλληνικὰ ἔργα γιὰ τὸν δυτικὸ πολιτισμὸ
- γ) ὅτι ἡ συγκέντρωση ἀριστουργημάτων σὲ μία ἐκθεση χωρὶς συγκεκριμένο θέμα εἶναι ἀντιεπισημονικὴ καὶ δὲν ἐξυπηρετεῖ καμία σκοπιμότητα.

Οἱ Ἑταῖροι

Ἰ. Α. Παπαποστόλου, Ἀντ. Ζώης, Ἑλένα Ραυτοπούλου, Φωτ. Ζαφειροπούλου, Ροδ. Ἐτζέογλου, Ἐβη Τουλούπα, Ἄρτ. Ὠνάσογλου, Ἰφ. Δεκουλάκου, Ἀγγ. Λεμπέση, Αἰκ. Δημακοπούλου, Γ. Ἀλευρᾶ, Λίλα Μαραγκοῦ, Ἄνδρ. Λαζαρή, Δημ. Τριανταφυλλόπουλος, Δημ. Παπαστάμος, Σ. Καλοπίση, Μέλ. Πωλογιῶργη, Ἀ. Μαζαράκης Αἰνιάν, Ἑλ. Παπασταύρου, Λ. Παρλαμᾶ, Ἑλ. Θεοχαράκη, Κλ. Εὐστρατίου, Ντ. Βασιλικοῦ, Ἰω. Γιαρμενίτης, Ἀθ. Καλογεροπούλου, Ἀγνή Σακελλαρίου, Ἄγγ. Χωρέμης.

Μὲ τηλεγράφημά του προσυπέγραψε τὴν αἴτηση ὁ ἐταῖρος κ. Σ. Δάκαρης.

Ὁ Πρόεδρος ἔδωσε τὸν λόγο στὸν ἐταῖρο κ. Ἰ. Παπαποστόλου ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

Πιστεύω ὅτι εἶναι προτιμότερο νὰ ταξιδεύουν οἱ ἄνθρωποι καὶ ὄχι τὰ ἀρχαῖα καὶ τὰ ἔργα τέχνης ἀπὸ τόπο σὲ τόπο ἀνὰ τὸν κόσμον. Γιατὶ ἐκτὸς τῶν ἄλλων ἔτσι διατηρεῖται

άλωβητο και ένα συστατικό τής μαγείας και τής νοσταλγίας του ταξιδιού. Για ανθρώπους με όρισμένες αισθήσεις, τὸ ταξίδι γιὰ νὰ δεῖ κανεὶς ἕνα ἀγαπημένο ἔργο τέχνης ἢ μοναδικὸ μνημεῖο τῆς ἱστορίας ἔχει ἀξεπέραστη γοητεία. Εἶναι σωστότερο ὅμως νὰ πῶ εἶχε ἄλλοτε, γιατί τώρα δὲν χρειάζεται πιά τὸ νοσταλγικὸ ταξίδι. Τὸ φιλοθεάμον και αἰσθαντικὸ κοινὸ ἔχει στὰ πόδια του τότε τὸ ὄνειρο τῆς ἑλληνικῆς δημοκρατίας και τὰ πρότυπα τῆς κλασικῆς παιδείας κρυσταλλωμένα στὴν τέχνη και τότε τὴ μεθυστικὴ εἰκόνα τοῦ ἑλληνικοῦ ἔρωτα, σὲ λίγο δὲ αὐτούσιο τὸ ἴδιο τὸ ἑλληνικὸ θαῦμα. Γιὰ κοπιώδη ταξίδια θὰ μιᾶμε τώρα!

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ εἶμαστε ἀπόλυτοι. Ὑπάρχουν ἄνθρωποι, συγκεκριμένως ὀρισμένοι ἀρχαιολόγοι, πού και στὴν κατηγορία τοῦ κοινοῦ αὐτοῦ δὲν ἀνήκουν και τὴν εὐκαιρία εἶχαν νὰ γεύονται συχνὰ τὶς χαρὲς τοῦ ταξιδιοῦ και νὰ πραγματοποιοῦν τὰ ἱστορικὰ και αἰσθητικὰ τους ὄνειρα συνοδεύοντας τὰ ἀρχαῖα στὶς ἐκθέσεις τοῦ Ἑξωτερικοῦ. Ὑποθέτω ὅτι εἶναι τόσο πιεστικὴ ἢ ἀνάγκη αὐτὴ ὡς κεκτημένο κάπως πνευματικὸ δικαίωμα και αἰσθητικὴ ἀξίωση, ὥστε ἢ ἴδια ἢ κ. Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ σὲ τηλεοπτικὴ ἐκπομπὴ στὶς 25.2.92, μιλώντας γιὰ τὴν ἐπικείμενη ἐκθεση τοῦ ἑλληνικοῦ θαύματος, ἐδήλωσε, ἐκτὸς τῶν ἄλλων περὶ τοῦ ἐθνικοῦ κέρδους, ἐπὶ λέξει, ὅτι Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι θὰ συμμετάσχουν και στὴν ὀργάνωση τῆς ἐκθεσης και στὶς ἐκδηλώσεις πού θὰ τὴ συνοδεύουν. Εἶναι ἄραγε αὐτὸ μαζί με τὴν ἐπιφύλαξη γιὰ ὀρισμένα ἔργα ὄρος πού ἔθεσαν οἱ ἀρχαιολόγοι;

Ἄν εἶναι ἔτσι, πράγμα πού δὲν τὸ πιστεύω, και ἂν εἶναι τόσο σημαντικό αὐτό, προτείνω στὴν κ. Ὑπουργὸ νὰ βρεῖ τρόπο νὰ στέλνει τοὺς ἀρχαιολόγους πού ζητοῦν σὲ ταξίδια χωρὶς νὰ τοὺς δίνει νὰ παίρνουν μαζί τους και ἀρχαῖα. Στὸ κάτω κάτω, μπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθεῖ τί σκιά στὶς ἡδονικὲς ἀναλαμπὲς πού προσφέρει τὸ ταξίδι θὰ εἶναι νὰ περισυλλέγουν γιὰ νὰ φέρουν πίσω γιὰ συγκόλληση, τὰ κομματάκια πού σπάζουν ἢ ἀπολεπίζονται κατὰ τὶς ἀτελείωτες συσκευασίες και ἀποσυσκευασίες τῶν ἀρχαίων!

Ὅπως και ἂν ἔχει, ὑπάρχει ἕνα σοβαρὸ ἀναμφισβήτητο γεγονός αὐτὴ τὴ στιγμή: Οἱ μεγάλες περιοδεύουσες ἐκθέσεις εἶναι ἀναπόδραστη ἀναγκαιότητα, γιατί ἀπλούστατα εἶναι μὸδα και ἰδεολογία και εἶναι συνυφασμένες με οἰκονομικὰ ὀφέλη και προσωπικὴ προβολή. Γιὰ τὰ δύο τελευταῖα δὲν θὰ κάνω σχόλια, ἔχουν σημειωθεῖ και ἄλλοτε.

Ἡ ἰδεολογία συντίθεται ἐπίσης ἀπὸ γνωστὲς θεωρίες γιὰ τὴν παγκόσμια πολιτιστικὴ κοινότητα, τὴν κατάργηση τῶν συνόρων, τὴν ἐλευθέρη διακίνηση και ἀνταλλαγὴ ἀγαθῶν τοῦ πνεύματος, τὴν εὐρεία διάδοση τοῦ καλλιτεχνικοῦ

βιώματος κλπ. Στο ίδιο ιδεολογικό πλέγμα ανήκει και η αιώ-
νια επίκληση του έθνικου συμφέροντος που θα προκύψει από
την προβολή του έλληνικού «image». Σε αυτό θα επιστρέψω
σε λίγο.

Όσον αφορά στη μόδα θα ήθελα να πω ότι δεν πρέπει
να υποτιμά κανείς τη δύναμή της. Προσωπικώς, και παρ' όλο
ότι πιστεύω στην αρχή που διατύπωσα προηγουμένως, ότι
είναι προτιμότερο να ταξιδεύουν οι άνθρωποι παρά τα άρ-
χαία, δεν θα εύρισκα αποτρόπαιο να τη δεχόμαστε, αν η
προσαρμογή μας σε αυτή γινόταν με νοῦ και μέτρο και με
αίσθηση για πνευματική ποιότητα.

Όπως συχνά συμβαίνει, η Ελλάδα ρίχτηκε άκαθεκτη
στην τροχιά του συρμού. Έδω η μόδα πήρε τη χειρότερη
μορφή της και παρερμηνεύθηκε. Πλήθος εκθέσεων δυσανά-
λογο με το χρονικό διάστημα στο όποιο πραγματοποιήθηκαν
και βέβαια, το χειρότερο, και εν μέρει επακόλουθο του πλή-
θους, έλλειψη θέματος, απουσία επιστημονικού-ιστορικού
προβληματισμού, άνοησία έθνικης προβολής, προχειρότητα,
συσσώρευση, έθος σαλονιού και κοινής διακοσμητικής έφαρ-
μογής.

Υπάρχουν ελάχιστες εκθέσεις που λόγω του επιστημο-
νικού επιπέδου των οργανωτών τους έδιναν θέμα συγκεκρι-
μένο και τεκμηρίωση επιστημονική. Αναφέρω ως χαρακτη-
ριστικό, αλλά όχι μοναδικό παράδειγμα, την έκθεση «Έκατό
χρόνια από τον θάνατο του Schliemann». Οι περισσότερες
δμως είχαν τόσο γενικά και άοριστα θέματα, ώστε μπορού-
σαν να χωρέσουν μέσα τους κάθε άρχαιο ώραιας ή καλής
τέχνης, για να χρησιμοποιήσω την έκφραση μερικῶν πα-
λαιῶν αρχαιολόγων. Μπορεί από άποψη μουσειολογικής και
αίσθητικῆς παρουσίας το αποτέλεσμα να ήταν κάποτε έν-
διαφέρον, από άποψη όμως περιεχομένου οι περισσότερες
εκθέσεις ήταν σαν καπνός που διαλύεται με το πρώτο φύ-
σημα του ανέμου.

Σχετικῶς έχω να κάνω τρεῖς λυπηρῆς ἐπὶ μέρους διαπι-
στώσεις:

Πρώτον ότι δεν έγινε ποτέ ουσιαστική κριτική για κάθε
μία έκθεση και αυτό είναι εν μέρει εύλογο. Να κρίνει κανείς
ποιό περιεχόμενο αφού δεν υπάρχει! Αλλά αυτό ακριβῶς
έπρεπε να επισημανθεί.

Το δεύτερο θέμα αφορά στις γνωστές, έστω και άνεπιση-
μως, ζημιές. Τα άρχαία μας ύφίστανται μία νέα περιπέτεια
στην ιστορία τους και οι αρχαιολόγοι οφείλουν να ανακοι-
νώσουν στο επιστημονικό κοινό τις αλλαγές που έχουν γίνει
στην κατάσταση διατήρησης μετά από τις υπερπόντιες έκθε-

σιακές επιχειρήσεις, όπως γίνεται μετά από πόλεμο, αφού άλλωστε επίθεση κάνομε, έστω πολιτιστική.

Η τρίτη διαπίστωση είναι εξίσου τραγική. Το 1964, σε χρόνο δηλαδή άνυποπτο για μαζικές εκθέσεις της μόδας, η Ελλάδα πραγματοποίησε μία μεγάλο επιστημονικού κύρους, εκπληκτικής ωραιότητας και, τέλος, ως το άκουσουν αυτό οι αρμόδιοι, ιστορικής και εθνικής σημασίας έκθεση με τίτλο «Βυζαντινή Τέχνη - Τέχνη Ευρωπαϊκή», που μās είχε θαμπώσει, όπως άλλωστε τα δημιουργικά εκείνα χρόνια είχαν θαμπώσει τον κόσμο και άλλα ελληνικά πνευματικά γεγονότα, π.χ. η μόνιμη έκθεση γλυπτών του Έθνικού Μουσείου. Συνέχεια του ίδιου επιπέδου δεν υπήρξε.

Η σημερινή ελληνική κατάσταση πάντως φοβούμαι ότι όχι μόνο δεν έχει προηγούμενο στον τόπο μας, αλλά ούτε σύγχρονο παράλληλο άλλο. Τώρα, με την επικείμενη έκθεση του θαύματος, φθάσαμε σε όριακή κατάσταση. Τώρα πια ανοίγεται ο δρόμος εξαγωγής χωρίς διάκριση και εκείνων των έργων που πριν οι ιθύνοντες, πολιτικοί και αρχαιολόγοι, δεν έτολμούσαν να μετακινήσουν.

Θέλω να δηλώσω ότι δεν είμαι εναντίον οιασδήποτε περιοδικής έκθεσης. Βλέπω την έκθεση όμως ως το επιστέγασμα μās έρευνας για ένα θέμα (αρχαιολογικό, ιστορικό, λαογραφικό κλπ.), έννοια την έκθεση που δεν τίθεται εξ αρχής ως αυτοσκοπός, αλλά έρχεται εκ των υστέρων ως φυσικό συμπλήρωμα και επισφράγισμα ατομικής ή ομαδικής έρευνας. Τότε η έκθεση έχει όχι μόνον επιστημονική διάρκεια και απόδοση, αλλά είναι και αναγκαία, γιατί αντικειμενικοποιεί την επιστημονική σκέψη και τον προβληματισμό και προβάλλει ανάγλυφα τα συμπεράσματα.

Σε μια τέτοια έκθεση πάντως, εάν χρειασθεί να συμπεριληφθούν έργα μοναδικά, πρέπει να χρησιμοποιηθούν μόνον αντίγραφα τους που είναι δυνατό σήμερα να είναι πιστότατα.

Άλλα θα απαντήσουν κάποιοι ότι αυτός ο τύπος έκθεσης αφορά στους ιστορικούς και αρχαιολόγους και είναι άσχετος με τον θεσμό των μεγάλων εκθέσεων που κύριος σκοπός τους είναι η προβολή του «image», ο έπηρασμός της παγκόσμιας κοινότητας με κάθε μέσο, ακόμη και με αριστουργήματα άνοήτως συνηγμένα εν ταύτῳ. Άλλα θα ρωτήσω: στα πλαίσια ποιού προγράμματος διπλωματίας και προπαγάνδας γίνονται αυτές οι πολιτικής σκοπιμότητας εκθέσεις; Έγινε ποτέ έρευνα για να διαπιστωθεί η επίδραση που είχαν οι πάνω από πενήντα εκθέσεις που έταξίδεψαν από το 1979 έως σήμερα; Δεν υπάρχουν άραγε εκτός από τα γενικά και άοριστα θέματα, που χρησιμοποιούνται, άλλα, και όχι μόνο κατ' ανάγκην αρχαιολογικά, που και παγκοσμιότητα

να έχουν και να δίνουν τη συγκλονιστική εικόνα του Έλληνισμού στους αιώνες; Τό να ιστορούν ότι οι εκθέσεις που κάνουν φέρνουν εθνικό κέρδος ύποτιμά τη νοημοσύνη όλων.

Καταλήγοντας συνοψίζω. Έκθέσεις περιοδικές στα μουσεία μας πιστεύω ότι μπορούν να γίνονται σε μεγάλα χρονικά διαστήματα, και μόνο δύο ειδών: πρώτον εκθέσεις ως αποτέλεσμα έρευνας, με σκοπό καθαρά επιστημονικό - διδακτικό και δεύτερον εκθέσεις με περιεχόμενο ιστορικό - εθνικό, για σκοπούς πολιτικούς. Οι πρώτες είναι δυνατό να εξυπηρετούν και τον δεύτερο σκοπό που πρέπει επίσης να περιβάλλεται με επιστημονικό κύρος. Για τις εκθέσεις όμως αυτές δεν αρκεί ή έγκυρη επιστημονική έρευνα, αλλά και ή ένταξή τους σε συγκεκριμένο εθνικό πρόγραμμα διπλωματικής δραστηριότητας.

Και στις δύο περιπτώσεις ασφαλώς είναι αναγκαίο να μετέχουν καλλιτεχνικοί θησαυροί. Όταν πρόκειται όμως για «μοναδικά» και εύπαθη έργα, τότε πρέπει να μετακινούνται μόνο τα αντίγραφα τους.

Υπάρχουν έργα που δεν βλέπει να τα αντιμετωπίζουμε με θρησκευτικό δέος, γιατί δεν είναι απλώς αριστουργήματα τέχνης, αλλά και σταθμοί και μαρτύρια πολιτισμού, έργα που ή αιωνιότητά τους τὰ ανάγει στην τάξη τῶν μεγάλων αγαθῶν, όπως είναι ή ελευθερία. Τὴν ελευθερία δὲν εκθέτει κανείς εύκολα σε κινδύνους, τὸ ἴδιο και αὐτά. Έτσι θεωρῶ μόνον ὡς μαῦρο χιουῦμορ αὐτὸ που ἀκούσθηκε, ὅτι δὲν πρόκειται να κινδυνεύσουν, γιατί δὲν θὰ ταξιδεύσουν ἀεροπορικῶς, ἀλλὰ με πλοῖο, και τὰ κιβώτια θὰ μπορούν να ἐπιπλέουν! Φαντάζεσθε, σε περίπτωση ναυαγίου, να ἀναζητοῦμε τὸ παιδί του Κριτίου στο πλεύμενο φέρετρό του πάνω στα κύματα του Ἀτλαντικοῦ;

Μετὰ τὴν ὁμιλία τοῦ κ. Παπαποστόλου ὁ ἑταῖρος κ. Δ. Κισκύρας και ὁ Πρόεδρος κ. Γ. Δοντᾶς συνέστησαν στοὺς ὁμιλητὲς να εἶναι σύντομοι.

Ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς εἶπε:

Διαφωνῶ με τὸν κ. Πρόεδρο και τὸν κ. ἑταῖρο. Τὸ θέμα τῆς συζήτησης εἶναι πολὺ σημαντικό. Για πρώτη φορά γίνεται Συνέλευση για τέτοιου εἴδους ἐπιστημονικά θέματα. Ὅσοι εἶναι πιστοὶ θὰ μείνουν ὡς τὸ βράδυ, θὰ ἔλθουν ἀκόμη και αὔριο.

Ὁ Πρόεδρος εἶπε ὅτι καλὸ εἶναι να συντομεύουν ὅσο μπορούν οἱ ὁμιλητὲς για να καταλήξει ή Συνέλευση σε κάποιο ἀποτέλεσμα.

Κατόπιν μίλησε ὁ Γενικός Γραμματεὺς κ. **Β. Χ. Πετράκος** ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

“Ὅταν ὑποβλήθηκε γιὰ πρώτη φορὰ στὴν ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τὸ 1877, αἴτημα γιὰ ἔκθεση ἀρχαίων στὸ Ἐξωτερικὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Ἑταιρείας ἀρνήθηκε νὰ συγκατατεθεῖ. Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη ἡ γνώμη τοῦ Συμβουλίου βάραινε ἀποφασιστικὰ γιατί ἡ Ἑταιρεία εἶχε, τρόπον τινά, τὴν προσωρινὴ κυριότητα ἐπὶ τῶν ἀρχαίων ποὺ βρίσκονταν στὶς ἀνασκαφές της. Ἡ ἴδια στάση τηρήθηκε ἀπαρέγκλιτα καὶ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία μέχρι τῆς δικτατορίας τῆς 4ης Αὐγούστου. Τὸ καθεστῶς αὐτὸ ἔκαμε πρῶτο ἐξαγωγή ἀρχαίων γιὰ νὰ παρουσιαστοῦν στὴν ἔκθεση τῆς Ν. Ὑόρκης, τὸ 1939. Τὰ ἀρχαῖα ἀποκλείστηκαν ἐκεῖ καὶ μὲ πολλὰς δυσκολίες καὶ φθορὲς ἐπιστράφηκαν στὴν Ἑλλάδα ἀρκετὰ μετὰ τὸν πόλεμο. Γιὰ δεύτερη φορὰ ἐκθέσαμε ἀρχαῖα στὴν Osaka τῆς Ἰαπωνίας τὸ 1970. Ἀπὸ τὸ 1979 οἱ Κυβερνήσεις ἀκολουθοῦν τὴν πολιτικὴ τῆς ἐξαγωγῆς ἀρχαίων τὴν ὁποία ὡς Ἀντιπολίτευση καταδικάζουν μὲ σφοδρότητα καὶ μέχρι βαθμοῦ γελοιοτήτος. Ἡ ἀτελεύτητη σειρὰ ἐκθέσεων γίνεται γιὰ λόγους ποὺ ποτὲ δὲν ἐκτέθηκαν. Προβάλλονται πάντοτε ἀόριστα ἐθνικοὶ λόγοι, ὅσο γνωρίζω ὅμως ἡ πρώτη ἔκθεση μὲ τὴν ὁποία ἐγκαινιάστηκε ἡ σειρὰ εἶχε ὡς σκοπὸ τὴ διαφημιστικὴ ὑποστήριξη πολιτικοῦ προσώπου καὶ τὴν προσωπικὴ ὠφέλεια ἄλλων. Ὅπως προκύπτει εὐκολὰ ἀπὸ τὴ μελέτη τῶν ὄσων ἔγιναν, δὲν ὑπῆρξε οὔτε ὑπάρχει πολιτικὴ γιὰ τίς ἐκθέσεις στὸ Ἐξωτερικόν. Γίνονται σύμφωνα μὲ τίς αἰτήσεις τῶν ξένων ἐνδιαφερομένων, ὅπως στὴν περίπτωσή γιὰ τὴν ὁποία συγκεντρωθήκαμε σήμερα. Ἡ αἰτιολογία βρίσκεται ἐκ τῶν ὑστέρων καὶ εἶναι ἢ λόγοι ἐθνικοὶ ποὺ μένουν ἄγνωστοι καὶ ἀνεκπλήρωτοι, ἀφοῦ οἱ ἐθνικὲς μας ὑποθέσεις πᾶνε διαρκῶς ἀπὸ τὸ κακὸ στὸ χειρότερο, ἢ προβάλλεται ἡ ἀνάγκη νὰ μετέχει ἡ Ἑλλάδα σὲ διεθνεῖς ἐκδηλώσεις γιὰ τίς ὁποῖες πρόχειρη λύση εἶναι πάντα μερικὰ ἀρχαῖα. Φαίνεται πὺς δὲν διαθέτουμε οὔτε θέατρο οὔτε ζωγραφικὴ οὔτε γλυπτικὴ.

Οἱ ἐκθέσεις τῶν ἀρχαίων, ποὺ ξεπερνοῦν τίς 50, κατακρίθηκαν μὲ σφοδρότητα κατὰ τὰ χρόνια ποὺ πέρασαν καὶ δίχασαν τὸν ἀρχαιολογικὸ κόσμον, ἐννοῶ τὰ μέλη τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Ὅλοι γνωρίζουμε ὅτι τὰ πράγματα δὲν εἶναι ὅπως τὸν παλιὸ καιρὸ. Οἱ μὲν πιστεύουν ὅτι τὰ ἀρχαῖα δὲν πρέπει νὰ ξενιτεύονται γιὰ οἰονδήποτε λόγο. Ἐπικαλοῦνται τίς γνώμες καὶ τὸ παράδειγμα τῶν παλαιῶν, τίς ἀποφάσεις τῶν Ἐθνικῶν Συνελεύσεων τοῦ Ἀγώνα, τὸν Μακρυγιάννη καὶ τὴν σειρὰ τῶν προκατόχων μας τοῦ 19ου αἰῶνα καὶ τοῦ 20οῦ. Πρόσφατα δημοσιεύτηκε ἄγνωστο κείμενο τοῦ

Χρήστου Καρούζου όπου εκτίθεται με σαφήνεια ή άποψη του για τη μοναδικότητα των έργων τής αρχαίας μας τέχνης· στηρίζει μάλιστα με θεωρητικά και πρακτικά επιχειρήματα τους λόγους για τους οποίους δεν πρέπει να φεύγουν τα αρχαία από την Ελλάδα. Την άποψη αυτή την υποστηρίζουν οι 28 εταίροι και εγώ φυσικά.

Η άλλη πλευρά, των υποστηρικτών των εκθέσεων στο Έξωτερικό, έχει και αυτή επιχειρήματα. Ανάγκη πνευματικής επικοινωνίας με την Ευρώπη και τις Ηνωμένες Πολιτείες, ανταλλαγή ιδεών και έργων τέχνης, εξυπηρέτηση των διεκδικησών μας με τον έπηρεασμό ατόμων που έχουν εξέχουσα κοινωνική θέση και κυρίως ανάγκη προσαρμογής στις σημερινές εξωτερικές πολιτικές και κοινωνικές συνθήκες και εγκατάλειψη τής παρωχημένης έλληνοκεντρικής ρομαντικής πολιτικής. Τα σύνορα καταργούνται και όσοι δεν το έννοούν θα βρεθούν έξω από το τρένο τής οικονομικής προόδου τής σημερινής ευρωπαϊκής κοινωνίας και τής πνευματικής ένοποίησης. Η μερίδα αυτή δεν μās έξηγει ποτέ γιατί Κράτη που δεν έχουν ανάγκη έθνοκεντρικής πολιτικής την άσκοουν με ιδιαίτερη έπιμέλεια και έπιτυχία, έννοω την Τουρκία, το Ίσραήλ και άκόμη τη Γερμανία.

Υπάρχει και τρίτη μερίδα, εκείνων που μετέχουν και τής μās και τής άλλης γνώμης, όχι ταυτόχρονα βέβαια αλλά κατά τις περιστάσεις. Ίσως ή σημερινή συζήτηση τους βοηθήσει να ξεκαθαρίσουν τις άπόψεις τους.

Η συζήτησή μας λοιπόν πρέπει να είναι ουσιαστική και να έχει άποτέλεσμα, δηλαδή κάποιο συμπέρασμα χρήσιμο και σε πολλούς άλλους οι όποιοι περιμένουν από μās, που είμαστε ειδικοί, να είπούμε τί είναι σωστό έπιστημονικώς και ώφέλιμο έθνικώς. Σας υπενθυμίζω ότι τα τελευταία 15 χρόνια ταυτίστηκε από όλες τις πολιτικές παρατάξεις το κομματικώς ώφέλιμο με το έθνικώς ώφέλιμο. Αυτή ή τραγελαφική ιστορία, ότι ή έξαγωγή των αρχαίων είναι καλή ή κακή ανάλογα με τη γνώμη μας για την Κυβέρνηση που την κάνει, είναι γνωστή και υποστηρίχτηκε και από αρχαιολόγους. Για να φύγουμε από δώ με την αίσθηση ότι δεν χάσαμε τον καιρό μας φλυαρώντας και ότι έπιτελέσαμε κάτι το χρήσιμο, πρέπει να όρίσουμε τί είναι τα αρχαία και ποιά ή σημασία τους για μās τους Έλληνες ειδικά. Από την άπάντησή μας θα προκύψει και ή άπάντηση στο έρώτημα που μās συγκέντρωσε σήμερα εδώ: Πρέπει να έκπατριστούν στις Ηνωμένες Πολιτείες 21 έλληνικά άριστουργήματα του 5ου αιώνα και να έκτεθούν σ' έναν ξένο τόπο συμμετέχοντας, άθελά τους, σε πανηγυρισμούς άσχετους προς τις ιδέες που αυτά τα ίδια εκπροσωπούν ή έμπνέουν, σε πανηγυρισμούς

πού θα μᾶς θυμίσουν συνειρμικά ἀνάλογους πού γίνονταν σέ γειτονική μας χερσόνησο μετὰ τὸ 146 π.Χ.;

Ὅπως σᾶς εἶπα στὴν ἀρχή, οἱ ἐκθέσεις πού ὀργανώ- νουμε γίνονται γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν αἰτήματα ξένων ἰδιωτι- κῶν Ὅργανισμῶν καὶ Διευθυντῶν Μουσείων. Τοῦτο καὶ μόνον ἀποδεικνύει ὅτι δὲν γίνονται γιὰ ἐθνικούς λόγους ὅπως πολλοὶ ἐπικαλοῦνται ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ ὅτι ἀνήκουν στὴ ρουτίνα τῶν ἀναριθμητῶν ἐκθέσεων πού γίνονται μὲ μο- νοτονία σ' ὅλες τὶς μεγάλες πόλεις τῆς Γῆς, χωρὶς νὰ ἐπηρεά- ζεται πολιτικά κανεὶς. Σ' αὐτὲς ἀναμιγνύονται οἰκονομικοὶ παράγοντες οἱ ὁποῖοι ἀποκομίζουν σημαντικὰ ὄφελῃ.

Αὐτὸ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ ἐκθεση πού θὰ γίνεῖ στὶς Ἡνωμέ- νες Πολιτείες δὲν ἦταν ἀποτέλεσμα δικῆς μας ἐνέργειας πρὸς τοὺς Ἀμερικανούς ἀλλὰ ἀμερικανικὴ πρωτοβουλία, πρόταση ἰδιωτῶν οἱ ὁποῖοι φορτικὰ τὴ ζητοῦν ἐπὶ δεκαετίες, ἀφαιρεῖ ἀπὸ τὴν πρόφαση τῶν ἐθνικῶν λόγων κάθε ἀξία καὶ ἰσχύ. Οἱ Ἀμερικανοὶ τὴν ἐπιδίωξαν, ὅσο γνωρίζω, γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1968 μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι θὰ δημιουργοῦσε εὐνοϊκὸ κλίμα γιὰ τοὺς συνταγματάρχες στὶς Ἡνωμένες Πο- λιτείες. Τὴν ξαναζήτησαν τὸ 1977 προσθέτοντας στὰ ἀρχικά αἰτήματά τους τὸν Ποσειδῶνα τοῦ Ἀρτεμίου, τὸν Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλους καὶ τὴν Ἥγησῶ. Δὲν πέτυχαν, γιὰτὶ ἡ πί- εση πού ἄσκησαν δὲν ἦταν μεγάλη καὶ τὸ ἐσωτερικὸ μέτωπο τῆς ἀντίδρασης πολὺ ἰσχυρό. Μὲ τὰ χρόνια πού πέρασαν καὶ τὸν εὐρωπαϊκὸ μας προσανατολισμὸ ἢ ἀνύπαρκτη σχεδὸν παράταξη τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς ἐξαγωγῆς καὶ τοῦ δανει- σμοῦ τῶν ἀρχαίων μεγάλωσε καὶ ἀπλώθηκε καὶ μέσα στὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία καὶ στὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβού- λιο σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε σήμερα ὅσοι ἀντιδρῶν νὰ ἀποτε- λοῦν φαινομενικὴ μειοψηφία καὶ ἡ γνώμη τους νὰ μὴ λαμβά- νεται σοβαρὰ ὑπ' ὄψη. Ἐτσι φθάσαμε στὸ σημεῖο, ἐκεῖνοι πού φέρνουν στὸ φῶς τὰ ἀρχαῖα, πού τὰ συντηροῦν, πού γι' αὐτὰ φθεῖρουν τὴ ζωὴ τους, ὅπως τὴ φθεῖρουν προστατεύον- τας τὴ μορφή τοῦ ἑλληνικοῦ τόπου, τὴ φύση, τὰ βουνά, τὸν χῶρο ὅπου ζοῦμε, ὅλοι αὐτοὶ νὰ βρίσκονται σὲ διαρκὴ κα- ραντίνα. Ἀντίθετα νὰ ἐπιβραβεύονται καὶ νὰ ἐπωφελοῦνται ὅλοι οἱ ἄλλοι πού δὲν διέθεσαν ποτὲ μιᾶς ὥρας ἀπασχόληση γιὰ τὴ λάτρα τῶν ἀρχαίων.

Θὰ εἰπωθεῖ ἴσως ὅτι ἡ Πολιτεία ἐκτιμᾷ τοὺς ἀρχαιολό- γους. Πραγματικὰ, πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες ἀπονεμήθηκε ὁ Με- γαλόσταυρος τοῦ Φοίνικος στὸν Μανόλη Ἀνδρόνικο γιὰ τὸ ἔργο του. Παρατηρῶ μόνον πῶς ἡ διάκριση αὐτὴ ἦλθε σὲ στιγ- μὴ πού δὲν ἔχει καμιά ἀπολύτως σημασία. Ὁ Ἀνδρόνικος ἦταν ὁ ἴδιος καὶ πρὶν ἀπὸ 10 χρόνια. Ἀντίθετα πολὺ ἐγ- καιρα, πρὶν ἀπὸ ἓνα μῆνα νομίζω, τιμῆθηκε μὲ ἑλληνικὸ πα-

ράσημο ξένος αρχαιολόγος πού συνέβαλε στην αΐσια έκβαση μιᾶς αρχαιολογικῆς ὑπόθεσης κυβερνητικοῦ ἐνδιαφέροντος στοῦ Ἐξωτερικοῦ ἀλλὰ πού δὲν προσφέρει τίποτε στην προστασία τῶν ἀρχαίων, ἀντίθετα μάλιστα.

Αὐτόματα τίθεται ἓνα ἐρώτημα μονότονα ἐπαναλαμβανόμενο καὶ στοῦ ὁποῖο ἀποφεύγεται νὰ δοθεῖ οἰαδήποτε ἀπάντηση: Ποιὸ ὑπῆρξε τὸ ἐθνικὸ ὄφελος ἀπὸ τὶς 50 πρῶτες ἐκθέσεις πού ἔγιναν στὰ τελευταῖα 15 χρόνια καὶ πῶς αὐτὸ τὸ ὄφελος, ἂν ὑπῆρξε, φανερώθηκε στην ἐθνικὴ μας ζωὴ; Ποιὸ ἀκόμη ὑπῆρξε τὸ ὄφελος τῶν ἀρχαίων καὶ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας; Ὑπενθυμίζω ὅτι τὰ ἀρχαῖα ἀποτελοῦν ἀπόλυτες ἀξίες, δὲν εἶναι κινηματογραφικὲς ταινίες σὲ πολλὰ ἀντίτυπα· εἶναι σὰν νὰ εἶχαμε τὸν Θουκυδίδη ἢ τὸν Ὅμηρο σ' ἓνα μοναδικὸ χειρόγραφο, ἀνέκδοτο. Ἐτσι πιστεύω πὼς βλέπουμε τὸν Ποσειδῶνα, τὴν Ἥγησά καὶ τὸν Δεξιλέω. Ἐκτός ἐὰν ὑπάρχουν ἀρχαιολόγοι καὶ φιλότεχνοι στοὺς ὁποίους εἶναι ἀρκετὲς οἱ φωτογραφίες τῶν ἀρχαίων, ἐλπίζω ὅχι στοὺς Ἕλληνες. Περιμένω λοιπὸν ἀπὸ τὴ σημερινὴ συζήτησή μας νὰ ἀποκαλυφθεῖ τὸ ὄφελος πού ὑπῆρξε ἀπὸ τὴν δεκαπενταετὴ περιπέτεια τῶν ἀρχαίων. Ἴσως, ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ Σπυρίδων Μαρινάτος, καὶ θὰ ἐσπεύδομεν νὰ ζητήσωμεν εὐλαβῶς τὴ συμμετοχὴ μας σὲ κάποια ἀποστολὴ ἀρχαίων στοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Ἐπανερχομαι στοῦ θέμα μας συνοψίζοντας ὅτι ἡ ὑπόθεση τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἀρχαίων ἔχει περάσει σὲ ἀναρμόδια χέρια. Θὰ ἀντιταχθεῖ ὅτι τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο εἶναι ἀρμόδιο νὰ κρίνει καὶ ὅπως προκύπτει ἀπὸ τὴν ὀνομασία του καὶ τὴ νομοθεσία, αὐτὸ γνωρίζει τί εἶναι καλὸ γιὰ τὰ ἀρχαῖα καὶ τί ὄχι. Ἐδῶ ἀκριβῶς βρίσκεται καὶ τὸ μεγάλο πρόβλημα τῆς Ὑπηρεσίας, ὅτι στοῦ ἀνώτατο αὐτὸ ὄργανο κρίσης τῶν ὑποθέσεών της, τῶν ὑποθέσεων σωτηρίας τῶν ἀρχαίων δηλαδή, τὸν ἀποφασιστικὸ λόγον ἔχουν ἄνθρωποι ξένοι πρὸς αὐτήν. Τὸ Συμβούλιο ἀποτελεῖται σήμερα ἀπὸ ἀρχαιολόγους, παρααρχαιολόγους καὶ ἀκόμη μὴ ἀρχαιολόγους. Δὲν χρειάζεται νὰ ἀναλύσω τοὺς χαρακτηρισμοὺς. Τὸ Συμβούλιο αὐτὸ πρέπει νὰ κρίνει σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους καὶ μὲ κάθε ἐπιστημοσύνη τί εἶναι συμφέρον γιὰ τὰ ἀρχαῖα. Τὸ Συμβούλιο δὲν εἶναι ἰδιοκτῆτης τῶν ἀρχαίων, ὅπως νομίζει, ἀλλὰ προστάτης τους. Ἡ γνωμάτευση πού ἐκδίδει λοιπὸν σὲ κάθε ἐρώτημα πού τοῦ τίθεται μία μόνον μπορεῖ νὰ εἶναι: Ἐκείνη πού συμφέρει στὰ ἀρχαῖα. Δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικαλεῖται οἰκονομικούς, κοινωνικούς ἢ ἐθνικούς λόγους. Ὁ Ὑπουργὸς ἢ ἡ Κυβέρνηση πρέπει νὰ ἀκοῦνε ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τὴν ἀπόλυτη ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια. Ὁ Ὑπουργὸς ὡς πολιτικὸ πρόσωπο πού ἀντλεῖ τὴν ἰσχύ του ἀπὸ τὸν λαὸ εἶναι

ἀρμόδιος νὰ κρίνει ποιὸ εἶναι, κατὰ τὴ γνώμη του πάντοτε, τὸ συμφέρον τοῦ τόπου. Ἵσως ἀποφασίσει νὰ ταξιδέγουν τὰ ἀρχαῖα στὸ Ἐξωτερικό, μὲ πιθανὸ κίνδυνο νὰ χαθοῦν. Ἵσως ἀποφασίσει νὰ κατασκευαστοῦν πολυκατοικίες στὰ ἐρείπια τοῦ δήμου τῶν Ἀλῶν Αἰξωνίδων. Ἵσως ἀκόμη ἀποφασίσει νὰ κατασκευαστεῖ μέγα ξενοδοχεῖο στὸν Μόλυβο ποὺ προστατεύθηκε μὲ τὰ δόντια ἀπὸ τὸν Σεραφεῖμ Χαριτωνίδη καὶ τοὺς διαδόχους του. Ἡ εὐθύνη θὰ εἶναι τοῦ Ὑπουργοῦ, εὐθύνη πολιτικὴ καὶ ὄχι ἐπιστημονικὴ, καὶ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο θὰ ἔχει κάνει τὸ καθήκον του ἀπέναντι στὰ ἀρχαῖα ποὺ τάχθηκε νὰ προστατεύει. Φαντάζεστε συμβούλιο ἱατρῶν νὰ γνωματεύσει, σὲ περίπτωση λοιμοῦ, μὲ μὴ ἱατρικά, μὴ ἱπποκρατικά κριτήρια; Ἡ γνωμάτευση λοιπὸν τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὸ Μουσεῖο τῆς Λωζάννης καὶ γιὰ τὸ ταξίδι τῶν ἀρχαίων ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ δὲν ἦταν σύμφωνη μὲ τὸ συμφέρον τῶν ἀρχαίων.

Γιατὶ ὅμως δὲν πρέπει νὰ φύγουν τὰ 21 ἀρχαῖα ἀπὸ τὸν τόπο μας, ἔστω καὶ προσωρινά; Πρὶν δοθεῖ ἀπάντηση στὸ ἐρώτημα αὐτὸ πρέπει νὰ διευκρινήσουμε τί εἶναι τὰ ἀρχαῖα ἢ τί πρέπει νὰ εἶναι γιὰ τοὺς Ἕλληνες. Γνωρίζετε τὴ γνώμη τοῦ Μακρυγιάννη, κι ἐκεῖνος ἤξερε τί ἔλεγε, γιατί εἶχε πολεμήσει στὸν Ἀγώνα τῆς Παλιγγενεσίας καὶ εἶχε πληγωθεῖ πολλές φορές. Μποροῦσε λοιπὸν νὰ ζυγίσει τὴ θυσία του. Καὶ τὴ ζύγισε μὲ τ' ἀρχαῖα καὶ τὴ βρῆκε ἴση. Ὑπάρχει καὶ ἡ γνώμη τοῦ Πιττάκη καὶ τοῦ Σταματάκη, δύο Ἠρώων τῆς ἐλληνικῆς Ἀρχαιολογίας καὶ τοῦ Κουμανοῦδη καὶ τοῦ Καρούζου. Καὶ οἱ γνώμες αὐτὲς μᾶς λένε πὼς τ' ἀρχαῖα δὲν εἶναι μόνο ἔργα κοσμικῆς τέχνης ἀλλὰ κυρίως κειμήλια ἐθνικά. Ἄν ὁ λαὸς ἔβλεπε τὰ ἀρχαῖα ὡς ψυχρὰ ἔργα τέχνης, δὲν θὰ τὸν συγκινοῦσε ἡ τύχη τους οὔτε θὰ θεωροῦσε τὴν ἀρχαιοκαπηλία ἐθνικὸ ἔγκλημα. Θεμελιώνοντας οἱ Ἕλληνες κατὰ τὸν 19ο αἰῶνα τὸ Κράτος τους ἔναντι τῶν βρῆκαν γιὰ νὰ κάνουν τοὺς ἀνθρώπους ποὺ τὸ ἀποτελοῦσαν ἐνιαῖο ἔθνος, τὴ γλῶσσα καὶ τὰ μνημεῖα. Καλῶς ἢ κακῶς ἀφαίρεσαν ἀπὸ τὴ γλῶσσα τὶς ξένες λέξεις καὶ ἀπὸ τὸν τόπο τὶς τούρκικες, τὶς σλαβικὲς, τὶς φράγκικες καὶ τὶς ἀρβανίτικες τοπωνυμίες. Ἀποκάλυψαν ἀκόμη, τότε μόνη ἡ Ἐταιρεία, μὲ πρώτους μέλη τὸν Κυριακὸ Πιττάκη, τὸν Ἰάκωβο Ρίζο καὶ τὸν Ἀλέξανδρο Ραγκαβῆ ποὺ παραστέκουν στὴ συνάθροισή μας, ἀποκάλυψαν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ μ' αὐτὰ συνδεθήκαμε ὅλοι οἱ Ἕλληνες, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ἀλλοπρόσαλλοι ποὺ παρελαύνουν στὴ «Βαβυλωνία» τοῦ Βυζαντίου, συνδεθήκαμε μ' ἕνα παρελθὸν ἀπώτατο καὶ ἐνδοξο ποὺ σήμερα τὸ διεκδικοῦν καὶ ἄλλοι. Φθάσαμε στὸ σημεῖο, οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἀρβανιτῶν τοῦ 14ου αἰῶνα ποὺ ἐποίκισαν τὴν Ἀττικὴ νὰ ὀνομά-

ζουν τὸ κεφαλοχώρι τους Παιανία καὶ νὰ εἶναι περήφανοι γιατί ὁ μεγάλος πατριώτης ρήτορας γεννήθηκε στὸν τόπο τους. Καὶ θεωροῦν, πολὺ σωστά, πὼς εἶναι ἀπόγονοί του.

Αὐτῶν τῶν μακρινῶν ἀλλὰ πάντα ζωντανῶν προγόνων, ζωντανῶν στὰ λείψανά τους, στὸν Παλαμᾶ, τὸν Κάλβο, τὸν Σικελιανό, αὐτῶν ζητᾶμε τὴ βοήθεια γιὰ μιὰν ἀκόμη φορά, ὅπως ἤδη ἀπὸ τὸ 48 π.Χ., μετὰ τὴ μάχη τῶν Φαρσάλων, τὸ εἶχε ἐπισημάνει ὁ Καῖσαρ. Αὐτῶν τῶν προγόνων περιφέρομε τὰ ἱερά κατάλοιπά τους. Αὔριο, ὅταν τὸ ἐνδιαφέρον ἐξαντληθεῖ γιὰ τὰ κινητὰ θὰ στείλουμε ἔξω τὸν ναὸ τῆς Νίκης ἢ τὸν τάφο τοῦ Φιλίππου, ἀφοῦ πρῶτα στείλαμε τὸ φέρετρό του φυλάγοντας τὰ ὀστά του στὸ χρηματοκιβώτιο. Ἀλήθεια, ἂν εἶχαμε τὴ λάρνακα μὲ τὰ ὀστά τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου ἢ τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, θὰ τὴ στέλναμε στὸ Ἐξωτερικό; Ὁ Φίλιππος δὲν ὑπῆρξε Ἑλληνας βασιλιάς, πατέρας μάλιστα τοῦ Ἀλεξάνδρου; Ἡ λογικὴ ἀλληλουχία εἶναι γνωστὴ. Μετὰ τὸν Δεξιέλω καὶ τὴν Ἡγησῶ θὰ φύγουν ὁ Ποσειδῶν τοῦ Ἀρτεμισίου, ὁ Ἡνίοχος καὶ ὁ Ἑρμῆς. Θὰ ἀκολουθήσει ὁ πολυπόθητος δανεισμός ἢ ἡ ἐνοικίαση τῶν ἀρχαίων μὲ ἀναπόφευκτη κατάληξη τὴν ἐφαρμογὴ τοῦ Νόμου περὶ ἐκποιήσεως ἀχρήστων ἢ διπλῶν ἀρχαίων.

Ἀπὸ τὴν ἐκθεση τῆς Ν. Ὑόρκης τοῦ 1939 καὶ τῆς Osaka τοῦ 1970 φθάσαμε στὸ Μουσεῖο τῆς Λωζάννης, στὸν Δεξιέλω, τὴν Ἡγησῶ, τὴ μετόπη τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς καὶ τὸ παιδί τοῦ Κριτίου. Φαντάστηκε πρὶν ἀπὸ 10 χρόνια κανεὶς ἀπὸ τοὺς θιασῶτες τῶν ἐκθέσεων τὴ σημερινὴ ἐξέλιξη; Ἡ συνέχεια δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι χειρότερη, σύμφωνα μὲ βασικούς νόμους ποὺ διέπουν τίς σχέσεις καὶ τὴ συμπεριφορὰ τῶν ἀνθρώπων.

Τὰ ἀρχαῖα ποὺ θὰ μετακομιστοῦν στὴν Ἀμερικὴ ἀποτελοῦν ἓνα σημαντικὸ μέρος τῆς ἐθνικῆς μας ὑπαρξης καὶ κανεὶς δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ τὰ διαχειρίζεται ὡς οἰκονομικὲς ἀξίες. Ἀνήκουν στὸ παρελθόν μας, ἀποτελοῦν τὸ παρελθόν μας, τὸ μόνο μας πνευματικὸ στήριγμα τοῦ παρόντος. Μιὰ Γαλλίδα φιλόσοφος, ἡ Simone Weil ποὺ πέθανε τραγικὰ τὸ 1943 σὲ ἡλικία 34 ἐτῶν, εἶπε πὼς «ἡ ἀντίθεση ἀνάμεσα στὸ μέλλον καὶ τὸ παρελθὸν εἶναι παράλογη. Τὸ μέλλον δὲν μᾶς φέρνει τίποτε, δὲν μᾶς δίνει τίποτε· ἐμεῖς γιὰ νὰ τὸ κατασκευάσουμε ἀναγκαζόμαστε νὰ τοῦ δώσουμε τὰ πάντα, νὰ τοῦ δώσουμε τὴ ζωὴ μας. Γιὰ νὰ δώσουμε ὅμως πρέπει νὰ ἔχουμε, καὶ δὲν ἔχουμε ἄλλη ζωὴ, ἄλλο σφρίγος παρὰ τοὺς θησαυροὺς ποὺ κληρονομήσαμε ἀπὸ τὸ παρελθὸν χωνεμένους, ἀφομοιωμένους, ξαναφτιαγμένους ἀπὸ μᾶς. Ἀπὸ ὅλα ὅσα χρειάζεται ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ὑπάρχει τίποτε τὸ ζωτικότερο ἀπὸ τὸ παρελθόν». Ἀντὶ λοιπὸν ὅσοι βρίσκονται

ἐδῶ μέσα νὰ χωρίζονται σὲ ἀπροσγείωτους πού δὲν αἰσθάνονται τὴν ἀλλαγὴ τῶν καιρῶν καὶ σὲ ρεαλιστὲς πού βλέπουν μπροστά τους ἕναν νέο κόσμο στὸν ὁποῖο θὰ ἐπικρατεῖ ἡ νέα τάξη τῶν πραγμάτων, ὡς ἐξεταστεῖ μήπως οἱ πρῶτοι αἰσθάνονται τὰ ἀρχαῖα, τὴν παράδοση, ὡς τὴν ἀληθινὴ οὐσία τοῦ Ἔθνους ἢ ὁποῖα δὲν πρέπει νὰ ἐξευτελίζεται, ὅπως δὲν πρέπει νὰ ἐξευτελίζεται καὶ νὰ σβήνει σιγὰ σιγὰ ἡ ἰδέα πού δημιουργήθηκε γιὰ τὸ ἐλληνικὸ παρελθὸν ὡς σύνολο, ἀσυνείδητα κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας, συνειδητὰ ἀπὸ τὸν Ρήγα ὡς τίς μέρες μας.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁμιλίας τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως διαβάστηκε ἀπὸ τὸν ἴδιο στὴ Συνέλευση κείμενο τὸ ὁποῖο ἔστειλε ἀπὸ τὴ Βασιλεία τῆς Ἑλβετίας ἡ ἑταῖρος κυρία **Λ. Μαραγκοῦ**:

Ἀξιότιμε κύριε Πρόεδρε,

Ἐπειδὴ λόγῳ ἀπουσίας ἀδυνατῶ νὰ πάρω μέρος στὴν σημερινὴ Ἑκτακτὴ Γενικὴ Συνέλευση, γιὰ τὴν σύγκληση τῆς ὁποίας προσπέγραψα, παρακαλῶ νὰ διαβάσετε καὶ νὰ καταχωρίσετε στὰ Πρακτικὰ τὴν ἐπιστολή μου.

Λυποῦμαι εἰλικρινὰ πού δὲν θὰ ἀκούσω τὰ ἐπιχειρήματα τῶν συναδέλφων γιὰ τὴν «σημασία» καὶ τὰ τόσα ὀφέλη, κυρίως τὰ «ἐθνικά», πού θὰ ἀποκομίσουμε ἀπὸ τὴν ἔκθεση μοναδικῶν πρωτοτύπων ἔργων τῆς πλαστικῆς τῶν κλασικῶν χρόνων στὶς ΗΠΑ (Ἐθνικὴ Πινακοθήκη Οὐάσιγκτον καὶ Μητροπολιτικὸ Μουσεῖο Νέας Ὑόρκης).

Ἡ μακρόχρονη μουσειακὴ ἐμπειρία μου —ἀπὸ τὰ φοιτητικὰ μου χρόνια στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο—, ἡ ἐνεργὸς συμμετοχή μου στὴν παρουσίαση μονίμων ἐκθέσεων (Μουσεῖο Συλλογῆς Ν. Π. Γουλανδρῆ, Ἀρχαία Ἑλληνικὴ Τέχνη καὶ Συλλογὴ Κ. Πολίτη, Ἀρχαιολογικὴ Συλλογὴ Χώρας Ἀμοργοῦ) καὶ κυρίως ἡ συμμετοχή μου στὴν ὀργάνωση περιοδικῶν ἐκθέσεων τόσο ἐκτὸς Ἑλλάδος (Συλλογὴ ἔργων ἀρχαίας ἐλληνικῆς Μικροτεχνίας Σ. Ν. Π. Γουλανδρῆ στὴν Ἰαπωνία καὶ στὶς Βρυξέλλες-Εὐρωπαϊκὰ 1982), ὅσον καὶ ἐντὸς Ἑλλάδος (ἐκθεση Νάξου 1990 καὶ Μακεδονίας 1991-92), πιστεύω ὅτι μοῦ ἐπιτρέπουν νὰ γνωρίζω καλῶτερα τουλάχιστον ἀπὸ πολλὰ μέλη τοῦ ΚΑΣ, τὰ πάμπολλα προβλήματα καὶ τοὺς ΚΙΝΔΥΝΟΥΣ πού συνεπάγεται κάθε μετακίνηση ἔργων τέχνης καὶ μάλιστα τῶν ΓΛΥΠΤΩΝ.

Μολοντί γνωρίζω —ἐκ τῶν προτέρων— ὅτι ἡ φωνὴ τῶν ὀλίγων, ἤκιστα προοδευτικῶν ἀρχαιολόγων, δὲν θὰ μεταπέσει τοὺς ὑπευθύνους καὶ βέβαια ἡ ἐν λόγῳ ἔκθεση θὰ πραγματοποιηθεῖ, εὐελπιστῶ ὅτι ἀπὸ τὴν σημερινὴ συζήτηση θὰ προβληματιστοῦν τόσο οἱ εἰδικοί ὅσον καὶ οἱ μὴ εἰδικοί.

Εὔχομαι λοιπὸν στοὺς ἀθανάτους καὶ στοὺς θνητοὺς ποὺ θὰ ἐκπροσωπήσουν τὴν Ἑλλάδα, καλὸ ταξίδι, καλὴ ἐπιστροφή καὶ προπαντὸς πολλὰ ἐπιστημονικὰ καὶ κυρίως «ἐθνικὰ» ὄφελι, περισσότερα ἀπὸ τὴν ἔκθεση τοῦ Ἀλεξάνδρου καὶ τὶς ἄλλες περιοδεύουσες ἀκόμα ἐκθέσεις.

Τὸν λόγο ἔλαβε κατόπιν ὁ κ. Ἄ. Δεληβορριάς ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

Οἱ ἀντιδράσεις τὶς ὁποῖες προκάλεσε ἡ ἀπόφαση τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν ἀποστολὴ ἀρχαίων στὶς ΗΠΑ, γιὰ νὰ μὴν καταλήξουν σὲ ἄγονες ἀντιπαραθέσεις ἀνησυχαστικῶν ἐκτονώσεων, καλὸ θὰ ἦταν νὰ διερευνηθοῦν μὲ νηφαλιότητα ὡς πρὸς τέσσερις βασικὲς παραμέτρους: τὴν προϊστορία τοῦ θέματος, τὴν θεωρητικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν πρακτικὴ του πλευρά, κυρίως ὅμως τὶς ἐπιπτώσεις του.

Προτοῦ προχωρήσω στὴν ὀλοκλήρωση τοῦ σκεπτικοῦ μου θὰ ἤθελα μάλιστα νὰ προτείνω στὴν Γενικὴ Συνέλευση τὴν διοργάνωση ἑνὸς Συνεδρίου μὲ ἀντικείμενο ὅλα τὰ φιλοσοφικά, ἰδεολογικά, κοινωνικά καὶ ἐπιστημονικὰ ζητήματα ποὺ εἶναι συνυφασμένα μὲ τὴν διοργάνωση περιοδικῶν ἐκθέσεων τόσο στὸ Ἐξωτερικὸ ὅσο καὶ στὸ Ἐσωτερικὸ, ἀλλὰ καὶ γενικότερα μὲ τὴν διακίνηση τῶν ἔργων τῆς τέχνης. Τοῦτο θὰ ἐπιτρέψει καὶ σὲ μᾶς τοὺς ἴδιους νὰ ἀποκρυσταλλώσουμε τὴν προβληματικὴ μας, καὶ στὸ εὐρύτερο κοινὸ νὰ διαμορφώσει μιὰ πολὺ πιὸ ἐγκυρὴ ἀντίληψη ἀπὸ τὶς ἀμφιβόλου καθαρότητος ἀπόψεις ποὺ τοῦ παρέχει ὁ Τύπος, ἀλλὰ καὶ στὴν Πολιτεία νὰ συνειδητοποιήσει τὴν σοβαρότητα τοῦ θέματος, ὥστε νὰ προσανατολίσει ἔγκαιρα τὴν πολιτικὴ της.

Ξεκινώντας τώρα ἀπὸ τὴν τελευταία παράμετρο τοῦ προβλήματος, θὰ ἤθελα νὰ ἐπισημάνω τοὺς κινδύνους ποὺ διαισθάνομαι ὅτι ἐνεδρεῦουν πίσω ἀπὸ τὸ καθόλου ἀμελητέας σημασίας ἐνδεχόμενο τῆς διασπάσεως τοῦ ἐνιαίου πνεύματος ποὺ θὰ ἔπρεπε νὰ κατευθύνει τὴν δική μας πολιτικὴ. Αὐτὸ τὸ λέω γιὰ νὰ μὴν ἀναφερθῶ στοὺς γνωστοὺς καὶ ἀπὸ τὸ παρελθὸν κινδύνους ποὺ ἐμπεριέχει ἡ διάσπαση τοῦ ἐνιαίου «σώματος» τῶν Ἑλλήνων ἀρχαιολόγων, ὄχι μόνο γιὰ τὸν καταταλαιπωρούμενο κλάδο μας, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὰ ἴδια τὰ ἀρχαῖα, τὰ ὁποῖα ὑποτίθεται πὼς προασπίζουμε.

Ἡ συναινετικὴ διάθεση ποὺ διαφαίνεται ἤδη στὸ σκεπτικό μου δὲν πρέπει νὰ παρερμηνευθεῖ ὡς ὑποχωρητικότητά, κι ἀκόμα περισσότερο νὰ κατηγορηθεῖ ὡς ἐκχώρηση τῶν ἀναφαίρετων δικαιωμάτων τῆς ἐπιστήμης στὶς εὐκαιρια-

κές επιλογές της Πολιτείας και της πολιτικής. Κι αυτό γιατί πηγάζει από μιὰ βαθύτατη ἔγνοια γιὰ τὸ ἀντικείμενο, τὸ ὁποῖο ὁμως —θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ὑποστηρίξω— δύσκολα μπορεῖ νὰ ἐννοηθεῖ —ἄρα καὶ νὰ ὑπάρξει— ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸν ἀνθρώπινο παράγοντα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο πηγάζει καὶ στὸν ὁποῖον ἀπευθύνεται. Σύμφωνα ἄλλωστε μὲ κάποιες ἀπόλυτα σεβαστὲς ἀρχές τῆς Ἑλληνικῆς Παιδείας, καλὸ εἶναι νὰ διατηροῦμε πάντοτε ὀρισμένες ἐπιφυλάξεις ὄχι μόνο γιὰ τὸ κύρος κάθε ἀπόψεως ποὺ μπορεῖ νὰ διατυπωθεῖ πάνω σ' ἓνα θέμα, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν «ἀντικειμενικὴ» ὀρθότητα τῶν δικῶν μας θέσεων.

Αὐτὸ μὲ φέρνει στὶς ὑπόλοιπες τρεῖς παραμέτρους τοῦ προβλήματος στὶς ὁποῖες ἀναφέρθηκα καὶ ἀπὸ τὶς ὁποῖες ἡ πρώτη —ἢ προϊστορία του— εἶναι ἀρκετὰ γνωστὴ. Πρόκειται γιὰ τὴν πολιτικοποίηση καὶ τὴν ἀποπολιτικοποίησή του, ἢ— γιὰ νὰ εἶμαι πιὸ ἀκριβής— γιὰ τὶς εὐδιάκριτες ἀλλαγές τοῦ τόνου μὲ τὸν ὁποῖον προβάλλεται, ἀνάλογα πρὸς τὶς ἐκάστοτε συγκυρίες τῆς νεοελληνικῆς πραγματικότητας.

Δὲν ὑπάρχει πιστεύω ἀμφιβολία ὅτι πέρα ἀπὸ τὴν πολεμικὴ μαχητικότητα ὅσων εἶναι κατὰ τῆς διακινήσεως τῶν ἀρχαίων, πέρα ἀπὸ τὴν ἀναγκαστικὰ ἀπολογητικὴ στάση ὅσων εἶναι ὑπὲρ, ὑπάρχει μιὰ ὀλόκληρη κλίμακα διαφοροποιήσεων στὴν θεώρηση τοῦ προβλήματος. Οἱ διαφοροποιήσεις ἀκριβῶς αὐτὲς ἐκφράζουν καὶ τὶς πάγιες δυσκολίες ποὺ συναντοῦμε γενικότερα στὸν τόπο μας, ὅποτε ἐπιχειροῦμε εἴτε τὴν θεωρητικὴ, εἴτε τὴν πρακτικὴ προσέγγιση ἐνὸς θέματος. Εἰδικὰ μάλιστα ὡς πρὸς τὸ ἀντικείμενο τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ ὅτι ἡ διαπλοκὴ κάποιων ἀνυποχώρητων θεωρητικῶν ἀπόψεων μὲ τὶς δυνατότητες τῶν πρακτικῶν τους ἐφαρμογῶν —ὅπως καὶ σὲ πολλὰ ἄλλα καυτὰ ζητήματα τῆς Ἑλληνικῆς Ἀρχαιολογίας— μπορεῖ νὰ ἐξασφαλίζει τὴν αὐτοϊκανοποίηση μιᾶς δῆθεν συνέπειας καὶ τὴν «καθαρότητα τῶν χειρῶν μας», καταλήγει ὡστόσο συχνὰ στὸ νὰ ἀποβαίνει καταστροφικὴ γιὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα. Θὰ σταθῶ ἐνδεικτικὰ σ' ἓνα παραπλανητικὸ πλέγμα ἀπὸ ἐπιχειρήματα, στὰ ὁποῖα καταφεύγει ἡ εὐλογη ἀνησυχία γιὰ τοὺς κινδύνους τῆς μεταφορᾶς τῶν ἀρχαίων, παρακάμπτοντας τὴν σοβαρότητα τῶν κατὰ περίπτωσιν εἴτε ὑπὲρ εἴτε κατὰ προβλλόμενων ἐθνικῶν λόγων, καθὼς καὶ τὴν λογικὴ τῆς ἐλληνοκεντρικῆς ἀντιμετώπισης τοῦ θέματος, τὸ ἂν δηλαδὴ ἐμεῖς καὶ μόνο ἐμεῖς εἴμαστε οἱ θεματοφύλακες καὶ —κατὰ συνέπεια— οἱ δικαιοῦχοι τῆς ἀρχαίας κληρονομιάς. Θὰ παρακάμψω ἀκόμα τοὺς φραγμοὺς τῆς καχυποψίας ποὺ ὀρθώνονται ἀνάμεσα στὴν κρατικὴ πολιτικὴ γιὰ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ σὲ ὅσους ἐπαμίζονται τὸ βᾶρος τῆς προστασίας

τους, αλλά και τὸ δίλημμα τῆς μοναδικότητας τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης ἀπέναντι σὲ κάθε ἄλλη καλλιτεχνική ἔκφραση τοῦ ἀνθρώπινου πολιτισμοῦ. Κι αὐτὸ γιατί τὸ θέμα τῆς μετακινήσεως ἐνὸς ἀρχαίου ἀναλύεται σὲ ἀπολύτως μετρήσιμα, δηλαδή ἐπιστημονικῶς μὴ ἐπιδεχόμενα ἀμφισβητήσεως μεγέθη: τὴν καλὴ ἢ κακὴ κατάσταση τῆς διατήρησής του, τὴν ἀνθεκτικότητα τοῦ ὕλικού του, τὸν δείκτη τῆς ἐξάρτησής του ἀπὸ τὸν μόνιμο ἐκθετικό του χῶρο. Μετρήσιμο μέγεθος εἶναι ἄλλωστε καὶ ὁ στατιστικὸς ἔλεγχος τῆς συχνότητας ἐνὸς ἀτυχήματος ποῦ θὰ μπορούσε νὰ ἐπισυμβεῖ εἴτε κατὰ τὴν παραμονή του μέσα στὸν μόνιμο ἐκθετικό του χῶρο εἴτε καὶ ἔξω ἀπ' αὐτόν.

Μὲ γνώμονα ὅλα τὰ παραπάνω θὰ πρότεινα νὰ συμφωνήσουμε στὰ ἑξῆς τρία σημεία:

1. Ἡ Γενικὴ Συνέλευση μολονότι δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν κατὰ τῆς διακινήσεως τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, ὅπως καὶ δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν κατὰ τῆς διακινήσεως καὶ τῶν ἄλλων πολιτιστικῶν ἀγαθῶν, διατυπώνει τὶς ἐπιφυλάξεις της γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀποφασίστηκε ἡ ἔκθεση τῶν ΗΠΑ.

2. Θεωρεῖ ὅτι ἡ λήψη τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων, ἡ ὀργανωτικὴ εὐθύνη, καθὼς καὶ ὅλες οἱ συναφεῖς ἐνέργειες καὶ διαδικασίες εἶναι τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητας τῶν εἰδικῶν μὲ τὰ ἀρχαῖα ἀσχολουμένων.

3. Γι' αὐτὸ προτείνει:

α) τὴν ἐπαναφορὰ τῆς σχετικῆς μὲ τὶς ἀρμοδιότητες καὶ τὴν σύσταση τοῦ ΚΑΣ νομοθεσίας στὰ πρὶν ἀπὸ τὸ 1977 ἰσχύοντα, καὶ

β) τὴν δημιουργία ἐνὸς μόνιμου Ὁργάνου ἀπὸ ἀρμόδιους ἐπιστημονικοὺς παράγοντες γιὰ τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴν χάραξη τῆς ἐλληνικῆς ἐκθετικῆς πολιτικῆς στοῦ Ἐξωτερικό.

Εὐθὺς μετὰ μίλησε ἡ ἑταῖρος κυρία Ἄ. Λεμπέση ἡ ὁποία εἶπε τὰ ἑξῆς:

Μία ἀπὸ τὶς πλευρὲς τοῦ θέματος ποῦ μᾶς ἀπασχολεῖ εἶναι καὶ ὁ κίνδυνος νὰ ὑποστοῦν βλάβη τὰ ἀρχαῖα κατὰ τὸν ἐγκιβωτισμό, τὴ μεταφορὰ καὶ τὸν ἀποκιβωτισμό τους. Νομίζω ὅτι εἶναι χρήσιμο νὰ ἀναφερθῶ σὲ μερικὰ παραδείγματα, ποῦ ἔτυχε νὰ ἀντιληφθῶ, νὰ ἀκούσω σὲ συζητήσεις ἢ νὰ πληροφορηθῶ ἀπὸ πρόσωπα περισσότερα τοῦ ἐνός.

Ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα τῆς ἔκθεσης «Ἡ ἀνθρώπινη μορφή» ποῦ διακινήθηκαν σὲ πολλὰς πόλεις τῶν ΗΠΑ, γνωρίζω γιὰ τὴν κόρη τῆς Ἀκροπόλεως 684, ὅτι χρώματα τῶν ἀνθεμίων ποῦ κοσμοῦν τὴν ταινία τῆς κόμης εἶχαν ἐξαλειφθεῖ κατὰ τὴν ἐπάνοδο της στοῦ μουσεῖο. Κατὰ τὸν ἀποκιβωτισμὸ τῆς Ἀν-

τιόπης τοῦ ἀετόματος τοῦ ναοῦ τῆς Ἐρέτριας, πού εἶχε σταλεῖ στήν ἴδια ἔκθεση, διαπιστώθηκαν λεκέδες σέ πολλά σημεῖα τοῦ θαυμάσιου αὐτοῦ γλυπτοῦ.

Ἀναπόφευκτες, θά ἔλεγε κανεῖς, ὅτι εἶναι οἱ ἀποκολλησεις τῶν χρωμάτων ἢ τὰ ἀπολεπίσματα τοῦ πηλοῦ σέ ἀγγεῖα ἢ ἔργα τῆς πηλοπλαστικῆς, ὅπως π.χ. στήν κρητικὴ πρόχου μὲ τὴν παράσταση τοῦ Θησέα καὶ τῆς Ἀριάδνης ἀπὸ τοὺς Ἀρκάδες τοῦ Μουσείου Ἡρακλείου, σέ βιοιωτικὸ ἱπέα τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τῶν Ἀθηνῶν ἢ στὸν γονατιστὸ νέο τῆς Ἀγορᾶς.

Ἐφικτὴ εἶναι βέβαια καὶ ἡ ἐπιδιόρθωση γιὰ ὀρισμένες βλάβες· π.χ. τοῦ ἀποκολλημένου ἄκρου ποδιοῦ τοῦ σατύρου στὸν κρατήρα τοῦ Δερβενίου ἢ τῆς ἀποκόλλησης πού παρουσίασε τὸ μοναδικὸ στὸ εἶδος τοῦ χρυσὸ στεφάνι ἀπὸ τὸν βασιλικὸ τάφο τῆς Βεργίνας, κατὰ τὴ μεταφορὰ τῶν δύο ἔργων γιὰ τὴν ἔκθεση «Σὲ ἀναζήτηση τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου» πού ἔγινε στίς ΗΠΑ.

Τὸ ὑπερπόντιο ταξίδι στήν Αὐστραλία προκάλεσε τὴν παραμόρφωση καὶ τὴν ἀποκόλληση φύλλων σέ ἓνα δεύτερο χρυσὸ στεφάνι ἀπὸ τὸν ἴδιο τάφο. Εὐλόγα μπορεῖ νὰ ἀναρωτηθεῖ κανεῖς ποιὸ στεφάνι θά ἀκολουθήσει τὴν τύχη τῶν δύο ἄλλων.

Ἐπάρχουν καὶ ἔργα στὰ ὁποῖα ἡ φθορὰ δὲν βλάπτει μόνο τὴν αἰσθητικὴ τους ἐμφάνιση, ἀλλὰ ἐγκυμονεῖ καὶ τὸν κίνδυνο νὰ ἐπεκταθεῖ μὲ ἀπρόβλεπτες συνέπειες. Σὲ αὐτὴ τὴν κατηγορία ὑπάγονται κατὰ κύριο λόγο τὰ χάλκινα καὶ γνωρίζω τὸ λιγότερο ὀδυνηρὸ παράδειγμα: τὸ ἀμφισβητούμενο γιὰ τὴ γνησιότητά του χάλκινο κεφάλι τὸ «λεγόμενο τῆς Σαπφοῦς», πού κατὰ τὴν ἔκθεσή του στὴ Λισσαβόνα ὑπέστη βλάβη αὐτοῦ τοῦ εἶδους.

Οἱ φθορὲς σὲ γλυπτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἔγραψε ἡ πρῶην Διευθύντρια τοῦ Μουσείου Ἀκροπόλεως κυρία Ἐβη Τουλούπα στὸν ἡμερήσιο Τύπο εἶναι σὲ ὄλους μας γνωστές. Εὐχόμαι γιὰ τὰ σημαντικὰ ἔργα τοῦ μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, πού μόλις ἐπανῆλθαν στήν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Μαδρίτη, νὰ μὴν διαπιστωθοῦν φθορὲς, τίς ὁποῖες παρουσιάζουν κατὰ κανόνα τὰ ἀρχαῖα κάθε ἔκθεσης στὸ Ἐξωτερικό.

Ἐπειδὴ πολλὰ μποροῦν νὰ ἀμφισβητηθοῦν ἀπὸ ὅσα ἐπισήμανα, προτείνω νὰ ἔλθουν στὸ φῶς οἱ ἀπόρρητες ἀναφορὲς, πού ἀπαριθμοῦν ἐπακριβῶς τίς φθορὲς ὄλων τῶν περιοδεύοντων ἀρχαίων καὶ ἔχουν κατατεθεῖ στὸ Ἐπιμελητεῖο Πολιτισμοῦ ἀπὸ τοὺς ἐκάστοτε ὑπεύθυνους-συνοδοὺς τῶν ἐκθέσεων. Μόνον τότε θά πάσομε νὰ προβληματιζόμαστε γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἀρχαίων πού περιοδεύουν ἀνὰ τὴν ὑφήλιο.

Τὰ λίγα παραδείγματα πού ἀναφέρθηκαν φανερώουν

ὅτι τὰ περιοδεύοντα ἀρχαῖα ὑφίστανται πράγματι βλάβη καὶ μάλιστα ἄμεση καὶ κατὰ παράβαση τῶν διατάξεων τοῦ Νόμου 5351/32 περὶ Ἀρχαιοτήτων. Τὶς διατάξεις ἀκριβῶς πού ἢ Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία ἐφαρμόζει γιὰ ἰδιῶτες, ὁσάκις ἓνας ἰδιώτης ἔχει προκαλέσει βλάβη σὲ ἀρχαῖο.

Κατόπιν μίλησε ἡ κυρία Νία Στράτου ἡ ὁποία εἶπε:

Ἡ ἀγωνία πού ἔχει ὁλος ὁ κόσμος, ὅλη ἡ Ἑλλάδα γιὰ τὰ πολύτιμα ἀρχαῖα μας πού στέλνουμε στὸ Ἐξωτερικὸ εἶναι νομίζω ἀρκετὴ γιὰ νὰ μᾶς πείσει νὰ μὴ λάβουμε μέρος σὲ ἔκθεση στέλνοντας ἀρχαῖα ἔξω. Νομίζω ὅτι θὰ μπορούσαμε, ἴσως θὰ ἦταν καὶ πιὸ ἀφέλιμο νὰ ἐπισκεφθοῦν ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι πραγματικὰ ἀγαποῦν τὰ ἀρχαῖα καὶ θέλουν νὰ τὰ δοῦνε ἀπὸ κοντά. Ἄλλωστε νομίζω ὅτι καὶ τὴν ἄλλη φορὰ πού στείλαμε τὸν Ἑρμῆ στὸ Ἐξωτερικὸ πάθαμε μία μικρὴ ζημιά. Ἡ ἀγωνία καὶ ἡ λύπη μας ἦταν πάρα πολὺ μεγάλη.

Κατόπιν μίλησε ὁ Πρόεδρος κ. Γ. Δοντᾶς ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

Γιὰ μιὰ ἀκόμα φορὰ ὁ πνευματικὸς κόσμος τῆς Ἑλλάδος, καὶ οἱ ἀρχαιολόγοι εἰδικότερα, ἀντιμετωπίζουν, μὲ ἀφορμὴ τὴν ἔκθεση ἀρχαίων ἔργων τέχνης στὶς ΗΠΙΑ πού ἀποφασίστηκε ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, ἓνα δίλημμα πού ἐπὶ δεκαετίες ξανὰ καὶ ξανὰ τίθεται χωρὶς ὡς τώρα νὰ βρίσκει ὁμόφωνα ἀποδεκτὴ ἀπάντηση.

Ναὶ στὴν ἐξαγωγή τῶν ἐλληνικῶν ἀρχαίων ἢ ὄχι;

Πρὸς ἄρσιν παρεξηγήσεως διευκρινίζω ὅτι τὸ δίλημμα δὲν ἀφορᾷ μιὰ ὀριστικὴ ἐκτὸς τῶν ὀρίων τοῦ Κράτους ἐξαγωγή ἀρχαίων ὑπὸ ὁποιαδήποτε νομικὴ μορφή, πού ἐγὼ τουλάχιστον θεωρῶ ἐκτὸς πάσης συζητήσεως, ἀλλὰ τὴν προσωρινὴ ἐξαγωγή τους στὴν ἀλλοδαπή, σὲ ἐκθέσεις πού ὀργανώνονται ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴ Πολιτεία ἢ ἀπὸ κάποια ἐλληνικὰ καὶ ξένα μουσεῖα, μὲ ἀμοιβαῖες συνήθως ἀνταλλαγές. Τὸ ἐρώτημα δηλαδὴ εἶναι τὸ ἐπιτρεπτὸν ἢ μὴ ἐπιτρεπτὸν τῆς προσωρινῆς ἀπομάκρυνσης τῶν ἀρχαίων ἀπὸ τὴν μόνιμη θέση ὅπου εἶναι σήμερα ἐκτεθειμένα σὲ κάποιο μουσεῖο τῆς ἀλλοδαπῆς. Καὶ ἂν ἡ ἀπομάκρυνση αὐτὴ εἶναι ἀπαράδεκτη, ἐν ὀνόματι τινῶν λόγων, κάποιας θεωρητικῆς ἀρχῆς, ἢ λόγῳ τῶν ἐνδεχομένων κινδύνων ἀπὸ τὴν συσκευασία τους, τὴν μεταφορὰ τους καὶ τίς συνθήκες τῆς ἐκθέσεώς τους. Γιὰ νὰ ἀπαντήσει κανεὶς σ' αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ἀπαιτεῖται, πιστεῦω, βασικά, μιὰ θεωρητικὴ διερεύνηση τοῦ θέματος, γιὰτὶ μόνον αὐτὴ μπορεῖ νὰ βοηθήσει στὸ ξεκαθάρισμα μιᾶς εἰκόνας πού ἔχει πολὺ θολώσει ἀπὸ τὴν μεγάλη χρῆση συνθημάτων.

“Οτι ή αρχαία (και ή βυζαντινή) μνημειακή κληρονομιά είναι ένας πολύτιμος έθνικός θησαυρός, όπως ή γλώσσα, ή πνευματική κληρονομιά των σοφών, των φιλοσόφων, των ποιητών και άλλων, τὰ έθιμά μας, ή έθνική μας προπάντων συνείδηση, είναι πιστεύω αυτόνομη. Είναι ένας από αυτούς τους άπεφθους, άρρηκτους κρίκους που συνδέουν τους κατοίκους τούτης τής γωνιάς τής γής με τὸ ένδοξο παρελθόν της. Ο άληθινός πατριωτισμός είναι, όπως έλεγε ο Μισελέ, όχι ή αγάπη του εδάφους, αλλά ή αγάπη του παρελθόντος. Είναι όμως άραγε σωστή ή αγάπη που πέφτει πάνω στα αρχαία και τὰ άγκαλιάζει άσφυκτικά άπαγορεύοντας κάθε μετακίνησή τους; Θα εκθέσω τήν γνώμη μου ξεκινώντας από τήν αντίστροφή του έρωτήματος. Γιατί άραγε να άπαγορεύεται ή μετακίνηση των αρχαίων; Μήπως διότι αυτή θα σήμαινε έλλειψη σεβασμού ή αγάπης;

“Ολοι θα όμολογήσουμε ότι τὰ αρχαία πολύ σπάνια βρίσκονται σήμερα πια στον αρχικό τους χώρο, στις άγορές δηλαδή, στα ιερά, στα κτήρια, στα νεκροταφεία των αρχαίων, όπου και μόνον έπιτελοῦσαν τήν πραγματική αποστολή τους και μετέδιδαν τὸ άληθινό τους μήνυμα. Σήμερα τὰ αρχαία εκτίθενται σε ξένους προς τὸ αρχικό τους νόημα χώρους, σε μουσεια που όχι σπάνια είναι ψυχρά και άφιλόξενα, όταν δέν είναι κρυμμένα σε άποθήκες. “Οτι έπιτελοῦν είναι ή μετάδοση μιās αισθητικής άπόλαυσης ή πληροφορίας, οί όποίες μπορούν όπουδήποτε να μεταδοθούν, ιδίως αν τὰ έργα είναι σωστά εκτεθειμένα. Η μεταφορά λοιπόν ενός αρχαίου από ένα μουσειο σε ένα άλλο, όπου πολύ συχνά — θα πρέπει να έχουμε τὸ θάρρος να τὸ όμολογήσουμε — εκτίθενται πολύ καλύτερα από ο,τι στα δικά μας τὰ μουσεια, δέν πρέπει κατ’ αρχήν να θεωρείται πράξη διαφορετική από ο,τι είναι ή εκθεσή τους στα δικά μας μουσεια.

Μήπως ο λόγος τής άρνησης είναι ή μεταφορά τους εκτός των όρίων του Κράτους; Είναι μήπως εϋσταθές ένα τέτοιο έπιχείρημα κάτω από τις σημερινές συνθήκες; Διευκρινίζω και πάλι ότι με κανένα τρόπο δέν τίθεται θέμα άπεμπολήσεως των έπί των αρχαίων μας εθνικών δικαίων ή κατά όποιοδήποτε τρόπο διεθνοποίησής των. Άλλά άναρωτιέμαι: “Όταν σχηματίζονται νέες, τεράστιες πολιτιστικές ενότητες, σε μιὰ από τις όποίες, τήν ενότητα του «δυτικού» κόσμου, ή Έλλάς όχι μόνο μετέχει, αλλά και δικαίως αξιώνει τήν θέση τής σεβαστής τροφού, και όταν τὰ Κράτη τής οικουμένης δένονται μεταξύ τους με πυκνά πλέγματα πολιτιστικών συμφωνιών, στις όποίες περιλαμβάνονται και οί περιδικές εκθέσεις έργων τέχνης, είναι λογικό να άρνηθει ή Έλλάς άποστολές αρχαίων όταν μάλιστα είναι βέβαιο ότι

μιὰ τέτοια στάση θὰ προκαλοῦσε ἀμέσως τὸ σταμάτημα τῆς ἀντίστροφης ἀφίξης ξένων ἔργων τέχνης στὴν χώρα μας καὶ τὴν πολιτιστικὴ περιθωριοποίησή τῆς χώρας; Πιστεύω ὅμως ὅτι ἡ πράξη αὐτὴ θὰ ἦταν καὶ πολιτικὰ ἐξαιρετικὰ ἐπικίνδυνη, διότι τὸ κενὸν τῆς ἐλληνικῆς παρουσίας, ἀκόμα καὶ τὴν προβολὴ τῆς ἐλληνικῆς πολιτιστικῆς κληρονομίας στὸ Ἐξωτερικό, εὐχαρίστως θὰ ἀναλάμβαναν ἄλλοι γειτονικοὶ λαοὶ μὲ πλήρη παραποίηση τῆς ἱστορικῆς ἀλήθειας καὶ μὲ καταστρεπτικὲς φυσικὰ γιὰ τὸν τόπο μας συνέπειες.

Ἄν θελήσει κανεὶς νὰ ψυχολογήσει τοὺς λόγους ποὺ ὑπαγορεύουν τὴν ἄκαμπτη στάση τῶν ὑποστηρικτῶν τῆς πλήρους ἄρνησης ἐξαγωγῆς ἐλληνικῶν ἀρχαίων στὸ Ἐξωτερικό, νομίζω ὅτι θὰ βρεῖ στὸ βάθος συναισθηματικὲς ἀναστολές ποὺ ἔχουν προκληθεῖ ἀπὸ τὴν κατηγορηματικὴ ἄρνηση τὴν ὁποία πρόβαλλαν παλαιότεροι, καὶ κατὰ πάντα σεβαστοὶ δάσκαλοί μας σὲ παρόμοια αἰτήματα. Οἱ ἐποχὲς ὅμως ἔχουν ἀλλάξει καὶ οἱ πολιτιστικοὶ ὀρίζοντες εἶναι πολὺ εὐρύτεροι σήμερα ἀπὸ ὅ,τι ἦταν χθές. Ἡ ἱστορία μᾶς διδάσκει πόσο δραστικὰ καὶ πόσο εὐκόλα συχνὰ ἀλλάζουν στὸ ρεῦμα τῆς ἱστορίας οἱ ἰδεολογίες τῶν ἀνθρώπων καὶ ἓνα ζήτημα σὰν αὐτό, ποὺ δὲν προσβάλλει τὴν ἀξία τοῦ ἴδιου τοῦ ἀρχαίου, νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ τὸ ἰδεῖ κανεὶς κάτω ἀπὸ τὸ φῶς αὐτῆς τῆς δυναμικῆς τῆς ἱστορίας.

Στὸ ἐρώτημα λοιπὸν ἂν εἶναι κατ' ἀρχὴν ἐπιτρεπτὴ ἡ ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων, ἀπαντῶ θετικά. Προσοχὴ ὅμως, ὄχι σὲ κάθε περίπτωση ποὺ ζητιέται, ὄχι δηλαδὴ σὲ ἐξαγωγή μεγάλου ἀριθμοῦ. Ὅχι σὲ ἐξαγωγή ἀρχαίων στὰ ὁποῖα ἡ μεταφορὰ θὰ προκαλοῦσε σοβαροὺς κινδύνους. Ὅχι σὲ ἐξαγωγή ἀρχαίων ποὺ φτωχαίνουν σὲ μηδαμινὸ βαθμὸ κάποια ἀπὸ τὰ μουσεῖα μας. Ὅχι στὴν ἐξαγωγή ἀρχαίων γιὰ μεγάλα χρονικὰ διαστήματα, λ.χ. περισσότερο ἀπὸ μιὰ χειμερινὴ περίοδο, ποὺ θὰ εἶχε ὡς συνέπεια τὴν ἀποστέρηση τῶν μουσείων μας ἀπὸ χαρακτηριστικὰ τοὺς πρόσωπα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάποια εἰσοδήματα, τόσο ἀπαραίτητα γιὰ τὴν γενικότερη προστασία τῶν ἀρχαίων. Ὅχι στὴν ἐξαγωγή χωρὶς τὴν ἐξασφάλιση ἰσοβαροῦς παρουσίας ξένων ἔργων τέχνης ἐδῶ. Ὅχι σὲ ἀδιαφανεῖς συνεννοήσεις, σὲ διαπραγματεύσεις ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ προκαλέσουν ἐρωτηματικὰ ὡς πρὸς τὰ πραγματικὰ κίνητρα. Καὶ τὰ ὄχι εἶναι ἀσφαλῶς περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀποσκοποῦν στὴν ὅσο γίνεται ἀδιατάρακτη ἐμφάνιση τῶν ἐλληνικῶν μουσείων, στὴν ἐξασφάλιση τῶν πόρων ποὺ ἀποφέρουν καὶ στὴν ἐξασφάλιση τῶν ἀρχαίων ἀπὸ κάθε κίνδυνο. Μὲ ἄλλα λόγια πιστεύω ὅτι χρειάζεται πολλὴ καὶ σοβαρὴ μελέτη ὄλων τῶν παραγόντων κάθε φορὰ ποὺ εἶναι νὰ ληφθεῖ μιὰ ἀπόφαση γιὰ ἐξαγωγή ἀρχαίων ποὺ θὰ ἔκτε-

θοῦν στὸ Ἐξωτερικό. Μονολιθικὴ θέσῃ στὸ θέμα αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχει. Τὸ σωστὸ δὲν βρίσκεται στὴ μιὰ ἀπὸ τὶς ἄκρες ἑνὸς μανιχαϊκοῦ διλήμματος, ἀλλὰ σὲ μιὰ σοβαρὴ καὶ ὑπεύθυνη στάθμιση τῶν δεδομένων πού συνθέτουν τὴν κάθε περίπτωση χωριστά. Τὸ ἔθνικὸ ὄφελος πού μπορεῖ νὰ προκύψει ἀπὸ μιὰ σωστὴ καὶ μὲ ἐπιμέλεια ὀργανωμένη ἔκθεση ἀρχαίων στὸ Ἐξωτερικό, πρέπει, μὲ τὶς σημερινὲς μάλιστα συνθήκες, νὰ λαμβάνεται πολὺ σοβαρὰ ὑπ' ὄψη, ἔστω καὶ ὡς δυνατότητος μόνο μιᾶς ἐπιτυχοῦς ἔκβασης, ἀρκεῖ φυσικὰ νὰ προσκομίζονται στοιχεῖα πού νὰ θεμελιώνουν τὴ θέσῃ αὐτὴ κατὰ τὴν πρόταση τῆς ἔκθεσης. Ἡ «ἐπιθετικὴ» παρουσία τῶν ἀρχαίων μας σὲ μιὰ ξένη χώρα ἀπὸ τὴν ὁποία προσδοκοῦμε κάποια ὄφελῃ ἀσφαλῶς ἔχει πολὺ μεγαλύτερο ἀντίκτυπο στοὺς κατοίκους τῆς χώρας αὐτῆς ἀπὸ ὅ,τι ἡ θέαση τῶν ἰδίων ἀρχαίων ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς ξένης αὐτῆς χώρας ὅταν τὰ βλέπουν στὰ δικά μας μουσεῖα, μὲ τὸν συνήθη τρόπο τῆς παθητικῆς, «ἀγεληδὸν» ξενάγησῃς.

Ἡ ἀσφάλεια εἶναι ἐπίσης ἕνας ἀπὸ τοὺς πρωταρχικοὺς παράγοντες γιὰ τὴν ἀποδοχὴ μιᾶς αἰτήσεως. Οἱ μέθοδοι συσκευασίας, μᾶς λέγουν, ἔχουν σήμερα τελειοποιηθεῖ σὲ ἀπίστευτο βαθμὸ, πράγμα πού μέχρι πρὶν λίγα χρόνια ἦταν ἀδιανόητο, ἔτσι πού μιὰ ἀρνητικὴ θέσῃ, ὀρμώμενη ἀπὸ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι ἡ συσκευασία ἐγκλείει κινδύνους γιὰ τὰ ἀποστελλόμενα ἀρχαῖα, νὰ ἐλαχιστοποιεῖται. Μᾶς διαβεβαιώνεται ἐπίσης ὅτι τὰ ἀεροπορικὰ ταξίδια εἶναι ἀσφαλέστερα ἀπὸ τὰ θαλασσινά, μὲ τὸν συλλογισμό ὅτι μὲ τὸν πολὺ πιὸ σύντομο χρόνο μεταφορᾶς ἐλαχιστοποιεῖται ὁ κίνδυνος. Προσωπικὰ πιστεύω ὅτι ὁ κίνδυνος πού περιέχεται στὸ χρονικὸ ἔστω κλάσμα στὸ ὁποῖο πραγματοποιεῖται ἕνα ἀεροπορικὸ ταξίδι, εἶναι πολὺ πιὸ σοβαρὸς ἀπὸ ἐκεῖνον πού συνεπάγεται τὸ πολὺ μεγαλύτερο χρονικὸ μῆκος ἑνὸς θαλασσινοῦ ταξιδιοῦ, ὑπὸ τὴν προϋπόθεση βέβαια ὅτι θὰ ἔχουν ληφθεῖ καὶ σ' αὐτὴν τὴν περίπτωσῃ ὅλα τὰ μέτρα ἀσφαλείας. Ἄλλὰ φυσικὰ καὶ τὸ θέμα αὐτὸ εἶναι ἀπὸ ἐκεῖνα πού θέλουν πολλὴ μελέτη καὶ βαθὺ αἶσθημα εὐθύνης.

Ἡ ἀπομάκρυνση τῶν ἔργων ἀπὸ τὴν θέσῃ τους εἶναι ἀνεπίτρεπτο νὰ εἶναι μακρόχρονη. Ὅχι μόνον διότι ἔχουν ἐπιτέλους μιὰ θέσῃ στὰ μουσεῖα τους, καὶ εἶναι συνδεδεμένα μὲ αὐτά, μιὰ θέσῃ πού μόνον προσωρινὰ καὶ κάτω ἀπὸ σοβαροὺς λόγους μποροῦν νὰ ἐγκαταλείπουν, ἀλλὰ καὶ διότι τὰ μουσεῖα, ὅπως πρωτύτερα εἶπα, θὰ στερηθοῦν, ἂν τὰ ἔργα ἀποσταλοῦν ἐπὶ μεγάλο χρονικὸ διάστημα, ἀπὸ προσόδους πού συνδέονται καὶ μὲ τῶν ἔργων αὐτῶν τὴν παρουσία στὰ μουσεῖα.

Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκμετάλλευση τῆς εὐκαιρίας πού παρέ-

χεται από την οργάνωση εκθέσεων είναι ένας ακόμη παράγων που πρέπει σοβαρά να λαμβάνεται υπ' όψη, και αποτελεί θετικό υπέρ αυτών επιχείρημα. Παράλληλη οργάνωση επισημονικών συναντήσεων ή και συμποσίων υψηλού επιπέδου είναι ένα όχι άσημαντο επιστημονικό κέρδος, όπως είναι και κίνητρο για την ευρύτερη προβολή της αξιοσύνης της ελληνικής επιστήμης στο Έξωτερικό, παράλληλα με την έκθεση του πολιτιστικού θησαυρού.

Δέν θα παραλείψω, πριν τελειώσω, να υπογραμμίσω την σημασία που αποδίδω στην συχνότερη εκπροσώπηση της νεώτερης καλλιτεχνικής και πνευματικής επίδοσης του τόπου μας σε εκθέσεις που στέλλονται στο Έξωτερικό. Ο ελληνικός πολιτισμός δέν περιορίζεται στην αρχαιότητα και το Βυζάντιο, επεκτείνεται και στους κατοπινούς χρόνους, την Τουρκοκρατία και την Βενετοκρατία, αλλά και τον σύγχρονο Έλληνισμό, που έχουν πολλά σπουδαία πράγματα να δείξουν, ιδίως αν αυτά προβληθούν με τον κατάλληλο τρόπο που πρέπει. Και τα πράγματα αυτά, σε συνδυασμό με τα παλαιότερα, μπορούν να αποδείξουν, καλύτερα ίσως από πολλούς άλλους τρόπους, την μακραίωνη και δυναμική πορεία του Έλληνισμού στον στίβο του παγκόσμιου πολιτισμού και την συνεχή και γόνιμη ανανέωση της έκφρασής του. Φαινόμενο που είναι ασφαλώς μοναδικό στον κόσμο, αν λάβει κανείς υπ' όψη του το ολιγάριθμο του λαού που ή μοίρα τον υποχρέωσε να παλεύει συνεχώς, και για την ίδια του την ύπαρξη ακόμα, σε μια από τις δυσκολότερες θέσεις της υδρογείου.

Μετά τον Πρόεδρο κ. Δοντά μίλησε ο Σύμβουλος κ. Κ. Παπαπάνος ο όποιος είπε:

Κατ' αρχήν θεωρώ υποχρέωση, τó αισθάνομαι ως προσωπική ανάγκη, να συγχαρώ τους 28 εταίρους που υπέγραψαν την αίτηση για τή σύγκληση αυτής της Γενικής Συνέλευσης. Είχα προτείνει στο Συμβούλιο κατά μήνα Νοέμβριο να γίνει μία ειδική συνεδρία του για να συζητήσει τó θέμα αυτό της εξαγωγής ή όχι τών αρχαίων και στη συνέχεια να τó φέρει στη Συνέλευση για να παρθεί μία απόφαση σαν υποστήριξη της Πολιτείας, σαν διαφώτισή της από έναν Όργανισμό ο όποιος και ιστορικά και από ειδικότητα έχει κάποιο λόγο. Τó Συμβούλιο δέχτηκε τήν πρόταση, όρίστηκε κάποια συνεδρία ή όποια δέν μπόρεσε να γίνει. Γι' αυτό συγχαίρω τους 28 εταίρους που με τήν πρότασή τους υλοποίησαν τήν επιθυμία τή δική μου και του Συμβουλίου. Όμως ως μου επιτρέψουν να τους πώ ότι λιγάκι με απογοήτευσαν. Έ-

καμαν αίτηση και την έριξαν χωρίς επιχειρηματολογία. Ήλθαν εδώ και δεν μās είπαν πολλά πράγματα. Έλπίζω όμως ότι στη συνέχεια κάποιοι από τους 28 θα αναπτύξουν κάποια επιχειρηματολογία για τη θέση τους. Ός εταίρος όχι αρχαιολόγος, νομικός, λογοτέχνης, φιλόλογος, ότι θέλετε, ασχολήθηκα με τὸ θέμα. Από οσα άκουσα εως τώρα είδα ότι εις την θέσιν εκείνων που υποστηρίζουν την εξαγωγή τών αρχαίων μας είναι οι εξής λόγοι: υποστήριξη εθνικής πολιτικής, πολιτιστικοί λόγοι, προβολή του πολιτισμού, απομονωτισμός, παιδευτικοί, αλλαγή συνθηκών από χθές, προχθές μέχρι σήμερα, Κυβέρνηση-αρχαιολόγοι. Δεν είναι μόνο απλώς να βγούν ή να μη βγούν τὰ αρχαία μας. Ποιά θέση οι αρχαιολόγοι, ή 'Αρχαιολογική Έταιρεία και τὸ 'Ελληνικό Έθνος, ὁ 'Ελληνικός Λαός με την Κυβέρνησή του θα λάβουν, θέση ή όποία θα έχει επίπτωση στο σήμερα και τὸ αύριο.

Ός πρὸς την υποστήριξη τῆς εθνικής πολιτικής, μοιραία θα αναφερθῶ στις 'Ηνωμένες Πολιτείες οι οποίες από δεκαετίες, είναι σύμπτωση ή άγνό ενδιαφέρον, δεν ξέρω, ασκοῦν μία φοβερή πίεση στην 'Ελλάδα για εξαγωγή αρχαίων. Από τὸ 1923 ένας 'Αμερικανός πρεσβευτής είχε ζητήσει να βγει έξω ὁ 'Ερμής για να μαζέψουμε λεφτά για τους πρόσφυγες. 'Αργότερα ένας άλλος ζήτησε να νοικιάζουμε τὰ αρχαία μας για να είσπραττούμε χρήματα. Και τελευταία ή κυρία Marion Tgue, ή επιμελήτρια του Μουσείου Paul Getty είπε πὸς τὰ αρχαία δεν μās ανήκουν πλέον αλλά ότι ανήκουν σ' ὄλο τὸν κόσμο. Για τὰ αρχαία όμως στα άμερικανικά μουσεια δεν έκαμε καμία κουβέντα. Τί έγινε με τις 49 εκθέσεις που ὀργανώθηκαν; Οι 29 έγιναν σὲ Πολιτείες τῆς 'Αμερικής. Όχι σὲ μιά, σὲ πολλές. Ποιά είναι ή στάση τῆς 'Αμερικανικής Πολιτείας και ή πολιτική της απέναντί μας. 'Ενίσχυσε συνέχεια την Τουρκία στρατιωτικά και οικονομικά. Κατοχή τῆς Κύπρου. Οι 'Αμερικανοί αρχαιολόγοι άδιανοροῦν για την άφαιμάξη τών αρχαίων τῆς Κύπρου από τους Τούρκους και στη συνέχεια ή Τουρκία διεκδικεί έναέριο χῶρο, Αίγαίο και ύφαλοκρηπίδα, δημιουργεί τὸ ήμικύκλιο γύρω από τὰ Βαλκάνια και κάθε μέρα γίνεται θρασύτερη και ήταμότερη. Σε τί συνέβαλαν αυτές οι 29 εκθέσεις στο να αλλάξει ή άμερικανική πολιτική ὡς πρὸς τὰ εθνικά μας θέματα; Γνωρίζετε ότι οι εθνικές πολιτικές δεν σχεδιάζονται και δεν εκτελοῦνται βάσει τέτοιων κριτηρίων και μάλιστα σήμερα που επικρατεί διεθνῶς άνηθικότητα. Όλα κρίνονται με τὸ συμφέρον και όχι με τις εκθέσεις ή με παρόμοιες έκδηλώσεις.

Στους πολιτιστικούς λόγους, έχουμε άφ' ενός τὸν λαό

και ἀφ' ἐτέρου τοὺς εἰδικούς. Οἱ δεῦτεροι τὰ ξέρουν αὐτὰ τὰ ἀρχαῖα, μάλιστα καλύτερα ἀπὸ μᾶς. Συνεπῶς, εἴτε τὰ δοῦν στὴν πόλη τους εἴτε ἐδῶ δὲν συμβάλλει ἀπολύτως καθόλου στὴ διεύρυνση τῶν πολιτιστικῶν σχέσεων. Ὡς πρὸς τὸν λαὸ θὰ περάσουν 10, 20, ἂν θέλετε 30 χιλιάδες Ἀμερικανοί. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ θὰ τὰ ἰδοῦν ὡς κάτι περίεργο, ἀλλὰ δὲν θὰ συμβάλουν καθόλου στὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη πὺ πρὸ βάλλεται ὅτι μπορεῖ νὰ ἐπιτευχθεῖ μὲ τὶς ἐκθέσεις αὐτές. Πηγαίνουμε λοιπὸν ἐμεῖς ὡς ἰκέτες, ὡς φτωχοὶ συγγενεῖς μὲ τὰ ἀρχαῖα μας γιὰ νὰ τοὺς δείξουμε ποιοὶ εἴμαστε, μὲ τὰ χθεσινὰ μας ἀρχαῖα, ὄχι μὲ τὰ σημερινά. Τὸ σήμερον εἶναι ἡ δικὴ μας πολιτιστικὴ προβολή, ὄχι τὸ χτές.

Οἱ παιδευτικοὶ λόγοι θὰ ἐπιτυγχάνονταν καλύτερα ἂν κάναμε ὅ,τι κάνει ὁ Κουστῶ, ἡ Γεωγραφικὴ Ἑταιρεία. Ἄν βγάζαμε ὠραῖες ταινίες, ἔγχρωμες καὶ τὶς δίναμε στὰ πανεπιστήμια, στὰ σχολεῖα. Ἐτσι θὰ προβαλλόταν συνέχεια ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς καὶ πρέπει νὰ παρατηρήσω ὅτι δὲν μᾶς ζητοῦν Βυζάντιο, δὲν μιλοῦν γιὰ Βυζάντιο. Ἐτσι ἡ διαχρονικότητα γιὰ τὴν ὁποία ἔγινε λόγος εἶναι λειψή.

Ἐποστηρίχτηκε προηγουμένως ἀπὸ τὸν κ. Πρόεδρο ὅτι ἄλλαξαν οἱ συνθήκες πραγματικά. Ἄλλὰ τόσο πολὺ ἄλλαξαν ἀπὸ τὸ 1952, ὅταν ὁ Καροῦζος ἔγραφε ὅτι «ἡ ἀπόλυτος μοναδικότης τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης (πᾶν ἀρχαῖον καλλιτέχνημα εἶναι unicum) καθιστᾶ τελείως ἀσύγκριτον τὴν περίπτωσιν περιφερομένης ἐκθέσεως τῶν ἀρχαίων ἔργων μὲ οἰανδήποτε ἐκθεσιν ἀριστουργημάτων τῆς νέας τέχνης: θὰ ἦτο μέγα δυστύχημα ἢ βλάβη ἐνὸς πίνακος τοῦ Ρέμπραντ ἢ τοῦ Γκρέκο κλπ., ὑπάρχουν ὅμως καὶ δεκάδες ἄλλων πινάκων τῶν ἄλλ' οὐδὲν ὑπάρχει δεῦτερον ἔργον ὄχι μόνον τοῦ καλλιτέχνου τοῦ Ἡνιόχου, τοῦ Ποσειδῶνος τοῦ Ἀρτεμισίου, τοῦ Ἑρμοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν Κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως, τῶν ἀρχαϊκῶν Κούρων, τοῦ ἐπιτυμβίου τῆς Ἠγησοῦς, τοῦ νέου τοῦ Ἰλισσοῦ, τῶν πλακῶν τοῦ Παρθενῶνος κλπ. οὐδὲ ἄλλο ἀντάξιον αὐτῶν»;

Ἄλλὰ τόσο πολὺ ἄλλαξαν οἱ συνθήκες ἀπὸ τὸ 1963, ὅταν τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο ἔλεγε ὅτι «ἐμμένει εἰς τὴν ὑπὸ τῶν ἰσχυουσῶν ἀρχαιολογικῶν διατάξεων ὑπαγορευομένην καὶ ὑπὸ τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου τηρηθεῖσαν ἀνεκάθεν καὶ ἀνεξαιρέτως ἀρχὴν καὶ κηρύσσεται ὁμοφώνως ἐναντίον τῆς ἀποστολῆς τοῦ Ἑρμοῦ ἢ ἄλλου ἔργου εἰς τὴν Διεθνῆ Ἐμποροπανήγυριν τῆς Ν. Ὑόρκης καὶ ἐν γένει εἰς τὸ Ἐξωτερικόν»;

Δὲν θὰ εἶχαμε σήμερον προβλήματα ἂν ὁ ἀρχαιολογικὸς μας κόσμος κρατοῦσε τὴ γραμμὴ πὺ κράτησε τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο τὸ 1963. Ἄν οἱ ἀρχαιολόγοι κρατοῦσαν

ένιαία στάση, πιστεύω ότι άλλη θα ήταν ή στάση τῆς Πολιτείας. Ἐδήλωσε τὸ καλοκαίρι ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ ὅτι ρωτᾷ τὴ γνώμη τῶν ἀρχαιολόγων, ἀλλὰ ἂν ἡ γνώμη αὐτὴ δὲν τοῦ κάνει τὴν ἀγνοεῖ. Καὶ ἡ νῦν Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ ἐδήλωσε προχθές: «ναὶ μὲν ρωτᾷ τὸ Συμβούλιο, ἀλλὰ ἔχω καὶ ἄλλους εἰδικούς τοὺς ὁποίους καὶ συμβουλευόμεαι». Τί σημαίνει αὐτό; Ὅτι ἡ Πολιτεία ἔχει ἀνάγκη ἔστω τῆς ἀπλῆς γνώμης τοῦ Συμβουλίου γιὰ νὰ καλυφθεῖ. Ἄν λοιπὸν τὸ Συμβούλιο ἔλεγε ὁμόφωνα ὄχι, ἴσως ἦταν ἄλλη ἡ γραμμὴ τῆς πολιτικῆς τῆς Πολιτείας. Ἀλλὰ μὲ τὴ γνωμάτευσή του τὴν ἐνίσχυσε καὶ ἔτσι θὰ γίνει ἡ ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων.

Εἶπε ὁ κ. Δεληβορριάς ὅτι εἴμαστε δικαιοῦχοι τῶν ἀρχαίων. Ὅχι, εἴμαστε ἀπλῶς θεματοφύλακες καὶ κατὰ τὴν νομικὴν ὁρολογίαν θεματοφύλαξ σημαίνει διαφυλάττω, συντηρῶ καὶ παραδίδω. Δὲν μᾶς ἀνήκουν. Τὰ βρήκαμε. Ἀνήκουν σ' ὄλες τὶς γενιὲς τῶν Ἑλλήνων, ὄχι σὲ μία Κυβέρνηση, σ' ὄλες τὶς Κυβερνήσεις. Δὲν μπορούμε νὰ τὰ θέσουμε σὲ κίνδυνο. Ἄν ἓνα χαθεῖ, ἂν ὁ Δεξίλεως χαθεῖ, τί θὰ παραδώσουμε στὴν ἐπόμενη γενιά; Μὲ αὐτὲς τὶς σκέψεις, κύριοι, τελειῶνω καὶ προτείνω ὅπως ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, μὲ τὴν ἱστορία ποὺ ἔχει καὶ τὶς δυνατότητες ποὺ ἔχει, συγκαλέσει εἰδικὴ Ἐπιτροπὴ ἀπὸ ἀκαδημαϊκοὺς, ἀρχαιολόγους, πολιτικούς, ἐκπαιδευτικούς, ἱστορικούς καὶ τουριστικούς παράγοντες, νὰ μελετήσῃ τὸ θέμα ἀπὸ ὄλες τὶς ὄψεις του καὶ νὰ ὑποδείξῃ στὴν Πολιτεία τί πρέπει νὰ κάνει.

Μετὰ τὸν κ. Παπαπάνο ἔλαβε τὸν λόγο ὁ κ. Β. Λαμπρινουδάκης, ὁ ὁποῖος εἶπε:

Θεωρῶ ὅτι ἡ σημερινὴ Συνέλευση εἶναι ἰδιαίτερα χρησιμὴ, γιὰτὶ μᾶς δίνει τὴν εὐκαιρία νὰ κάνουμε μιὰ πρώτη συστηματικὴ διατύπωση τῶν σκέψεων καὶ τῶν θέσεών μας γύρω ἀπὸ ἓνα θέμα ποὺ μᾶς ἀπασχολεῖ κάθε τόσο εὐκαιριακὰ καὶ ποὺ ὅμως ἔχει νὰ κάνει ἄμεσα μὲ τὴν ἴδια τὴν οὐσία τοῦ ἀντικειμένου τῆς δουλειᾶς μας. Γιὰ νὰ ἀπαντήσῃ κανεὶς στὸ ἐρώτημα ἂν εἶναι σωστὸ νὰ πραγματοποιηθεῖ μιὰ συγκεκριμένη ἐκθεση πρέπει νὰ ἔχει ξεκαθαρίσει πρῶτα θεωρητικὰ ἂν πρέπει νὰ γίνονται περιοδικὲς ἐκθέσεις ἀρχαίων ἔργων τέχνης καὶ κατόπιν, ἂν ἡ ἀπάντηση εἶναι θετικὴ, σὲ ἓνα πιὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο νὰ ἰδεῖ κάτω ἀπὸ ποιὲς προϋποθέσεις εἶναι δυνατὴ ἡ πραγματοποίησή τους. Θὰ μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ ἐξετάσω τὸ θέμα στὰ δυὸ αὐτὰ ἐπίπεδα.

Δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ὁποιαδήποτε ἐκθεση ἀρχαίων ἔργων ἀποτελεῖ ἐνεργοποίηση τῆς ἴδιας τῆς ὑπόστασης τῶν μνημείων ποὺ περιλαμβάνει. Τὸ ἀρχαῖο ἔργο τέχνης ἢ τεχνι-

κῆς, ὅπως καὶ κάθε ἀνθρώπινο ἔργο, ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ὑλικό του καὶ ἀπὸ τὴ μορφή πού τοῦ ἔδωσε ὁ δημιουργός του, καὶ εἶναι ἡ δεύτερη ἐκείνη πού περιέχει τὸ δημιουργικό του περιεχόμενο. Ἡ μορφή εἶναι πάντα μιὰ σύλληψη τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ καὶ ὅσο πῶς δημιουργική εἶναι αὐτὴ ἡ μορφή, τόσο ἀμεσότερα προβάλλει μέσα ἀπὸ τὴν εἰκόνα τοῦ ἔργου ἢ στάση τοῦ δημιουργοῦ ἀπέναντι στὸ νόημα τῆς ζωῆς. Τὰ μνημεῖα ἀποτελοῦν ἐπομένως πράγματι τὸ ὁρατὸ μέρος τῆς ἱστορίας, διατηρώντας εἴτε μὲ τὴν προφανή τεχνική τους μορφή εἴτε μὲ τὴν ἀνάπλαση τῆς φύσης αὐτὴ τὴν πολύτιμη ἀνθρώπινη ἱστορική ἐμπειρία. Ὁ μνημειακὸς πλοῦτος λοιπὸν δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνα ἀπλό, πολύτιμο ἱστορικὸ ἀρχεῖο, ἀλλὰ ἡ ἰδιαίτερη ἀξία καὶ σημασία του, πού πηγάζει ἀπὸ τὴ δύναμη τῆς ἄμεσης ὀπτικῆς ἐπαφῆς μὲ τὴ μορφή, εἶναι ὅτι ἀποτελεῖ, καὶ πρέπει νὰ ἀποτελεῖ, ἓνα δυναμικὸ παιδευτικὸ ἐργαλεῖο συνεχοῦς ἀνθρώπινης αὐτογνωσίας καὶ καλλιέργειας. Χωρὶς τὴν ἄμεση ἀναστροφή ὅσο τὸ δυνατόν περισσοτέρων ἀνθρώπων μὲ τὰ ἔργα αὐτά, χωρὶς τὸν κοινωνικὸ αὐτὸ παιδευτικὸ ρόλο τους, πιστεύω ὅτι ἡ ἐπιστήμη μας καὶ ἡ δουλειά μας δὲν δικαιώνεται. Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐπεξεργασία καὶ κατανόηση τῶν λειψάνων τοῦ παρελθόντος εἶναι ἀσφαλῶς προϋπόθεση καὶ αὐτοσκοπός, ὅμως ἡ πλήρης δικαίωση τῆς διατήρησής τους εἶναι τὸ δικαίωμα τῆς ἄμεσης καὶ πολλὰς φορὲς διαφορετικῆς βίωσής τους ἀπὸ τίς ἀνθρώπινες γενεές.

Ὡς ἐδῶ εἶπα αὐτονόητα γιὰ τοὺς ἀρχαιολόγους πράγματα. Ἀπὸ ὅλους ὑποστηρίζεται ὅτι πρέπει στὰ μουσεῖα μας νὰ ὑπάρξουν ὅσο τὸ δυνατόν πληρέστερες καὶ ἐπαγωγικότερες μόνιμες ἢ περιοδικές ἐκθέσεις γιὰ τὸ κοινό. Θεώρησα ὅμως ὅτι ἔπρεπε νὰ τὰ ὑπενθυμίσω κατὰ τὴ σημερινὴ συζήτηση. Θὰ ἤθελα τώρα νὰ προσθέσω μερικὰ λόγια γιὰ τὸ ἐθνικὸ στοιχεῖο στὴ βίωση τοῦ μνημείου. Τὸ ἔργο τέχνης δημιουργήθηκε σὲ συγκεκριμένο τόπο καὶ χρόνο. Ἐπομένως, ἰδίως τὰ ἔργα τοῦ παρελθόντος, ἔχουν κατὰ κανόνα ἐθνικὸ χαρακτήρα καὶ ἀσφαλῶς μεγαλύτερη παιδευτικὴ σημασία γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πού ζοῦν στὸν τόπο ὅπου αὐτὰ δημιουργήθηκαν. Ἄλλωστε τὰ λείψανα τοῦ παρελθόντος ἑνὸς λαοῦ, ἀκόμη καὶ ἂν περιλαμβάνουν καὶ ξένα ἐθνικὰ στοιχεῖα, καταγράφουν τὴν ἱστορία του καὶ ὀρθῶς θεωροῦνται πολύτιμη καὶ προστατευτέα ἐθνικὴ κληρονομιά. Εἰδικὰ γιὰ μᾶς τοὺς Ἕλληνες ἡ κληρονομιά αὐτὴ καὶ ἰδιαίτερα πλούσια καὶ πολύτιμη εἶναι καὶ ἔντονα ἐθνικὸ χαρακτήρα ἔχει. Ὅμως, ὅπως συμβαίνει μὲ τὴν παγκόσμια ἱστορία, ἔτσι εἶναι καὶ μὲ τὰ μνημεῖα. Ὡς δυναμικὴ ἀνθρώπινη ἐμπειρία, ἔχουν, ἰδιαίτερα στίς μέρες μας μὲ τὴ μείξη τῶν πολιτισμῶν,

σημασία και ενδιαφέρον για όλους τους ανθρώπους. Ίδιαίτερα τα λείψανα του ελληνικού παρελθόντος έχουν αυτή τη διεθνή σημασία για τρεις κύριους λόγους: 'Ο πρώτος είναι ότι ο ίδιος ο πολιτισμός που εκφράζουν άπευθυνόταν στην πνευματική συγγένεια των ανθρώπων, που προέρχεται από την καλλιέργεια («...ή πόλις ἡμῶν... τὸ τῶν Ἑλλήνων ὄνομα πεποίηκε μηκέτι τοῦ γένους, ἀλλὰ τῆς διανοίας δοκεῖν τεκμήριον εἶναι, καὶ μᾶλλον Ἑλληνας καλεῖσθαι τοὺς τῆς παιδείας τῆς ἡμετέρας, ἢ τοὺς τῆς κοινῆς φύσεως μετασχόντας»: Ἰσοκρ. Πανηγ. 13). 'Ο δεύτερος ότι ο πολιτισμός αυτός ἀπέτέλεσε, καὶ συνειδητὰ ἢ ἀσυνειδητὰ ἀποτελεῖ ἀκόμη, τὴν βάση τῆς εὐρωπαϊκῆς παιδείας καὶ γενικότερα τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου. Καὶ ὁ τρίτος ότι τὰ σημερινὰ ἔθνη καὶ ἑλληνικὰ ὄρια εἶναι πολὺ μικρότερα ἀπὸ τὸν χῶρο ἀνάπτυξης τῶν ἱστορικῶν ἑλληνικῶν πολιτισμῶν. Ἔργα τῶν ἑλληνικῶν πόλεων τῆς Μ. Ἀσίας π.χ. ἢ τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος ἢ ὁ κρατήρας τοῦ Νίχ στὴ μακρινὴ Γαλλία ἀσφαλῶς βρίσκονται στὸν τόπο τους, ἀλλὰ δύσκολα θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν «ἐκπατριζόμενα» ἂν ἔρχονταν γιὰ ἔκθεση στὴν Ἑλλάδα. Καὶ τί θὰ ἔλεγε κανεὶς γιὰ τοὺς ναυαγῆσαντες πολεμιστὲς τοῦ Riace;

Εἶναι λοιπὸν φανερὸ ότι τὰ λείψανα τοῦ παρελθόντος μας ποὺ βρίσκονται μέσα στὰ σημερινὰ σύνορά μας ἀποτελοῦν τὸ μῆμα τῆς ἐθνικῆς μας κληρονομιάς γιὰ τὸ ὁποῖο εἴμαστε ἀμέσως ὑπεύθυνοι καὶ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ διαφυλάσσουμε ὡς κόρην ὀφθαλμοῦ. Καμία ἐξαγωγή, δηλ. ἐκχώρηση σὲ ἄλλο λαὸ δὲν ἐπιτρέπεται. Ὅμως ἡ ἄμεση ἐπαφὴ τῶν ἄλλων λαῶν μὲ τὰ μνημεῖα μας ἐπιβάλλεται, καὶ μέσα στὸ πλαίσιο αὐτὸ οἱ βραχυχρόνιες ἐκθέσεις ποὺ συμπληρώνουν τὴ μουσειακὴ παιδεία, ὅπως εἶναι στὴν Ἑλλάδα θεμιτές, εἶναι θεωρητικὰ καὶ γιὰ τὸ Ἐξωτερικό.

Γιὰ τίς περιοδικὲς ἐκθέσεις ἀνακύπτει ἀμέσως τὸ σοβαρὸ θέμα τῆς φθορᾶς τῶν μνημείων ἀπὸ τὴ μετακίνηση. Μποροῦμε καὶ ἐδῶ νὰ διερευνήσουμε τίς ἀρχές μας. Ἡ ἀποκάλυψη τῶν ἀρχαίων γίνεται μὲ διπλὸ σκοπὸ. Ἀφ' ἐνὸς σκοπεῖ στὴν ἐπιστημονικὴ ἔρευνα τοῦ παρελθόντος μὲ τὴν ἀνεύρεση καὶ τὴν ἐρμηνεία τῶν λειψάνων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐπιδιώκει τὴ μερικὴ ἢ ὀλικὴ ἀνάκτηση τῆς μορφῆς, δηλ. τὴν ἀπόκτηση τοῦ μνημείου. Ἐδῶ ἔχουμε τὴν πρώτη σύγκρουση τῶν ἀπαιτήσεων γιὰ κοινωνικὴ λειτουργία ἀφ' ἐνὸς καὶ γιὰ ἀσφάλεια τοῦ μνημείου ἀφ' ἑτέρου. Ξέρουμε ὅλοι ότι ἡ ἀνασκαφὴ εἶναι ἐξ ὀρισμοῦ καταστροφὴ τῆς ἱστορικῆς εἰκόνας στὸ χῶμα, ότι τὸ ἀρχαῖο ποὺ κινδυνεύει λιγότερο εἶναι αὐτὸ ποὺ μένει θαμμένο, ότι χίλιοι κίνδυνοι ἀπειλοῦν τὸ εὑρημα κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ, ότι ὑπάρχουν ἀναπόφευκτες φθορές του,

δτι γίνονται πολλοί συμβιβασμοί — κλασικό παράδειγμα ή αποκόλληση και αποθήκευση ψηφιδωτών, κανονικά ανεπίτρεπτος τρόπος διάλυσης τής μορφής ενός μνημείου. Όμως αυτά γίνονται, με τή μέγιστη βέβαια προσπάθεια ελαχιστοποίησης τών απωλειών, για να καταστεί δυνατή ή βίωση του μνημείου, από τόν ειδικό έρμηνευτή, αλλά και από τò εύρò κοινό. Τò δεύτερο στάδιο τής σύγκρουσης είναι ή «έκθεση» του αντικειμένου, δηλ. ή έρμηνευτική παράδοση τής μορφής του στο κοινό. Και έδω έχουμε μιá σειρά παραδοχών, από τις έπεμβάσεις για τή συντήρηση και τὰ πιθανά μοιραία λάθη τους ή τήν όχι πάντα σίγουρη αποκατάσταση τών αντικειμένων, τις διαλύσεις και ανασυνθέσεις για σωστότερη έκθεση-επανεκθεση ή θεματικές εκθέσεις, μέχρι τόν όπωσδήποτε διαφορετικό από τόν αρχικό ρόλο του έργου μέσα στο μουσείο. Οί αρχές που επικρατούν και έδω είναι ή βασική παραδοχή τής αναγκαιότητας τής «έκθεσης», τής προσφοράς δηλ. τής μορφής έρμηνευμένης στο κοινό, και από τήν άλλη πλευρά ή μεγαλύτερη δυνατή προσοχή και έπιμέλεια, ώστε να ελαχιστοποιηθούν οί κίνδυνοι και οί φθορές, και ή συνείδηση ότι ό,τι δέν είναι απαραίτητο ή έφικτό για τήν έπιβαλλόμενη ενεργοποίηση τής σχέσης του μνημείου με τόν άνθρωπο πρέπει να αποφεύγεται. Νομίζω ότι ένα τρίτο στάδιο σύγκρουσης του αίτήματος για τήν ασφάλεια του αντικειμένου και του αίτήματος για ενεργοποίηση τής αξίας του για τόν άνθρωπο, για τήν κοινωνική του λειτουργία, είναι ή έκθεση στο Έξωτερικό. Αύξημένοι έδω οί κίνδυνοι, αύξημένη δικαιολογημένα και ή άγωνία. Αύξημένη θα πρέπει να είναι και ή περίσκεψη και τὰ μέτρα άποφυγής τής φθοράς. Όμως και έδω τò αίτημα για τήν εύρύτερη βίωση τών μνημείων παραμένει και πρέπει να αντιμετωπισθεί με τις ίδιες βασικές αρχές που ισχύουν και για τὰ δυò προηγούμενα στάδια.

Δύο ακόμη σχετικά έρωτήματα πρέπει να μάς άπασχολήσουν στο θεωρητικό επίπεδο: Ό παιδευτικός ρόλος τών αρχαίων δέν μπορεί να συντελεσθεί μέσα από τή μόνιμη έκθεσή τους; Κατά τή σημερινή μάλιστα εποχή, κατά τήν όποία τò ταξίδι είναι πολύ εύκολότερο; Η άπάντηση δέν μπορεί να είναι μονοσήμαντη. Κατ' αρχήν ναί, και τò μεγαλύτερο μέρος τής ανάγκης αυτής έτσι έξυπηρετείται. Υπάρχουν όμως ουσιαστικές ανάγκες οί όποιες ένίοτε άπαιτούν τήν περιοδική έκθεση. Έντονα επίκαιρα βιώματα που ζητούν ιστορική έμβάθυνση σε συγκεκριμένο θέμα π.χ. ή άκόμη και τò ένδιαφέρον για συγκεκριμένα σύνολα τής αρχαίας ζωής, που σήμερα θεωρείται ό ουσιαστικός τρόπος προσέγγισης του παρελθόντος, σπάνια μπορούν να βρούν ολοκληρωμένη εικόνα στα παραδοσιακά μουσεια, άφου ό

παράγων τῆς τύχης καὶ τῆς διασπορᾶς καθορίζει σὲ μεγάλο βαθμὸ τὴ σύσταση τῶν ἐκθέσεών τους. Ἄς προστεθεῖ ἡ ἰσχυρότερη ἐπίδραση μιᾶς ἐκθεσης ἔργων τοῦ παρελθόντος ὅταν αὐτὴ «ἐπεμβαίνει» ὡς πολιτιστικὸ γεγονός στὴν καθημερινὴ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἄλλου τὸ εὐκολότερο ταξίδι σήμερα πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ εἶναι εὐκόλο γιὰ πολὺ μεγάλο ποσοστὸ ἀνθρώπων. Καὶ συνήθως τὸ κάνουν οἱ παιδευμένοι καὶ ὄχι ὅσοι θὰ ἦταν ἐπιθυμητὸ νὰ παιδευθοῦν. Ἡ σωστὴ οἰκείωση ὅσο τὸ δυνατόν εὐρύτερου κοινοῦ μὲ τὶς ἀξίες ποὺ ἀντιπροσωπεύει ἡ ἐθνικὴ μας κληρονομιά καὶ ποὺ θέλουμε ὅλοι νὰ παραμείνουν ἐνεργὲς πρέπει νὰ ἀποτελέσει ἕναν σοβαρὸ στόχο τῆς πολιτιστικῆς μας πολιτικῆς καὶ στὸ πλαίσιο αὐτὸ ἡ ἀποψη ὅτι οἱ ἐκθέσεις Ἐξωτερικοῦ δὲν ὄφελον οὐσιαστικὰ διότι δὲν μποροῦν νὰ μετρηθοῦν ἄμεσα ἐθνικὰ ἢ πολιτικὰ κέρδη πρέπει νὰ ἐπανεξετασθεῖ. Ἡ παιδευτικὴ ἐνέργεια ἐνὸς πολιτιστικοῦ βιώματος μπορεῖ νὰ ἔχει ἡρεμότερη ἀλλὰ πολὺ μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις τῆς στιγμῆς. Παρομοιάσθηκαν οἱ σύγχρονες ἐκθέσεις μὲ τὴν περιφορὰ ἐλληνικῶν ἔργων κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς θριάμβους στὴν ἀρχαιότητα. Πράγματι ἡ στιγμὴ ἐκείνη ἦταν κακὴ γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὅμως στὴν παιδευτικὴ δύναμη τῶν ἐλληνικῶν ἐκείνων ἔργων ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ἡ πολιτιστικὴ νίκη τοῦ ὑποταχθέντος τότε Ἑλληνισμοῦ μέσα στὸν ρωμαϊκὸ κόσμον καὶ ἡ μετεξέλιξή του στὸν ἀκμαῖο Βυζαντινὸ πολιτισμὸ (πρβ. Γ. Οἰκονόμο, ΕΔΑΕ 16, 1991, 74: «...τὰ ἀρπαγέντα... κραταιοὶ παράγοντες μιᾶς τεραστίας ἀναχωνεύσεως τῆς ρωμαϊκῆς ψυχῆς»).

Τὸ δεῦτερο ἐρώτημα εἶναι: Ἐφ' ὅσον ἡ μορφή τῶν ἔργων ἔχει τὴν κύρια σημασία, δὲν μποροῦν νὰ ἐκτελεσθοῦν οἱ ἐκθέσεις ἀποκλειστικὰ μὲ πιστὰ ἀντίγραφα; Ἐδῶ ἡ ἀπάντηση εἶναι εὐκολότερη. Βεβαίως τὸ ἀντίγραφο συγκρατεῖ οὐσιαστικὸ μέρος τοῦ περιεχομένου τοῦ ἔργου. Ὅσο πιὸ πιστὸ εἶναι τόσο μικρότερη εἶναι ἡ κιβδηλεύση τῆς εἰκόνας. Ὅμως ἡ αἴσθησις τῆς σύγχρονης συμμετοχῆς στὴν ἀναπαραγωγή τῆς μορφῆς καὶ δευτερευόντως τὸ διαφορετικὸ ὕλικὸ καὶ οἱ ἀνεπαισθητες ἔστω ἀποκλίσεις στεροῦν μέρος τῆς βιωματικῆς πειθοῦς του, γι' αὐτὸ καὶ πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται σὲ συνδυασμὸ μὲ πρωτότυπα, κλιμακούμενον ἀνάλογα μὲ τὸν σκοπὸ τῆς ἐκθεσης. Γιὰ τὴν ἐπεξεργασία ἐνὸς θέματος π.χ. ἀπὸ ἕνα εἰδικὸ ἐπιστημονικὸ κοινὸ θὰ ἀρκοῦσαν μόνον ἐκμαγεῖα, γιὰ ἕνα πλατὺ κοινὸ ὄχι. Τὸ αἶσθημα μειωμένης ἀξίας τοῦ ἀντιγράφου ὡς «ὄρατοῦ μέρους τῆς ἱστορίας» μπορεῖ νὰ ἀποφευχθεῖ στὸν μὴ εἰδικὸ μόνον ἂν ἀπατηλὰ τοῦ ἐπιδειχθεῖ ἕνα τέλειο ἀντίγραφο ὡς πρωτότυπο, πράγμα ποὺ κανεὶς μας δὲν θὰ δεχόταν.

Ἐὰν περάσουμε τώρα στὸ πρακτικὸ ἐπίπεδο βλέπουμε ὅτι ἔχουμε νὰ ἀντιμετωπίσουμε τὸ δίλημμα τῆς θεμιτῆς ἀπὸ τὴ μιὰ πλευρὰ ἔνταξης τῆς περιοδικῆς ἔκθεσης στὴν ἀνάγκη τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου γιὰ βίωση τῶν λειψάνων τοῦ παρελθόντος, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρὰ τὸν αὐξημένο στὴν περίπτωση αὐτὴ κίνδυνο φθορᾶς τους. Εἶναι κατανοητὴ ἡ ἐπιλογὴ τῶν περισσοτέρων εἰδικῶν, οἱ ὁποῖοι ἀπορρίπτουν ἐντελῶς τὴ δυνατότητα αὐτὴ. Ἀσφαλῶς γιὰ τὴ γενιά μας θὰ ἦταν πολὺ ἐγωιστικὸ νὰ θέλει νὰ χαρεῖ ἀνεξέλεγκτα τὰ μοναδικὰ αὐτὰ τεκμήρια τοῦ παρελθόντος, ἀναλώνοντας καὶ ἀφαιρώντας τμῆμα τῆς ἀξίας τους ἀπὸ τοὺς ἐπερχομένους. Ὅμως ἀπὸ ὅ,τι εἶδαμε παραπάνω προκύπτει πὼς χρειάζεται πρᾶγματι αὐστηρὴ θωράκιση κατὰ τῶν κινδύνων ἀνάλωσης, τὴν ὁποία ὁμως, ὥστε νὰ ἀφήνει ὅλες τὶς δυνατότητες ἐπίκαιρης ἐπιβεβαίωσης τοῦ ἴδιου τοῦ λόγου ὑπάρξεως τῶν ἀρχαίων ἀνοικτές.

Ἡ σημερινὴ ἐπικαιρότητα θέλει ἔντονες τὶς πολιτιστικὲς ἀνταλλαγές. Οἱ ἐκθέσεις ἔργων τέχνης καὶ ἀρχαιοτήτων περιέρχονται τὸν κόσμον, τὸ πολιτιστικὸ καὶ πολιτισμικὸ αἶσθημα ζυμῶνεται στὸ πλατὺ κοινὸ ὄχι τόσο μέσα ἀπὸ τὰ βιβλία ὅσο ὀπτικὰ καὶ ἀκουστικά, τὰ διάφορα Κράτη συνάπτουν συμβάσεις πολιτιστικῶν ἀνταλλαγῶν καὶ ὁ ἀνταγωνισμὸς πολλῶν δυναμικῶν πολιτισμικῶν ρευμάτων στὰ κέντρα πολιτικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς κάνει τὴν παρουσία τῆς διαχρονικῆς ἰδέας τῆς Ἑλλάδας ἐκεῖ ζωτικῆς σημασίας καὶ τὴν ἀπουσία τῆς καταστροφικῆς. Ἀκόμη καὶ ἐκθέσεις πολυτίμων καὶ δυσκινήτων ἀγαλμάτων ἀπὸ μεγάλα καὶ μικρὰ μουσεῖα ὅλου τοῦ κόσμου ἔγιναν μὲ μεγάλη, πανθομολογούμενη ἐπιτυχία, ὅπως ἡ ἔκθεση τοῦ 1990/91 γιὰ τὸν Πολύκλειτον στὴ Φραγκφούρτη (Polyklet. Der Bildhauer der griechischen Klassik, Ausstellung im Liebighaus, 17.10.90 - 20.1.91 καὶ D. Kreikenbom, Bildwerke nach Polyklet, 1990). Πόσο ἰσχυρὸ εἶναι τὸ ρεῦμα αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι, παρὰ τὴ σαφὴ καὶ σύσσωμη ἀντίδραση τῶν περισσοτέρων εἰδικῶν στὴ χώρα μας, ἐκθέσεις τοῦ εἴδους αὐτοῦ πραγματοποιοῦνται ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα μὲ μεγάλη συχνότητα ἐδῶ καὶ 12 χρόνια καὶ ὅτι εἰδικοί ποὺ ἔχουν τοποθετηθεῖ ἢ σήμερον τοποθετοῦνται σαφῶς ἐναντίον τῆς ἰδέας θέλησαν ἢ ἀναγκάσθηκαν νὰ συνεργήσουν σὲ τέτοιες ἐκθέσεις, παρὰ τὸ ὅτι διαπίστωναν φθορές. Ἀφοῦ λοιπὸν θεωρητικὰ μιὰ ἐπιφανὴς περιοδικὴ ἔκθεση στὸ Ἐξωτερικὸ δὲν ἀποκλείεται καὶ ἀφοῦ ἐκθέσεις ἤδη μὲ τὸν ἓναν ἢ τὸν ἄλλο τρόπο γίνονται, ἡ πιὸ ἀποτελεσματικὴ λύση τοῦ προβλήματος θὰ ἦταν ἡ ἀποδοχὴ κατ' ἀρχὴν τῆς δυνατότητας τῶν περιοδικῶν ἐκθέσεων καὶ ἡ ὀργανωτικὴ διασφάλιση τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν μὴ ἰδιαίτερα

χρησίμων περιπτώσεων (ώστε να μειώνεται στο ελάχιστο ή συχνότητα και έπομένως τὸ ποσοστὸ τῶν κινδύνων), καθὼς καὶ ἡ διασφάλιση τῆς ἀπαγόρευσης μετακίνησης ἰδιαίτερα εὐπαθῶν ἔργων (γιὰ τὴν ἀποφυγὴ τῆς φθορᾶς). Ἡ αὐστηρὴ καὶ συστηματικὴ θετικὴ ἀντιμετώπιση θὰ αὐξήσῃ ἀφ' ἐνὸς τὴν ἀποτελεσματικότητά τῶν ἐκθέσεων καὶ ἀφ' ἑτέρου θὰ ἀπαλλάξῃ τὶς λίγες καὶ καλὲς πού θὰ πραγματοποιοῦνται ἀπὸ τὶς δυνατότητες ἐξυπηρέτησης ἄλλοτριῶν ἢ προσωπικῶν συμφερόντων ἢ ἀπὸ τὶς διαβλητὲς προθέσεις πού σήμερα ἐκθέτουν τὴν ἰδέα.

Κατὰ τὴ γνώμη μου πρέπει νὰ ὑπάρξῃ ἓνα ἀποφασιστικὸ ἐθνικὸ Ὅργανο μὲ ἐκπροσώπους τῶν μεγάλων μουσείων μας, τοῦ ΥΠΠΟ καὶ τοῦ ΥΠΕΞ, τὸ ὁποῖο θὰ εἰσηγεῖται πρωτοβούλως ἢ θὰ κρίνει προτάσεις γιὰ ἐκθέσεις μὲ βασικὸ κριτήριό τὴ σοβαρότητα καὶ τὶς δυνατότητες τοῦ θέματος πού συνδυάζει τὰ ἐκθέματα, θὰ μεριμνᾷ γιὰ τὴν ἀραιὴ κατανομή τους στὸν χρόνο, θὰ φροντίζει γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καταλόγου ἔργων ἀνετοιμῶν ἢ ἀπαγορευτικὰ εὐπαθῶν γιὰ περιοδικὲς ἐκθέσεις, θὰ προγραμματίζει μακρὰ καὶ προσεκτικὴ προετοιμασία τῆς ἐκθεσης, θὰ ἐξασφαλίζει ὑψηλὴ ποιότητα στὴν παρουσίασή της καὶ πλαισίωσή της ἀπὸ οὐσιαστικὲς ἐπιστημονικὲς ἐκδηλώσεις ὅπως οἱ διαλέξεις, τὸ Συνέδριο καὶ οἱ δημοσιεύσεις, θὰ φροντίζει γιὰ τὴν εὐρεία διαφήμισή της, θὰ συγκεντρώνει στοιχεῖα γιὰ τὴν ἐπίδραση καὶ τὴ σκοπιμότητα τῶν ἐκθέσεων καὶ θὰ ζητεῖ ἀντίστοιχης ποιότητας ἐκθέσεις ἔργων τοῦ Ἐξωτερικοῦ ἐφαρμόζοντας τὴν ἀρχὴ τῆς ἀμοιβαιότητος. Μὲ αὐτὴ τὴ ρεαλιστικὴ ἀντιμετώπιση καὶ οἱ κίνδυνοι θὰ ἐλαχιστοποιηθοῦν καὶ ἡ σοβαρότητα καὶ συχνότητα τῶν ἐκθέσεων θὰ τεθοῦν στὸ δέον τους μέγεθος.

Σχετικὰ χρειάζεται ὅμως καὶ κάτι ἄλλο. Ἡ ἀγωνία πού ἐκφράζεται μέσα ἀπὸ τὴν ἀντιμετώπιση τῶν ἐκθέσεων Ἐξωτερικοῦ γιὰ τὴν ἀκεραιότητα τῆς ἐθνικῆς μας κληρονομιάς πρέπει, γιὰ νὰ γίνῃ πιὸ πειστικὴ καὶ πιὸ ἀποτελεσματικὴ, νὰ ἐκφρασθεῖ ἐντονότερα καὶ προκειμένου γιὰ ἄλλους, ἐπίσης σοβαροὺς καὶ ἴσως ὑπουλότερους κινδύνους πού ὑφίστανται γιὰ τὰ μνημεῖα μας ἐδῶ στὴν πατρίδα. Οἱ ἀρμόδιοι τοὺς ἔχουν ἐπισημάνει. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συζήτησης γιὰ τὶς ἐκθέσεις καταγγέλθηκε πάλι πρόσφατα ὅτι ὑπάρχει κίνδυνος φθορᾶς τῆς ἐπιφάνειας πολυτίμων γλυπτῶν ἐπειδὴ δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ληφθοῦν ὄχι καὶ τόσο δύσκολα μέτρα γιὰ τὴν προστασία τους μέσα σὲ κεντρικὰ μουσεῖα μας ἀπὸ τὴν ἀτμοσφαιρικὴ μόλυνση. Τὸ Κεντρικὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο, πάλι ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συζητούμενης ἐκθεσης, συνειδητοποίησε τὴν ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἄμεσης συντήρησης μερικῶν ἀπὸ τὰ γνωστότερα γλυπτὰ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότη-

τας. Πιστεύω ότι τὸ ΚΑΣ ἔπρεπε νὰ ἔχει πρὸ πολλοῦ ἀναθέσει τὴ σχετικὴ ἔρευνα στοὺς καλύτερους εἰδικούς καὶ νὰ ἔχει συζητήσει μὲ σοβαρότητα πολλαπλάσια ἐκείνης μὲ τὴν ὁποία συζητεῖ τις ἐκθέσεις τὸν τρόπο ἀντιμετώπισης τῶν σοβαρῶν αὐτῶν προβλημάτων. Πιστεύω ἀκόμη ὅτι ἀνάλογη μὲ τὴ σημερινὴ Συνέλευση ἔπρεπε νὰ ἔχει πρὸ πολλοῦ συγκαληθεῖ ἐδῶ γιὰ νὰ ἐκφράσει τὴν ἀγωνία μας γιὰ τις σοβαρὲς ἀνάγκες προστασίας καὶ συντήρησης ποὺ ἔχουν τὰ ἀρχαῖα μας μέσα στὰ μουσεῖα μας.

Τελειῶνω μὲ δυὸ λόγια γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἔκθεση. Δὲν μπορῶ νὰ δεχθῶ τὸν α ἰο γ ι ο γ ι ἀποκλεισμὸ τῶν ἐκθέσεων. Δέχομαι τις σοβαρὲς ἐνστάσεις τῶν συναδέλφων γιὰ τὸν τρόπο διαχείρισης τῆς προκείμενης ἔκθεσης. Εἶναι καὶ δικές μου ἐνστάσεις. Προωθήθηκε δυστυχῶς κατὰ τὸν παραδοσιακὸ στὴν Ἑλλάδα τρόπο —γιὰ νὰ χρησιμοποιήσω μιὰ πολὺ κομπῆ ἔκφραση— μὲ βασικὰ μειονεκτήματα ποὺ αὐτὸς συνεπάγεται. Ἀπὸ τὴν ἄλλη πλευρά, τὸ βάρος τοῦ θέματος καὶ ἡ ἀνάγκη διεθνoῦς ὑπόμνησης τῶν ἰδεωδῶν τῆς ἐλληνικῆς δημοκρατίας στὴ σημερινὴ συγκυρία, καθὼς καὶ ἡ ἀνταλλαγή μὲ μιὰ σοβαρὴ ἔκθεση εὐρωπαϊκῆς ζωγραφικῆς δίνουν γιὰ μένα στὴν περίπτωση ἰδιαίτερο βάρος. Τοποθετήθηκε ἤδη ὡς μέλος τοῦ ΚΑΣ θετικὰ ὑπὸ προϋποθέσεις καὶ κυρίως ὑπὸ τὴν προϋπόθεση τῆς προφύλαξης ἔναντι τῆς φθορᾶς. Τὰ προφυλακτικὰ αὐτὰ μέτρα δείχνουν ὅτι ἡ στήλη τοῦ Δεξιῶλου μᾶλλον δὲν θὰ μπορέσει νὰ ταξιδέψει καὶ πιθανῶς καὶ κάποιο ἀπὸ τὰ ἄλλα γλυπτὰ ποὺ συντηροῦνται τώρα γι' αὐτὸν τὸν σκοπὸ. Εὐχομαι καὶ θὰ ἐργασθῶ γι' αὐτὸ ὅσο μπορῶ καὶ μοῦ ἐπιτρέπεται, ὥστε στὸ μέλλον νὰ μὴν ξαναβρεθοῦμε στὸ ἴδιο δίλημμα.

Μετὰ τὴν ὁμιλία τοῦ κ. Λαμπρινουδάκη ἡ συνεδρία διακόπηκε. Μετὰ τὴν ἐπανάληψή της ἔλαβε τὸν λόγο ὁ κ. Γ. Δεσπίνης, ὁ ὁποῖος εἶπε:

Ἡ μανία τῶν ἐκθέσεων ποὺ ἔχει καταλάβει ἐδῶ καὶ κάμποσα χρόνια τις ἐλληνικὲς Κυβερνήσεις καὶ ὀρισμένους Ἑλληνας ἀρχαιολόγους ὀδήγησε πρόσφατα σὲ μιὰ ἄνευ προηγουμένου ἀπόφαση τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου, νὰ συναινέσει δηλαδὴ στὴν πρόθεση τῆς Κυβέρνησης γιὰ τὴν ἀποστολὴ στὴν Ἀμερικὴ τεσσάρων χάλκινων καὶ δεκαεπτὰ μαρμάρινων ἔργων, μοναδικῶν μνημείων τῆς ἐλληνικῆς πλαστικῆς τῶν κλασικῶν χρόνων. Εἶναι ἡ πρώτη φορά, ὅσο ξέρω, ποὺ ἀποστέλλονται στὸ Ἐξωτερικὸ τόσο πολλά, τόσο σημαντικὰ, τόσο εὐπαθῆ καὶ τόσο βαριὰ μαρμάρινα ἀγάλματα καὶ ἀνάγλυφα.

Πιστεύω ότι η σημερινή συζήτηση πρέπει να περιοριστεί στα προβλήματα που αφορούν τα έργα που έχουν επιλεγεί για τη συγκεκριμένη έκθεση. Γενικότερα θεωρητικά ζητήματα, θέματα πολύ σημαντικά και βασικότατα, τα οποία όφειλαμε να είχαμε συζητήσει εδώ και πολλά χρόνια και να είχαμε από τότε καταλήξει σε κάποιες γενικότερα αποδεκτές προδιαγραφές και αυτοδεσμεύσεις, μπορούν να θιγούν σήμερα, όχι όμως και να συζητηθούν διεξοδικά. Κάποτε πάντως πρέπει να γίνει και αυτή η συζήτηση, γιατί πολύ σύντομα θα μαζευτούμε και πάλι, άπροετοίμαστοι και αιφνιδιαζόμενοι όπως και τώρα, να αναζητούμε επιχειρήματα για να πείσουμε Κυβερνήσεις και συναδέλφους ότι κάποια μνημεία μπορεί να είναι παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά, όπως συνηθίζεται να λέγεται, αλλά για κάποιους λόγους, πρακτικούς, επιστημονικούς, ιδεολογικούς και έθνικούς, δεν μπορούν και δεν πρέπει να κατεβαίνουν από τα βάρθρα τους.

Δηλώνω εξ αρχής τη θέση μου: το θέμα των εκθέσεων δεν είναι, κατά τη γνώμη μου, «άσπρο-μαύρο» και δεν προσεγγίζεται με απλή δήλωση συμφωνίας ή διαφωνίας. Δυστυχώς, πριν καν προλάβουμε να συνειδητοποιήσουμε το πρόβλημα, φτάσαμε στις υπερβολές, για να ξεπεράσουμε σήμερα κάθε όριο. Για ένα θέμα, για το οποίο έχουμε δικαιωματικά τον πρώτο λόγο, δεχτήκαμε να μās άγνοούν. Προβλήματα που προωθούνται μόνο μέσα από τον επιστημονικό διάλογο και τη νηφάλια επιστημονική αντιπαράθεση, δεχτήκαμε να λύνονται από κάποια υπηρεσιακά Όργανα, να κρατούνται μυστικά ως άκρως απόρρητα και να μās γνωστοποιούνται την τελευταία στιγμή.

Σχολιάζοντας τα μαρμάρινα έργα που έχουν επιλεγεί για την έκθεση θα σταθώ περισσότερο στα πρακτικά τους προβλήματα και λιγότερο στα επιστημονικά θέματα και τις θεωρητικές προεκτάσεις που οφείλει να έχει μια ολοκληρωμένη ανάλυση. Τα συγκεκριμένα παραδείγματα μου δίνουν άφορη να υποδηλώσω και κάποιες από τις προδιαγραφές οι οποίες, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να ισχύουν σε κάθε περίπτωση.

Χωρίς πολλή συζήτηση πρέπει, νομίζω, να αποκλείονται από εκθέσεις, Έσωτερικού και Έξωτερικού, έργα που σώζονται σε κατάσταση τέτοια, ώστε να είναι εξαιρετικά δύσκολη, επισφαλής και γενικά επικίνδυνη ή μετακίνησή τους. Αυτή π.χ. είναι η κατάσταση στην οποία βρίσκονται, όπως επισημάνθηκε από τον όμιλούντα και από τους κυρίους Στ. Τριάντη και Ν. Μπελογιάννη με γραπτές εκθέσεις μας, τρία από τα τέσσερα γλυπτά για τα οποία ζητήθηκε από το ΥΠΠΟ ή γνώμη μας (σημειώνω ότι είναι η πρώτη φορά στην

έπιστημονική μου σταδιοδρομία πού έρωτώμαι για ένα σοβαρό θέμα ως «ειδικός»). Σας αναφέρω σύντομα τὰ προβλήματα πού παρουσιάζουν ο λεγόμενος «παῖς τοῦ Κριτίου» Μ. Ἀκρ. 698 (έπισφαλές στήσιμο καί ραγίσμα στοῦ κάτω μέρος τῆς ἀριστερῆς κνήμης, ὅπου βρίσκεται καί τὸ μοναδικὸ μεταλλικὸ στήριγμα τοῦ ἀγάλματος), τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω Μ. Κερ. Ρ 1130 (φθορὰ στὴν ἐπιφάνεια, ἀνοικτοὶ κομμοὶ καί ραγίσματα σὲ πολλὰ σημεῖα, ἀδύνατη ἢ ἐλεύθερη στήριξη τοῦ ἔργου) καί ἡ στήλη τῆς Ἑγησοῦς Ἐθν. Μ. 3624 (φθορὲς στὴν ἐπιφάνεια, ἀπολεπίσεις, ἀνοικτοὶ κομμοὶ καί ραγίσματα ἐπικίνδυνα). Εἰπώθηκε ὅτι οἱ περιπτώσεις αὐτὲς μποροῦν νὰ ἐπανεξεταθοῦν μετὰ ἀπὸ τὴ συντήρηση τῶν ἔργων πού θὰ ἀρχίσει πάραυτα. Ἡ δική μου ἄποψη εἶναι διαφορετική. Πιστεύω ὅτι ὀρισμένα ἀπὸ τὰ προβλήματα, ὅπως π.χ. ἡ ἀστάθεια τοῦ ἀναγλύφου τοῦ Δεξιλέω ἢ τὸ ἐπισφαλές στήσιμο τοῦ παιδιοῦ τοῦ Κριτίου, δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ ἀρθοῦν. Ἡ σαθρὴ ἐπιφάνεια τοῦ ἀναγλύφου τῆς Ἑγησοῦς καί μετὰ ἀπὸ τὴ σταθεροποίησή της, θὰ ἐξακολουθήσει νὰ εἶναι εὐαίσθητη. Ἀλλὰ καί ἂν ἀκόμη διορθωθοῦν τὰ πράγματα μετὰ ἀπὸ τὶς ἐπεμβάσεις, αὐτὸ θὰ πρέπει νὰ γίνεῖ ὄχι γιὰ νὰ ἐκτεθοῦν τὰ ἔργα σὶς ταιπωρίες καί τοὺς κινδύνους ὑπερπόντιων ταξιδίων, ἀλλὰ γιὰ νὰ ἐξασφαλισθοῦν περισσότερο στὰ μουσεῖα ὅπου βρίσκονται. Τὰ τεχνικὰ προβλήματα ἀποκτοῦν ἰδιαίτερες, ξεχωριστὲς διαστάσεις, ὅταν τὰ ἔργα στὰ ὁποῖα παρουσιάζονται εἶναι μνημεῖα μοναδικὰ καί ἀναντικατάστατα. Γνωρίζοντας τί ἀκριβῶς σημαίνουν οἱ δύο αὐτὲς λέξεις, πρέπει νὰ πῶ ὅτι καμιὰ διαβεβαίωση καί ἀνάληψη εὐθύνης ἀπὸ ὁποιοδήποτε εἰδικὸ δὲν μπορεῖ, ἐμένα τουλάχιστον, νὰ μὲ καλύψει. Τὸ ἐγχεῖρημα σὲ κάθε περίπτωση εἶναι καί θὰ παραμένει ἐπικίνδυνον. Δὲν ξέρω, τί θὰ γίνεῖ τελικὰ μετὰ τὰ τρία αὐτὰ ἔργα καί μὲ ἓνα τέταρτο, τὴ στήλη τοῦ Εὐφῆρου Μ. Κερ. 797, γιὰ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ σημειωθεῖ ὅτι ὑπῆρξαν ἀρνητικὲς εἰσηγήσεις καί ἀπὸ τοὺς ἀρμόδιους Ἐφόρους. Ὅταν ἔχουν γίνεῖ ζημιὲς σὲ ἄλλα κομμάτια, πολὺ πιὸ ἐλαφρά, γερὰ καί εὐκολομετακίνητα, εἶναι νὰ μὴ φοβᾶται κανεὶς γιὰ τόσο βαριά, δύσκολα καί εὐπαθῆ μνημεῖα; Θὰ γίνω ἴσως καί πάλι δυσάρεστος, ἀλλὰ πρέπει νὰ αναφέρω ὅτι καί ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα γλυπτὰ τοῦ καταλόγου, γιὰ τὰ ὁποῖα δὲν ζητήθηκε ἡ γνώμη μου, τρία τουλάχιστον παρουσιάζουν ἐπίσης τεχνικὰ προβλήματα: τὸ ἄγαλμα τῆς Δήμητρας τῆς Ἐλευσίνας ἔχει φθορὲς στὴν ἐπιφάνεια, παλαιὰ κολλήματα καί ραγίσματα, τὸ μεγάλο ἀνάγλυφο τοῦ Μουσείου τῆς Σάμου ἀνοικτοὺς κομμοὺς καί φθορὲς, τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μουσείου τῆς Ἀγορᾶς 182 προβλήματα στὰ συγκολλημένα κομμάτια τοῦ ἀριστεροῦ ὄμου καί τῆς ἀρχῆς τοῦ βραχίονα. Τὸ βάρος αὐ-

τοῦ τοῦ ἀγάλματος καὶ ἢ πρὸς τὰ ἐμπρὸς κίνηση ἐπιβάλλουν ἀντικατάσταση τῶν μεταλλικῶν στηριγμάτων, πρὶν τὸ ἄγαλμα στηθεῖ σὲ νέα βάση.

Ἐνας ἄλλος ὁρος πού θὰ πρέπει νὰ τηρεῖται ἀπαραβάτα εἶναι νὰ ἀπαγορευοῦνται τὰ ταξίδια, μικρὰ ἢ μεγάλα, σὲ ἔργα πού εἶναι μοναδικά. Τῇ λέξει δὲν τῇ χρησιμοποιῶ μὲ τῇ συγκεκριμένη σημασία πού ἔχει (κάθε ἔργο, καμωμένο ἀπὸ τὸ ἀνθρώπινο χέρι εἶναι διαφορετικὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ἀκόμα καὶ ἀπὸ αὐτὰ πού τὸ ἀπομιμοῦνται, ἄρα εἶναι μοναδικό). Τῇ χρησιμοποιῶ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι σὲ περίπτωση πού τὸ ἔργο καταστραφεῖ ἢ χαθεῖ, δὲν θὰ βρεθεῖ κανένα ἄλλο τοῦ ἴδιου τύπου, τῆς ἴδιας κατηγορίας, τῆς ἴδιας ποιότητας, τῆς ἴδιας ἐποχῆς καὶ τῆς ἴδιας σημασίας γιὰ νὰ τὸ ἀντικαταστήσει. Τὸ παιδί τοῦ Κριτίου π.χ. εἶναι ἔργο μοναδικό, γιὰτὶ εἶναι τὸ μόνον ἐλεύθερο ἄγαλμα πού δείχνει σαφέστερα ἀπὸ ὅποιαδήποτε ἄλλη δημιουργία τῶν χρόνων γύρω στὰ 480 π.Χ. τῇ μεγάλῃ πνευματικῇ καὶ καλλιτεχνικῇ ἀλλαγῇ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖκά χρόνια στὴν κλασικὴ ἐποχή, ἀπὸ τὴν ἀρχαῖκὴ σκέψη καὶ τῇ δέσμια καλλιτεχνικῇ ἔκφραση, στὶς ἀντιλήψεις καὶ τὶς δημιουργίες ἐκεῖνες πού χαρακτηρίζουν ὅλη τὴν ἱστορικὴ περίοδο μετὰ τὸ 480 π.Χ., δηλαδὴ τὴν περίοδο πού διανύουμε ὡς σήμερα. Στὴν ἐποχὴ του δὲν ἦταν ἀσφαλῶς μοναδικό. Ἵσως νὰ ὑστεροῦσε καὶ ποιοτικά, σὲ σχέση μὲ ἄλλες, ἀκόμα πιὸ ἀριστουργηματικὲς δημιουργίες. Σήμερα πάντως εἶναι τὸ μόνον ἐλεύθερο, γυμνό, ἀνδρικό ἄγαλμα, ἐξαιρετικῆς ποιότητας, πού μᾶς δείχνει σαφέστερα ἀπὸ ὅποιοδήποτε ἄλλο αὐτῆς τῆς ἐποχῆς (μᾶς σώζονται καὶ ἄλλα, ἀλλὰ σὲ θραύσματα, λιγότερο δηλαδὴ πλήρη) αὐτὸ πού λέμε ἀρχὴ τῆς κλασικῆς τέχνης. Δὲν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἡ εἰκόνα του βρῖσκεται σὲ κάθε ἐγχειρίδιο, ἀκόμα καὶ στὰ γυμνασιακὰ βιβλία. Πρέπει νὰ πῶ ὅτι δικαιολογημένα ἐπιλέγεται ἀπὸ τοὺς ὀργανωτὲς τῆς ἔκθεσης γιὰ νὰ δείξει παραστατικὰ δίπλα σὲ ἕναν κοῦρο, τί σημαίνει «ἐλληνικὸ θαῦμα». Δὲν εἶναι ὅμως δικαιολογημένη καὶ ἡ ἀντίρρησης μας γιὰ τὴν ἀποστολὴ ἐνὸς τέτοιου, ἀναντικατάστατου, ἔργου σὲ μιὰ ὑπερατλαντικὴ περιπέτεια; Ἐὰν κάτι συμβεῖ, ὃ μὴ γένοιτο, τί θὰ βάλουμε στὴ θέση του στὸ Μουσεῖο τῆς Ἀκρόπολης; Τὸ ἐκμαγεῖο ἢ τὴ φωτογραφία του;

Μὲ τὴν ἴδια συλλογιστικὴ μοναδικὴ καὶ ἀναντικατάστατη εἶναι καὶ ἡ Ἀθηνᾶ τοῦ Εὐήνορα Μ. Ἀκρ. 140, τὸ πρῶτο χρονολογικὰ γυναικεῖο ἄγαλμα πού μᾶς δείχνει τὸν νέο κλασικὸ ρυθμό, τὸ «ταίρι» τοῦ παιδιοῦ τοῦ Κριτίου, ἡ πρώτη δημιουργία ἐνὸς εἰκονογραφικοῦ τύπου γιὰ τὴν παράσταση τῆς Ἀθηνᾶς ἀπὸ τὸν ὁποῖο θὰ προκύψουν ἀργότερα ἡ Ἀθηνᾶ Παρθένος τοῦ Φειδία καὶ ἄλλες δημιουργίες μὲ τὸ

χαρακτηριστικό ένδυμα που ονομάζουμε «άττικόν πέπλο». Δέν θά ἐπιμείνω περισσότερο. Ἐναφέρω ὅμως ὅτι σ' αὐτή τήν κατηγορία τῶν ἀναντικατάστατων ἔργων ὑπάγονται ἐπίσης τὸ ἄγαλμα τῆς Δήμητρας Μ. Ἐλευσίνας 5076, τὸ ἀκρωτήριο τοῦ Μουσείου τῆς Ἀγορᾶς 182, ἡ στήλη τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου 715, ἡ στήλη τῆς Ἥγησοῦς, ἡ στήλη τοῦ Δεξιλέω, ἡ μετόπη τοῦ ναοῦ τοῦ Διὸς στήν Ὀλυμπία, ἡ πλάκα τοῦ θωρακείου τῆς Νίκης με τὴ Νίκη πού δένει τὸ σανδάλι της Μ. Ἀκρ. 973. Αὐτὰ τὰ ἔργα συμβαίνει, ὅπως συνήθως, νὰ εἶναι καὶ ἔργα ἐξαιρετικῆς ποιότητος, πραγματικὰ ἀριστουργήματα. Δέν εἶναι τυχαῖο ὅτι ἔχουν σχετισθεῖ με ὀνόματα μεγάλων καλλιτεχνῶν (δέν ἔχει σημασία, ἐὰν δέχεται κανεὶς ἢ ὄχι αὐτὲς τίς συσχετίσεις): τὸ λεγόμενο παιδί τοῦ Κριτίου, ὅπως δηλώνει καὶ τὸ ὄνομα, με τὸν καλλιτέχνη τοῦ νεώτερου συντάγματος τῶν Τυραννοκτόνων, ἡ Ἀθηναῖα τοῦ Εὐήνορα με τὸν νεαρὸ Φειδία, ἡ Δήμητρα τῆς Ἐλευσίνας, ἡ στήλη Ἐθν. Μ. 715 καὶ ἡ πλάκα τοῦ θωρακείου τῆς Νίκης με τὸν Ἀγοράκριτο, ἡ στήλη τῆς Ἥγησοῦς με τὸν Καλλιμάχο, τὸ ἀκρωτήριο τῆς Ἀγορᾶς με τὸν Τιμόθεο.

Λόγοι καθαρὰ πρακτικοὶ με κάνουν νὰ ἐξαιρῶ ἐπίσης καὶ ἔργα πού σώζουν ἀξιόλογα ὑπολείμματα ἢ ἔχνη χρωμάτων. Στὴν ἐπίστεψη π.χ. τῆς στήλης τοῦ Εὐφῆρου πού προανεφέρα, διακρίνεται ὀλόκληρη σχεδὸν ἡ σύνθεσις, με τὴ διαφοροποιημένη ὑφή τοῦ μαρμάρου καὶ τὸν ἀνοικτότερο λευκὸ τόνο. Στὸ ἀμφίγλυφο τοῦ Ἐχέλου καὶ τῆς Βασίλης Ἐθν. Μ. 1783 τὰ ὑπολείμματα εἶναι σαφέστερα, μετὰ τὸν πρόσφατο καθαρισμὸ. Γιατί ἄραγε πρέπει καὶ τόσο εὐαίσθητα γλυπτὰ νὰ συμπεριληφθοῦν στήν ἐκθεσις; Ὑπολόγισε κανεὶς πόσα π.χ. χέρια τεχνιτῶν καὶ ἐργατῶν καὶ πόσες φορὲς θά πιάσουν αὐτὸ τὸ ἀνάγλυφο, ὥσπου νὰ ξαναγυρίσει πίσω; Γιὰ τίς συνέπειες πού θά ἔχουν οἱ ἀλλαγὲς κλίματος, ὑγρασίας, θερμοκρασίας, φωτὸς κλπ., ἅς μᾶς ποῦν, τέλος πάντων, κάτι καὶ οἱ συντηρητές μας.

Θὰ κάνω κάποια σχόλια καὶ γιὰ ἕνα ἄλλο ὄρο πού φαινομενικὰ τηρεῖται στίς ἐκθέσεις Ἐξωτερικοῦ, ἀλλὰ στήν οὐσία παραβιάζεται: τὴν ἀμοιβαίότητα. Θὰ ἀξίζει νὰ ἐξετασθεῖ, τί μᾶς ἔχουν δώσει ὡς τώρα οἱ ἐκθέσεις «ἐπ' ἀνταλλαγῆ». Ὁ ἀρχαιολόγος δέν κάνει ἀξιολογήσεις καὶ δέν ὑποτιμᾷ τίς καλλιτεχνικὲς δημιουργίες καμιάς ἐποχῆς. Κάποια ὅμως ἔργα πού ξεχωρίζουν ἀνάμεσα στὰ λίγα πού μᾶς σώθηκαν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα, ὅταν, ἀναγκαστικά, μπαίνουν στὴ ζυγαριά, βαραίνουν περισσότερο. Τὸ παιδί τοῦ Κριτίου π.χ. εἶναι ἀσυγκρίτως βαρύτερο ἀπὸ τοὺς πενήντα ἢ ἑβδομήντα πίνακες ἱμπρεσιονιστῶν ζωγράφων πού, ὅπως ἀκούω, θά μᾶς ἀποσταλοῦν. Βαρύτερο γιὰ πολλοὺς λόγους. Ἐναφέρω τὸν

άπλούστερο: τὸ παιδί τοῦ Κριτίου εἶναι σήμερα σ' ὀλόκληρο τὸν κόσμο ἓνα. Οἱ πίνακες τῶν ἱμπρεσιονιστῶν δὲν πρέπει νὰ εἶναι μερικὲς χιλιάδες; Ἡ σπανιότητα καὶ οἱ χρονικὲς ἀποστάσεις ἀπὸ τὴν ἐποχὴ μας διαφοροποιοῦν πολὺ τὶς προσφορές.

Θὰ ἤθελα νὰ κάνω κάποια σχόλια καὶ γιὰ ὀρισμένα ἄλλα γλυπτὰ τοῦ καταλόγου, τὰ ὁποῖα δὲν ἀνέφερα ὡς τώρα: τὸ ἀνάγλυφο τῆς Ἀθηνᾶς «σκεπτομένης» Μ. Ἀκρ. 695 ὑπάγεται στὴν κατηγορία τῶν μοναδικῶν ἔργων. Ἀτυχῶς, εἶναι μικρῶν διαστάσεων καὶ ἡ παράστασή του μπορεῖ νὰ συνδυασθεῖ μὲ ὀποιοδήποτε θέμα ἔκθεσης, ταιριάζει δηλαδὴ σὲ κάθε περίπτωση. Εἶναι, ὅπως θὰ λέγαμε, ἓνα γλυπτὸ γιὰ ὄλες τὶς ἐκθέσεις. Τὰ τελευταῖα χρόνια ταξιδεύει συνεχῶς ἀνὰ τὴν ὑφήλιο. Δὲν πρέπει κάποτε νὰ σταματήσει ἡ ταλαιπωρία του; Μήπως εἴμαστε ἀσυγχώρητοι πού τὸ ξεχνᾶμε, μιλώντας συνεχῶς γιὰ τὰ μεγάλα, τὰ βαριὰ καὶ τὰ ὀγκῶδη;

Πρώτης ποιότητας ἀνάγλυφο εἶναι καὶ τὸ κομμάτι τῆς βόρειας πλευρᾶς τῆς ζωφόρου τοῦ Παρθενῶνα Μ. Ἀκρ. 862, πού εἰκονίζει τέσσερις ἱππεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἓνας μόνο ἔχει ὀλόκληρο τὸ κεφάλι του. Κατανοῶ τὴ συλλογιστικὴ τῶν διοργανωτῶν νὰ συμπεριληφθεῖ στὴν ἔκθεση καὶ ἓνα ἀνάγλυφο ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα, ἀφοῦ ἡ γλυπτὴ διακόσμηση αὐτοῦ τοῦ ναοῦ ἀντιπροσωπεύει τὴ μεγάλη στιγμή τῆς κλασικῆς τέχνης. Γιατί ὅμως νὰ ἀποτοιχισθεῖ ἀπὸ τὴν ἔκθεση τοῦ Μουσείου τῆς Ἀκρόπολης αὐτὸ τὸ ὀγκῶδες κομμάτι καὶ νὰ μὴ ζητηθεῖ ἀπὸ τὸ Βρετ. Μοσεῖο ἓνα ἄλλο, ἀπὸ τὴν ἴδια πλευρὰ καὶ μὲ τὸ ἴδιο θέμα, ἢ ἀπὸ τὴν ποιοτικὰ ἀνώτερη ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς ζωφόρου, πριονισμένο ἀπὸ τὸν Ἑλγιν, ἄρα πιὸ ἐλαφρὺ καὶ εὐκολομετακίνητο; Ἡ μήπως ἐπιλέγεται τὸ ἀθηναϊκὸ κομμάτι, ἐπειδὴ τὰ ἐλγίνεια δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ταξιδέψουν ἔξω ἀπὸ τὰ ὄρια τοῦ Κράτους, ὅπου φιλοξενοῦνται;

Θὰ ἀναφέρω καὶ μιὰν ἄλλη ἀπορία μου: ὁ ἀπαραίτητος γιὰ τὴν ἔκθεση κοῦρος δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ ἐξευρεθεῖ ἀνάμεσα στοὺς κούρους πού διαθέτουν τὰ ἀμερικανικὰ μουσεῖα; Γιατί, καὶ ὁ κοῦρος ἀπὸ τὸ Πτώο Ἑθν. Μ. 12 πού ζητεῖται, εἶναι ἐπίσης σημαντικὸ μνημεῖο καὶ καλὸ εἶναι νὰ μὴ μετακινεῖται ὅταν δὲν χρειάζεται. Δὲν θὰ σταματήσω στὴ μοναδικὴ «τρέχουσα» κόρη τοῦ Μουσείου Ἑλευσίνας 5235 καὶ τὴν ἐξαίρετη σὲ ποιότητα ἐπιτύμβια στήλη Ἑθν. Μ. 2894, στὰ δύο τελευταῖα ἀπὸ τὰ δεκαεπτὰ γλυπτὰ τοῦ καταλόγου. Δὲν κάνω σχόλια γ' αὐτά, γιατί διαισθάνομαι ἤδη τὰ σχόλια καὶ τὶς ἐνστάσεις ὧσων δὲν συμφωνοῦν μὲ τὶς ἀπόψεις πού ἀνέπτυξα.

Πρέπει, λοιπόν, μιὰ ἔκθεση νὰ περιλαμβάνει μόνον ἔργα

τρίτης και τέταρτης διαλογής, για να μην υπάρχουν αντιρρήσεις από κάποιους αρχαιολόγους; Ασφαλώς όχι. "Ας μη λησμονούμε ότι ανάμεσα στα έργα της τρίτης και τέταρτης σειράς και στα αριστουργηματικά μνημεία που επιλέγονται για αυτήν την έκθεση υπάρχουν πολλές διαβαθμίσεις. Θα ήθελα πάντως να σημειώσω ότι σε κάθε περίπτωση η επιλογή είναι έργο πολλών και εμπειρών αρχαιολόγων και τεχνικών και ακόμα ότι προϋποθέτει επιστημονικό διάλογο, ο οποίος και στην προκειμένη περίπτωση, όπως και στις προηγούμενες, κρίθηκε ότι δεν χρειαζόταν να γίνει.

Ένσταση δεύτερη: είναι δυνατό να γίνουν σωστές επιστημονικές εκθέσεις, χωρίς να χρησιμοποιήσει κανείς κάποια έργα από αυτά που εξαιρούνται ως μοναδικά και αναντικατάστατα; Κατά τη γνώμη μου, ναι. Και η λύση είναι τα καλά αντίγραφα. Για τα χάλκινα π.χ. έργα η λύση αυτή εφαρμόζεται με απόλυτη επιτυχία εδώ και πολλά χρόνια (κρατήρας του Vix, όπλιτοδρόμος του Tübingen κ.ά.). Για τα μαρμάρινα είμαι βέβαιος ότι μπορεί να αποδειχθεί το ίδιο επιτυχής, ιδιαίτερα σήμερα που τα νέα υλικά μας επιτρέπουν να κατασκευάσουμε αντίγραφα για έκθεση σε εσωτερικούς χώρους, εξαιρετικής πιστότητας και ποιότητας, τα οποία θα ικανοποιούν απόλυτα τις αισθητικές απαιτήσεις κάθε επισκέπτη.

Παρατήρηση τρίτη: μήπως όρισμένοι αρχαιολόγοι επιλέγουν την άρνηση «έκ συστήματος», γιατί αυτή είναι η εύκολη λύση; Αυτή η υποψία, η οποία είναι δυνατό να ισχύσει και αντίστροφα (και το να συμφωνείς είναι κάποτε εύκολη επιλογή), καλό είναι να αφαιρεθεί από την επιχειρηματολογία τόσο των υποστηρικτών των εκθέσεων, όσο και των διαφωνούντων. Έγώ ανήκω στους δεύτερους, με κάποιες όμως διαφοροποιήσεις που τις θεωρώ απαραίτητες από δω και πέρα. Οι διαφοροποιήσεις μου συνίστανται κυρίως στην πεποίθησή μου ότι στις αλόγιστες απαιτήσεις μπορούμε να αντιτάξουμε σώφρονες προτάσεις. Πρέπει με κάθε τρόπο να σκεφθούμε και να προωθήσουμε εναλλακτικές λύσεις. "Αν δεν βρούμε εμείς τη διέξοδο από τις Συμπληγάδες όπου μπήκαμε, μην περιμένετε γιατρεία. Και ως αρχίσουμε να ετοιμάζουμε από τώρα την επόμενη διαμαρτυρία για την αποστολή του 'Ηνιόχου των Δελφών ή του θεού του 'Αρτεμισίου, για τους οποίους φημολογείται ότι είναι έτοιμα τα διαβατήρια.

Μετά την όμιλία του κ. Δεσπίνη ο Πρόεδρος κ. Γ. Δοντάς ρώτησε: Είναι εδώ ο κ. 'Ιακωβίδης; Παρακαλώ τον κ. 'Ιακωβίδη να έλθει.

Ὁ κ. Σ. Ἰακωβίδης εἶπε: Κύριε Πρόεδρε δὲν ἐζήτησα τὸν λόγο, δὲν ἔχω νὰ πῶ τίποτε.

Ὁ Πρόεδρος εἶπε: Τὸ εἶχατε προτείνει, προηγουμένως σὲ μένα.

Ὁ κ. Ἰακωβίδης ἀνέβηκε στὸ βῆμα καὶ εἶπε:

Ἐπαναλαμβάνω ὅτι δὲν ἐζήτησα τὸν λόγον, δὲν ἔχω προετοιμαστῆ, δὲν ἔχω χειρόγραφο, ἀλλὰ ἐφ' ὅσον τέλος πάντων ἐπίεσθην, ἄς ποῦμε, θέλω νὰ πῶ κι ἐγὼ μερικὰ πράγματα, λίγα. Ὡς πρὸς τὸ θέμα τῆς σκοπιμότητας τῶν ἐκθέσεων στὸ Ἐξωτερικὸ δὲν θὰ προχωρήσω σὲ θεωρητικὲς διαπιστώσεις, ἀλλὰ θὰ σᾶς ἀναφέρω τρία ἢ τέσσερα παραδείγματα τὰ ὁποῖα ἐζήτησα εὐρισκόμενος στὸ Ἐξωτερικὸ. Τὸ πρῶτο ἦταν ἡ ἐκθεση τοῦ Τουταγχαμῶν στὴν Ἀμερικὴ. Σημειωτέον ὅτι ἄκουσα ἐπανειλημμένως ὅτι ἡ Ἀμερικὴ ζητάει τοῦτο, ζητάει ἐκεῖνο. Δὲν τὸ ζητάει ἡ Ἀμερικὴ. Στὴν Ἀμερικὴ δὲν ὑπάρχει Ὑπουργεῖο οὔτε Παιδείας οὔτε Πολιτισμοῦ, οὔτε τίποτα. Τὸ Κράτος δὲν ἐπεμβαίνει σ' αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ δὲν τοῦ ἀνήκουν τὰ μουσεῖα. Τὸ ζητοῦν τὰ διάφορα συγκεκριμένα καὶ μεμονωμένα μουσεῖα. Ἐπομένως ἔχουμε νὰ κάνουμε μὲ ἰδιῶτες στὴν Ἀμερικὴ καὶ ὄχι μὲ τὸ Κράτος. Λοιπὸν. Ἐπῆγε ἡ ἐκθεση τοῦ Τουταγχαμῶν, ἐγύρισε ὁλόκληρη τὴν Ἀμερικὴ καὶ ἡ Αἴγυπτος ἐμπῆκε εἰς τὸν Χάρτη. Δὲν ὑπῆρχε πρὶν. Ἄρχισαν οἱ Ἀμερικανοὶ νὰ συζητοῦν περὶ Αἰγύπτου, γιὰ τὴν κληρονομία τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπὸ ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ πέρα, καὶ αὐτὸ σᾶς λέω τὸ ἐζήτησα, ἄρχισε στὸ Κογκρέσσο νὰ διαφοροποιεῖται ἡ στάση τῶν διαφόρων γερουσιαστῶν, οἱ ὁποῖοι στὸ κάτω κάτω εἶναι μέσοι Ἀμερικανοὶ καὶ αὐτοί, ἀπέναντι τῆς Αἰγύπτου καὶ ἐν τέλει ἀπέναντι τοῦ Ἰσραήλ. Αὐτὰ τὰ τελευταῖα τὰ ὁποῖα συμβαίνουν τώρα, ἄρχισαν ἀπὸ τὴν ἐκθεση τοῦ Τουταγχαμῶν. Παράδειγμα δεύτερο· ἡ ἐκθεση τοῦ Αἰγαίου, τὴν ὁποία στείλαμε ἐμεῖς ἐκεῖ πέρα. Ἦταν διάφορα ἀντικείμενα, ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ κ. Δεσπίνης, τετάρτης ἐπιλογῆς καὶ τὸ σχόλιο τὸ ὁποῖο ἄκουσα ἦταν: «Ἄ, αὐτὸ εἶναι τὸ Αἰγαῖο; Καλά». Παράδειγμα τρίτο· ἡ ἐκθεση τοῦ Σουλεϊμάν. Εἶχε μαλλιᾶσει ἡ γλώσσα μου νὰ λέω σὲ διαφόρους Ἀμερικανὸς ἐκεῖ πέρα, ὄχι ἀρχαιολόγους ἢ κριτικὸς τῆς τέχνης ἢ καὶ πανεπιστημιακὸς ἀλλὰ ἄλλους, γιὰ τὴν ἱστορία τῆς Τουρκίας, γιὰ τὸ γεγονὸς ὅτι δὲν ἔχει προσφέρει ποτὲ τίποτε στὸν πολιτισμὸ καὶ τοῦτο καὶ κείνο καὶ τ' ἄλλο καὶ μοῦ εἶπε κάποιος ἀπὸ αὐτούς: «Μὰ τί εἶναι αὐτὰ ποὺ μᾶς λέγατε. Ἐδῶ πέρα ἔχουμε ἀπτὲς ἀποδείξεις ὅτι οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ εἶναι πολιτισμένοι,

έχουν δικαιώματα και αυτοί όπως και εσείς, αν όχι περισσότερα». Και το τελευταίο παράδειγμα είναι η έκθεση της Μαδρίτης. Έμεινε δύο μήνες. Έπηγαν αντικείμενα μικρά, ευκολομετακόμιστα και τα όποια δεν κινδυνεύουν σημαντικά. Την επισκέφθηκαν σ' αυτούς τους δύο μήνες 100.000 άνθρωποι, για την ακρίβεια 96.200 νομίζω, και στο τέλος έγινε κι ένα συμπόσιο στο οποίο οι Ίσπανοί ανακάλυψαν την Ελλάδα, η τουλάχιστον τη μυκηναϊκή Ελλάδα. Αυτό ως προς το θέμα της σκοπιμότητας. Τώρα κατά τα άλλα, και έφ' όσον μου ζητήθηκε η γνώμη μου, πρέπει να πω ότι συμφωνώ απολύτως με τον κ. Δεσπίνη. Δηλαδή, είναι σκόπιμο να γίνονται εκθέσεις, αλλά είναι σκόπιμο να λαμβάνουμε υπ' όψη μας και τί θα τραβήξουν τα πράγματα τα όποια θα στείλουμε, κι αν έχουμε το δικαίωμα να τα στείλουμε. Και θα πρότεινα αντί να προβάλλουμε αντιρρήσεις του τύπου, όχι δεν σ'ας τ'α στέλνουμε, γιατί είναι δικά μας η ξέρω 'γώ ό,τιδήποτε άλλο, να τ'ους πούμε δεν σ'ας τ'α στέλνουμε γιατί είναι πάρα πολύ βαρύν το αντικείμενο, δεν σ'ας τ'α στέλνουμε διότι η επιφάνειά του έχει φθαρεί, δεν σ'ας τ'α στέλνουμε διότι δεν μπορεί να σταθεί στα πόδια του αν αφαιρεθεί από το βάθρο του. Συγκεκριμένα επιχειρήματα. Δεν υπάρχει κανένας λόγος, και δεν υπάρχει και καμία σκοπιμότης, να αρνούμεθα τη συζήτηση. Τό είπε και ο κ. Δεσπίνης, και συμφωνώ απολύτως μαζί του. Δηλαδή εγώ θα πήγαινα λίγο παραπέρα από αυτά που πρότεινε ο κ. Δεληβορριάς και ο κ. Λαμπρινουδάκης και εν τέλει, νομίζω, και ο κ. Δεσπίνης. Δηλαδή να γίνει ένας μόνιμος Όργανισμός από ανθρώπους οι όποιοι θα ξέρουν, οι όποιοι θα μπορούν να γνωμοδοτήσουν και οι όποιοι να γνωμοδοτούν επί των συγκεκριμένων περιπτώσεων πάντοτε. Δηλαδή είναι σκόπιμο να γίνει μια έκθεση στο Τιμπουκτού. Είναι. "Αν είναι σκόπιμο να γίνει, τότε είναι σκόπιμο να σταλούν το άλφα, το βήτα και το γάμμα αρχαία; Το άλφα ναί, το βήτα και το γάμμα όχι. Και ούτω καθ' εξής. Μόνο έτσι μπορούμε να βρούμε λογαριασμό και μόνο έτσι μπορούμε να εξακολουθούμε να παίζουμε και τον ρόλο τον όποιο υποτίθεται ότι θέλουμε να παίζουμε. Των κληρονόμων δηλαδή και των θεματοφυλάκων μι'ας μορφής τέχνης ή όποια δεν υπάρχει αλλού στον κόσμο, αλλά και την όποια έχουμε την υποχρέωση να προφυλάξουμε. Και μόνο έτσι θα την προφυλάξουμε. "Όχι με γενικές, όχι δεν θα γίνονται εκθέσεις, ναί θα γίνονται εκθέσεις, ό,τι θέλει ο κύριος τάδε, όχι ό,τι θέλει ο κύριος τάδε. Αυτά δεν είναι σοβαρά πράγματα. Και νομίζω ότι είναι καιρός πλέον να αρχίσουν να μ'ας παίρνουν στα σοβαρά κάπως. Αυτά είχα να πω.

Μετά την όμιλία του κ. Ίακωβίδη ό Πρόεδρος κάλεσε τον κ. 'Α. Ζώη νά μιλήσει, ό όποιος εΐπε:

Εΐχα νά πώ μερικά πράγματα άλλα με έκάλυψαν άπολύτως στά θέματα τά όποΐα ήθελα νά αναπτύξω άλλοι συνάδελφοι, ιδίως ή κυρία Λεμπέση, ό κ. Δεσπίνης και ό κ. Παπαποστόλου.

Μετά τον κ. Ζώη ό Πρόεδρος κάλεσε στό βήμα την κυρία Θ. Καράγιωργα, ή όποΐα εΐπε τά εξής:

1. 'Ο κίνδυνος τής φθοράς τών αντικειμένων κατά τις μετακινήσεις και συσκευασίες-άποσυσκευασίες τους εΐναι δεδομένος· αυτό άποδεικνύεται άπό πραγματικά περιστατικά.

2. Δυστυχήματα με θεαματικές όλοκληρωτικές καταστροφές μεταφορικών μέσων —και τής τελειότερης άκόμη τεχνολογίας— εΐναι σέ όλους γνωστά· άρα και για τά μεταφερόμενα άρχαΐα μιá καταστροφή του μεταφορικού μέσου με όριστική άπώλεια τών μεταφερόμενων άρχαίων δέν εΐναι άπίθανη.

3. Καμία έγγύηση άπόλυτης ασφάλειας δέν ύπάρχει, άρα οΐ σχετικές διαβεβαιώσεις τών τεχνικών δέν μπορεί νά έχουν την ισχύ που τους άποδίδεται.

4. Με τέτοια δεδομένα τίθεται πλέον τó πολύ σοβαρό —νομικής και ήθικής φύσεως— έρώτημα, για τó ποιός έχει τó δικαΐωμα νά «χρησιμοποιεΐ» τά άρχαΐα τών ελληνικών μουσείων, και ποιός άποφασΐζει και εκθέτει σέ κίνδυνο έργα μοναδικά και άνυπολόγιστης καλλιτεχνικής και ιστορικής άξΐας.

5. Τó άρθρο 1 του Νόμου περι 'Αρχαιοτήτων, όρίζει ότι τά άρχαΐα «εΐναι ιδιοκτησία του Κράτους», με την έννοια ότι «τó δικαΐωμα και ή φροντίς περι άναζητήσεως και διασώσεως τούτων έν δημοσίοις Μουσείοις άνήκει εις τó Κράτος». Αυτό εΐναι τó μοναδικό σημείο του Νόμου όπου γίνεται λόγος για «δικαΐωμα» επί τών άρχαίων· ένα εΐναι δέ τó δικαΐωμα αυτό: ή φροντίδα για την άποκάλυψη και την προστασία τους μέσα στα δημόσια μουσεια. Δικαΐωμα και ύποχρέωση δηλαδή συνοψίζονται σέ ένα πράγμα: φροντίδα για προστασία —και τίποτε άλλο! Και αυτό, διότι προφανώς τó 'Ελληνικό Κράτος θά εΐναι έσαιε ύπόχρεο άπέναντι στην άρχαιότητα και τά μνημεία της για την ίδια του την ύπαρξη, και αυτά πάντα θά τó ύπερβαΐνουν.

Αυτό λέγεται για όσους, είτε άπό έπαρση είτε άπό άγνοια, όδηγοΐνται σέ κατάχρηση τής όποιας δικαιοδοσίας κατέχουν επί τών μνημείων, και άπό όποια θέση.

6. Ἡ «χρησιμοποίηση» τῶν ἀρχαίων στὶς ἐκθέσεις τοῦ Ἐξωτερικοῦ εἶναι πρακτικὴ τῶν τελευταίων χρόνων· ἀρμόζει ἀπολύτως στὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς, τὸ πνεῦμα χρησιθρίας ποὺ τὴ διαπνέει καὶ ἐκμετάλλευσης τῶν πάντων. Ὁ ὅρος «ἐκμετάλλευση» ἀκούστηκε κατ' ἐπανάληψη σήμερα ἐδῶ, μὲ τρόπο δηλωτικὸ ἀποδοχῆς τῆς καταστάσεως.

7. «Τὸ ὄφελος εἶναι ὄφελος», ἐλέχθη γιὰ τὴ συζητούμενη ὑπόθεση, καὶ «ἡ ἀποστολὴ τῶν ἀρχαίων στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες θὰ ὑπηρετήσῃ τὰ ἐθνικὰ μας συμφέροντα».

8. Καὶ πραγματικά, μὲ αὐτὴ τὴ σκοπιμότητα ξεκίνησαν τὸ 1979 οἱ περιοδεῖες τῶν ἀρχαίων στὸ Ἐξωτερικό: τὴν ὑποστήριξη τῶν ἐθνικῶν μας συμφερόντων στὸ Αἰγαῖο καὶ στὴ Μακεδονία. Ὅμως, ἂν κρίνει κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐξέλιξη ποὺ εἶχαν ἔκτοτε τὰ πράγματα, δὲν φαίνεται τὰ ἔργα τῶν προγόνων μας νὰ ὑπῆρξαν ἀρκετὰ πειστικοὶ πρεσβευτὲς μας ἐκεῖ ποὺ ἔπρεπε, ὥστε νὰ μᾶς ἔχουν ἀπαλλάξει ἀπὸ τὶς σημερινές μας ἐθνικὲς ἀγωνίες. (Ἐκτὸς ἐὰν ἀπέτρεψαν τὰ χεῖρω καὶ δὲν τὸ γνωρίζουμε.)

9. Πάντως, κανένας Ἕλληνας, πληροφορημένος γιὰ ὅσα συμβαίνουν στὸν κόσμον σήμερα, δὲν πιστεύει ὅτι οἱ ἐξωτερικὲς ὑποθέσεις μιᾶς χώρας κρίνονται ἀπὸ τὴν ἀρχαία δόξα καὶ τὰ μνημεῖα τοῦ λαοῦ τῆς καὶ ὅτι, ὅταν τὰ μουσεῖα τοῦ κόσμου εἶναι γεμάτα μὲ ἐλληνικὲς ἀρχαιοτήτες, ἐμεῖς, περιφέροντας τὰ ἀρχαῖα τῶν ἐλληνικῶν μουσείων ἀνὰ τὸν κόσμον, θὰ ἐπιτύχουμε τὸ δίκαιον τῆς σημερινῆς Ἑλλάδας στὸ ὄνομα τῆς ἀρχαίας.

10. Ἐκτὸς ἐάν, λέγοντας «ἐθνικὸ συμφέρον», ἄλλο ἐννοοῦμε.

11. Ἀρχῆς γενομένης μὲ τὶς «ἐκθέσεις ἐθνικοῦ συμφέροντος», ἀκολούθησαν καὶ ἄλλες, χωρὶς σοβαροὺς λόγους καὶ μὲ ἀσήμαντες προφάσεις. Καὶ ἐνῶ δὲν ἀπέφεραν κανένα γενικότερον ὄφελος, παρὰ μόνον προσωπικόν, σὲ ὅσους ἀναμίχθηκαν μὲ ὅποιονδήποτε τρόπο —εἴτε σὲ οἰκονομικόν, εἴτε σὲ πολιτικόν καὶ κοινωνικόν ἐπίπεδο—, οἱ περιοδεύουσες ἀρχαιολογικὲς ἐκθέσεις Ἐξωτερικοῦ κατέληξαν νὰ γίνουν ἡ πιὸ εὐκόλη καὶ οἰκονομικὴ λύση γιὰ τὴν προβολὴ τῆς χώρας. Διότι φάνηκε ὅτι τελικὰ δὲν ἦταν καθόλου δύσκολον νὰ φύγουν κάθε τόσο τὰ ἀρχαῖα ἀπὸ τὰ μουσεῖα, ὅτι ἡ ἀπασχόληση γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ τῶν ἐιδικῶν —ἐπιστημόνων καὶ τεχνιτῶν ὑπαλλήλων τοῦ ΥΠΠΟ— ἐπίσης δὲν δημιουργοῦσε σοβαρὴ οἰκονομικὴ ἐπιβάρυνση, καὶ ὅτι τὰ ἀρχαῖα τῶν ἐλληνικῶν μουσείων, ὡς εἶδος ἐν ἀφθονίᾳ καὶ ὡς ἰδιοκτησία τοῦ Κράτους, εἶναι τελικὰ φθηνὸν προϊόν πρόσφορον γιὰ εὐκόλη ἐκμετάλλευση.

12. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸ πρίσμα, ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν οἱ ἐκθέ-

σεις του 'Εξωτερικού μονοπώλησαν τὸ ἐνδιαφέρον τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τοῦ ΥΠΠΟ καὶ ἀπορρόφησαν μεγάλο μέρος τῶν περιορισμένων πιστώσεων καὶ ὅλη τὴ δραστηριότητα τῆς Διεύθυνσης 'Αρχαιοτήτων.

13. Τὸ κακὸ προηγούμενο ἔχει συντελεσθεῖ καὶ ἡ ἱστορία ἐπαναλαμβάνεται: ἡ προετοιμαζόμενη ἐκθεση βρίσκεται ἤδη στὸ ἐπίκεντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἰθυνόντων καὶ εἶναι φανερὸ τί θὰ ἐπακολουθήσει μὲ τὸ ἐξαγγελθὲν γλαφυρὸ σύνθημα «πολιτιστικὴ ἐπίθεση τῆς 'Ελλάδας στὸ 'Εξωτερικό». 'Εν τῷ μεταξύ, κανένας δὲν θὰ νοιάζεται γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ἀρχαῖα μέσα στὰ ἐλληνικὰ μουσεῖα, πὺ εἶτε δὲν θὰ ἔχουν τὴν τύχη νὰ ἀνήκουν στὴν κατηγορία τοῦ «θησαυροῦ» καὶ τοῦ «ἀριστουργήματος», κατὰ τὴν ἐκθεσιακὴ αἰσθητικὴ, εἶτε θὰ περιμένουν μέχρι νὰ ῥθει ἡ ὥρα τους νὰ συσκευασθοῦν κι αὐτὰ γιὰ κάποιο ταξίδι—ἀφοῦ, ὅπως περίπου ἐλέχθη, θὰ πρέπει νὰ ἐπιδιώκουμε καὶ νὰ εὐγνωμονοῦμε τέτοιες περιστάσεις, πὺ δίνουν τὴν εὐκαιρία στὰ ἀρχαῖα νὰ συντηρηθοῦν καὶ νὰ προβληθοῦν— καὶ μάλιστα σὲ περιβάλλον ὑγιεινότερο ἐκείνου τῶν ἐλληνικῶν μουσείων...

14. 'Η κατάσταση πρέπει νὰ πάρει τέλος. Οὐδεὶς ἀντιλέγει ὅτι συμφέρει γενικῶς νὰ προβάλλεται, ἢ κατὰ τὸν ἐπίκαιρο ὄρο marketing πὺ ἀκούστηκε ἀπὸ ἐπίσημα χεῖλη, νὰ «πλασάρεται» ἡ δόξα τῆς ἀρχαίας 'Ελλάδας. Μὲ αὐτὴ τὴν ἀντίληψη, ἐκθέσεις ἀρχαιολογικῶν «θησαυρῶν» καὶ «ἀριστουργημάτων», πὺ ἐπιδιώκουν νὰ πληροφορήσουν καὶ κυρίως νὰ ἐντυπωσιάσουν ἓνα ὅσο γίνεται πὺ πλατὺ κοινὸ, ὥστε νὰ ἐπιτύχουν κάποιο θετικὸ—εἰδικὸ ἢ γενικότερο—ἀποτέλεσμα, μποροῦν κάλλιστα νὰ γίνονται μὲ ἀντίγραφα, πιστὰ καὶ ὑψηλῆς ποιότητος. Σ' αὐτὲς τὶς ἐκδηλώσεις, ἢ ἐπιτυχία τῶν στόχων, εἶτε ἐθνικοὶ εἶτε τουριστικοὶ-οἰκονομικοὶ εἶναι αὐτοί, βρίσκεται στὴν ὀργάνωσή τους καὶ ὄχι στὴν αὐθεντικότητα τοῦ ὕλικου τῶν ἐκθεμάτων. Κατάλληλη ὀργάνωση μπορεῖ νὰ τὶς κάνει πραγματικὰ πολιτιστικὰ γεγονότα—στὴν ἀντίθετη περίπτωσι, δὲν τὶς σώζει ἡ αὐθεντικότητα τῶν ἀρχαίων— ὅπως καὶ συνέβη κατ' ἐπανάληψη στὸ παρελθόν.

15. 'Αποστολὲς ἀρχαίων στὸ 'Εξωτερικὸ γιὰ εἰδικοὺς ἐπιστημονικοὺς-ἀρχαιολογικοὺς λόγους, πρέπει νὰ πάρουν τέλος: κανένα οὐσιαστικὸ ὄφελος δὲν προκύπτει ἀπὸ αὐτὲς. 'Εκτὸς πλέον ἂν θεωροῦμε ὅτι προάγεται ἐπιστημονικῶς ἢ 'Αρχαιολογία μὲ τὴν ἐκδοσι τῶν καταλόγων τῶν ἐκθέσεων, ἢ ἂν περιμένουμε ἀπὸ αὐτοὺς νὰ ἀναπληρώσουν τὸ κενὸ ἀπὸ τὴν ἀπουσία τῶν ἐπιστημονικῶν καταλόγων τῶν μουσείων μας.

Μετὰ τὴν ὁμιλία τῆς κυρίας Καραγιωργα τὸν λόγο ἔλαβε ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, καθηγητῆς κ. Μ. Σακελλαρίου, ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

Θὰ εἶμαι σύντομος, γι' αὐτὸ μὴν περιμένετε ὠραῖες φράσεις. Πρέπει νὰ ξεκαθαρίσουμε μερικὰ πράγματα, ἀρχίζοντας ἀπὸ κάτι τὸ ὁποῖο εἶναι ἄγνωστο. Ἐχει μελετηθεῖ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς αἰτουμένης σκοπιμότητας; Δηλαδή ποιὸς ἔχει μετρήσει ἂν ἡ σκοπιμότητα ποὺ ἐπιδιώχθηκε ἐπιτεύχθηκε. Μόνον ὁ κ. Ἰακωβίδης εἶπε κάποιες ἐντυπώσεις τοῦ κι ἐγὼ θὰ καταθέσω κάποιες ἐντυπώσεις μου.

Πρῶτον. Ἡ ἔκθεση Τουταγχαμῶν καὶ ἡ ἔκθεση Σουλεϊμὰν εἶναι ἑνὸς τύπου ποὺ καμία ἐλληνικὴ ἔκθεση δὲν μπορεῖ νὰ συναγωνιστεῖ, διότι εἶναι ἐντυπωσιακές. Εἶναι χρυσάφι. Καὶ ὁ κόσμος ποὺ πάει στὰ μουσεῖα, πάει γιὰ τὸ χρυσάφι καὶ γιὰ τὸν θρύλο τοῦ Τουταγχαμῶν. Ἐπομένως ἡ ὁποιαδήποτε ἐλληνικῆς ποιότητας ἔκθεση δὲν θὰ εἶχε τὰ ἴδια ἀποτελέσματα καὶ δὲν τὰ ἔχει. Ἄν δὲ συμβαίνει νὰ μὴν εἶναι ἀριστούργημα, ἀλλὰ νὰ εἶναι δευτερότερο ἢ τριτότερο, δὲν ἔχει κανένα ἀποτέλεσμα.

Δεύτερον. Οἱ συγκεκριμένες ἐκθέσεις ποὺ ἔγιναν γιὰ τὴ Μακεδονία, εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ γιὰ τὸ Αἶγαῖο, νομίζω ὅτι εἶχαν ἀρνητικὰ ἀποτελέσματα. Ἐχῶ πληροφορίες, ἔχω διαβάσει καὶ καταθέτω τὰ διαβάσματά μου. Γιὰ τὸ Αἶγαῖο δὲν ξέρω πολλὰ πράγματα, γιὰ τὴ Μακεδονία ὅμως συνέβησαν τὰ ἑξῆς. Πρῶτον, ἔγινε μία ἐκστρατεία δυσφημῆσεως, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκθέσεως, μὲ τὰ ἑξῆς ἐπιχειρήματα. Ὅτι οἱ Ἕλληνες σκάβουν γιὰ πολιτικούς λόγους παρετέθησαν στὶς ἐφημερίδες ἀποσπάσματα ἀπὸ λόγους τοῦ Καραμανλῆ ποὺ ἀπομονώθηκαν καὶ διαστρεβλώθηκαν. Δεύτερον, ἔγινε ἀντικείμενο εἰρωνείας ἡ ἴδια ἡ ἔκθεση γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο μὲ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι μόνον Ἀλέξανδρος δὲν ὑπῆρχε, καὶ ὅτι ἔγινε ἀπάτη εἰς βάρος τοῦ κοινοῦ, διότι ὀνομάστηκε «εἰς ἀναζήτησιν τοῦ Ἀλεξάνδρου» καὶ δὲν παρουσιάστηκε. Καὶ τοῦτο γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο ἦταν γνωστὸς καὶ ἀποτελοῦσε δόλωμα. Μήπως κάνω λάθος, δὲν τὰ ἔχετε διαβάσει; Καλὸ εἶναι νὰ τὰ θυμόμαστε.

Ἀφήνω ἄλλα τὰ ὁποῖα ἔγιναν. Κάτι ἄλλο. Ὅταν ἓνα ἔκθεμα πάει στὸ Ἐξωτερικὸ ἀπὸ τὴ Μακεδονία, δὲν φέρει τὴν ταυτότητά του ὅτι εἶναι ἐλληνικό. Ὅποιος θέλει τὸ λέει βουλγαρικό, τὸ λέει ψευδομακεδονικό, μπορεῖ νὰ τὸ πεῖ καὶ λαπωνικό ἐὰν ὑποστηρίξει ὅτι ἡ Λαπωνία κατοικήθηκε ἀπὸ τοὺς Μακεδόνες! Δηλαδή, ἂν δὲν συνοδευτεῖ αὐτὴ ἡ ἔκθεση μὲ μία ἐπιστημονικὴ κατοχύρωση ὅτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν Ἕλληνες, πάει στράφι αὐτὴ ἡ προσπάθεια. Μήπως δὲν ἔγινε κι αὐτό; Δὲν νομίζω ὅτι δὲν τὰ διαβάσατε αὐτὰ τὰ πράγματα.

Προσέξατε, οί χώρες πού κάνουν τίς έντυπωσιακές έκθέσεις είναι οί χώρες οί όποιες δέν έχουν πολιτισμό παρόντα. Ἡ Αἴγυπτος ἔγινε γνωστή και μπήκε, όπως εἶπε ὁ κ. Ἰακωβίδης και ἔτσι εἶναι, μπήκε τέλος πάντων εἰς τὸ ὀπτικό πεδίο τοῦ μέσου Ἀμερικανοῦ και ένδεχομένως και τῶν γερουσιαστῶν διότι δέν κάνουν, ἀπό ὅσο γνωρίζω, περιοδεῖες οἱ αἰγυπτιακές ὄπερες ἢ οἱ αἰγυπτιακές ὀρχήστρες εἰς τήν Ἀμερική. Τὸ ἴδιο νομίζω και οἱ τουρκικές. Ἀλλὰ τὸ ἴδιο συμβαίνει δυστυχῶς και μέ τήν Ἑλλάδα. Οὔτε ἡ Ἑλλάδα ἔχει ὀρχήστρες γιά νά περιοδεύουν τὸν κόσμο, οὔτε ὄπερες, γιά νά γίνεται γνωστός ὁ σημερινός ἑλληνικός πολιτισμός. Δυστυχῶς λοιπὸν οἱ ἀποστολές τῶν ἀρχαίων γίνονται γιά νά καλύψουν τὴ φτώχεια μας. Τὴ φτώχεια μας καλύπτουμε. Κι ἐμεῖς οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι δέν πρέπει νά ἐπιτρέπουμε, πῶς νά τὸ πεῖ κανεῖς, αὐτὸ τὸ ἄλλοθι σ' ἐκείνους πού εἶναι ὑπεύθυνοι γιά τὸν πολιτισμό μας, νά στέλνουνε τοὺς ἀρχαίους, βουβούς, μουγκούς, ταιπωρημένους, ξεφτισμένους, γιά νά μᾶς ἐπιστρέφουν σὲ χειρότερη κατάσταση. Ἐκεῖ εἶναι τὸ πρόβλημα, γιά μένα, ὡς Ἑλληνα. Καὶ ἡ εὐθύνη μας εἶναι ἐκεῖ. Ὅχι προσχήματα, ὄχι ψευτιές, ὄχι ἄλλοθι γιά τὴ φτώχεια μας τὴ σημερινή.

Και κάτι ἄλλο. Εἶχα κάμποσα νά πῶ ἀλλὰ συντομεύω γιὰτι ἐλέχθησαν πολλὰ και ἐλπίζω θά λεχθοῦν πολλὰ πολὺ ένδιαφέροντα. Ἀκουσα μέ πολλὴ ἄνησυχία αὐτὸ τὸ ὁποῖο εἶπε στήν ἀρχὴ ἡ κυρία Λεμπέση, ὅτι ὑπάρχουν ἐκθέσεις γιά καταστροφές οἱ ὁποῖες εἶναι ἀπόρρητες. Γιατί εἶναι ἀπόρρητες; Μὲ ποιὸ δικαίωμα κάποιος τίς χαρακτηρίσει ἀπόρρητες; Ἄν ὑπῆρχε ἐδῶ εἰσαγγελέας δέν ἔπρεπε νά ἐπιληφθεῖ αὐτῆς τῆς καταγγελίας; Ἐγὼ ζητῶ ἀμέσως ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας νά καταθέσει καταγγελία, διότι ὑπάρχουν καταστροφές. Ποιοὶ εἶναι ὑπεύθυνοι γιά τίς καταστροφές και δεύτερον, ποῖος εὐθύνεται γιά τὸ ἀπόρρητον;

Μετὰ τὸν κ. Σακελλαρίου τὸν λόγο ἔλαβε ὁ Ἀντιπρόεδρος κ.

Ἄ. Βλάχος, ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἐξῆς:

Τὰ περισσότερα ἀπὸ ὅσα ἤθελα νά πῶ τὰ ἐκάλυψαν ἡδη οἱ προηγούμενοι ὀμιληταί. Ἦθελα νά σταθῶ σὲ ἓνα δυὸ σημεία τὰ ὁποῖα εἶναι ἀρκετὰ σοβαρά. Σᾶς ὀμιλεῖ ἓνα πρόσωπο τὸ ὁποῖο ἠνάλωσε ὄλη τὴ σταδιοδρομία εἰς τὸ νά φροντίζει νά ἀκτινοβολεῖ ἡ Ἑλλάς και νά προβάλλεται. Τὸ ὅτι πρέπει νά ἀκτινοβολεῖ ἡ Ἑλλάς, ὅπωςδῆποτε εἴμεθα ὄλοι σύμφωνοι. Ἐνας τρόπος νά ἀκτινοβολεῖ, εἶναι και νά προβάλλει στὸ Ἐξωτερικὸ τὴν πολιτισμική της κληρονομία και τὴν παρούσα δραστηριότητα ὅπως ἐπεσήμανε ὁ κ. Σακελλαρίου.

“Όσον αφορά την έκθεση τῆ συγκεκριμένη, παρ’ ὄλον δι
δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ περιοριστεῖ μόνον εἰς αὐτὸ ἡ συζήτηση,
ἄλλωστε δὲν περιορίστηκε, ἔχω νὰ κάνω τίς ἐξῆς παρατηρή-
σεις.

Οἱ ὑπογράψαντες τὴν αἴτηση γιὰ τὴ σύγκληση τῆς Ἐ-
κτάκτου αὐτῆς Συνελεύσεως ἀναφέρουν τρία σημεῖα. Τὸ
πρῶτο εἶναι δι θὰ ἐκτεθοῦν σὲ κίνδυνο τὰ ἐκθέματα. Συμ-
φωνῶ ἀπολύτως καὶ ὑπερθεματίζω μάλιστα στὰ ὄσα μᾶς εἶπε
ὁ κ. Δεσπίνης, ἀφοῦ μᾶς ἐξήγησε μὲ τόσες λεπτομέρειες τοὺς
κινδύνους τοὺς ὁποίους διατρέχουν αὐτὰ τὰ κακῶς συντηρη-
μένα ἢ σὲ κακὴ κατάσταση ἀγάλματα ἢ ἀντικείμενα. Ἄλλὰ
νομίζω δι εἶναι ὁ μόνος λόγος ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ προβλη-
θεῖ ἐντόνως ἀπὸ τὸν ἀρχαιολογικὸ κόσμο. Διότι ὁ δεῦτερος
λόγος, δι τὰ ἀντισταθμιστικὰ ὀφέλη δὲν εἶναι ἀρκετά, ὁμο-
λογῶ δι ἔχω πάρα πολὺ μεγάλη δυσκολία νὰ δεχθῶ αὐτὴ τὴ
θέση. “Ἡ ἔχουμε τὴν ἀντίληψη δι εἶναι μοναδικὰ τὰ ἔργα τὰ
ἐλληνικά, ἢ δὲν τὴν ἔχουμε. “Ἄν τὴν ἔχουμε, ἀντίκρισμα δὲν
υἵαρχει. “Ἡ Ἑλλάς ἀκτινοβολεῖ ἀλλὰ δὲν ζητεῖ ἀντανά-
κλαση. “Ἄν ἐξαιρέσετε, κύριοι, τὴν Αἴγυπτο μὲ τοὺς θησαυ-
ροὺς ποὺ ἔχει, τὴν Ἰταλία, τὴ Γαλλία καὶ τὴν Ἀγγλία ἴσως,
διότι ἔχει τὰ μουσεῖα τῆς, ποῖα ἄλλη χώρα θὰ μπορούσε νὰ
ἀνταποδώσει, νὰ παράσχει ἀντισταθμίματα τὰ ὁποῖα παρα-
σάγγας νὰ μὴν ἀπέχουν ἀπὸ τὰ δικά μας. Ἐπομένως νομίζω
δι εὐτελίζουμε τὰ δικά μας, ἂν ζητοῦμε ἀντιπαροχὴ καὶ ἐρ-
χόμεθα σ’ ἓνα εἶδος ἀντιπραγματισμοῦ, δηλαδὴ ἑνὸς εἶδους
πρωτογόνου ἐμπορίου. Αὐτὸ τουλάχιστον ἐγὼ δὲν τὸ δέχομαι
καὶ δὲν θὰ προέβαλλα αὐτὸ τὸ ἐπιχειρήμα ἐναντίον τῶν ἐκθέ-
σεων.

“Όσον αφορά τὴ σκοπιμότητα τῶν ἐκθέσεων, συμφωνῶ
μὲ τὸν κ. Δεσπίνη καὶ μὲ τοὺς ἄλλους, δι δὲν εἶναι οὔτε
ἄσπρο οὔτε μαῦρο ἀλλὰ δι ὁποσδήποτε χρειάζονται καὶ
χρειάζονται ὑπὸ τίς καλύτερες προϋποθέσεις καὶ τίς περισσό-
τερες δυνατὲς ἐγγυήσεις γιὰ τὴ μὴ καταστροφή αὐτῶν τῶν
ἔργων. Τὸ τρίτον. Ὑπάρχουν ἐκθέσεις οἱ ὁποῖες δὲν ἔχουν
συγκεκριμένο θέμα. Καὶ οἱ ἐκθέσεις δὲν εἶναι ἐπιστημονικὲς,
εἶναι καλλιτεχνικὲς. Καὶ βεβαίως ἱστορικὲς κατὰ ἓνα τμήμα,
διότι πρέπει νὰ συνοδεύονται ἀπὸ τὸ πλέγμα τὸ ἱστορικὸ τῆς
ἐποχῆς εἰς τὴν ὁποία ἀνήκουν. Καὶ ἐδῶ ἔρχομαι εἰς τὸ θέμα
τῆς ὀργανώσεως τῶν ἐκθέσεων. Γιατί ἡ ἐκθεση Σουλεϊμὰν
εἶχε τόση μεγάλη ἐπιτυχία στὴν Ἀμερικὴ. Δὲν τὸ ξέρετε.
Διότι οἱ Τοῦρκοι τὸ ξέρουν πολὺ καλά δι οἱ ἴδιοι δὲν μπο-
ροῦν νὰ ὀργανώσουν ἐκθέσεις. Πάρε, κύριε, ἓνα ἑκατομμῦριο
δολάρια, κύριε διαφημιστὰ, καὶ ὀργάνωσέ μου τὴν ἐκθεση.
“Όχι μόνον τὴν ἐκθεση ἀλλὰ καὶ τὸν Τύπο καὶ τὰ φυλλάδια τὰ
ὁποῖα θὰ μοιραστοῦν καὶ τίς διαλέξεις τίς ὁποῖες θὰ κάνεις

καὶ θὰ πάρεις Ἀμερικανούς τοὺς ὁποίους θὰ προετοιμάσεις νὰ μιλήσουν γιὰ τὴν ἔκθεση. Διότι ὁ Ἀμερικανὸς ὁμιλητὴς ξέρει τὸ ἀκροατήριό του ἐνῶ ὁ Ἑλλὴν ὁμιλητὴς δὲν τὸ ξέρει καὶ μπορεῖ πολὺ καλὰ νὰ μιλήσει γιὰ πράγματα τὰ ὁποῖα θὰ εἶναι ἐντελῶς ἀδιάφορα τοῦ Ἀμερικανοῦ. Ἐπομένως δὲν εἶναι μόνον ἐπειδὴ ὁ Τουταγχαμὼν ἔχει χρυσάφι καὶ ὁ Σουλεϊμὰν ἔχει μία θαυμασία σκηνὴ ἢ ὁποῖα εἶναι ἀπὸ μετὰξι μὲ διάφορες παγιέττες καὶ διάφορα διαμάντια τὰ ὁποῖα φυσικὰ χτυποῦν στὸ μάτι τῶν πολλῶν. Εἶναι διότι φροντίζουν νὰ ἔχουν ὀλόκληρο πλαίσιο.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴ σκέψη καὶ τὴ γνώμη τοῦ κ. Δεσπίνη ὅτι πρέπει νὰ φεύγουν μόνον ἀντίγραφα, θέλω νὰ σᾶς πῶ τὸ ἐξῆς παράδειγμα τὸ ὁποῖο εἶναι πολὺ χαρακτηριστικό. Στὴν πόλη τῆς Λωζάννης κάθε χρόνο ὀργανώνεται ἐμποροπανήγυρις ὅπου καλοῦνται ὅλες οἱ εὐρωπαϊκὲς χῶρες. Κάθε χρόνο μιὰ χώρα εἶναι ἢ τιμωμένη καὶ ἔχει ἓνα εἰδικὸ περίπτερο. Τὸ 1962 ἀντιπροσώπευα τὴν Ἑλλάδα στὸν ΟΗΕ τῆς Γενεύης καὶ ἦλθε ὁ Διευθυντὴς τῆς Ἐκθέσεως τῆς Λωζάννης καὶ μοῦ εἶπε: «Κύριε Βλάχο, φέτος εἶναι ἡ Ἑλλάς, θέλουμε ἀγάλματα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα». Τοῦ εἶπα: «Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι δὲν θὰ μπορέσετε νὰ τὰ ἔχετε, τουλάχιστον νὰ φροντίσουμε γιὰ ἐκμαγεῖα». Ζήτησα ἐκμαγεῖα. Ἐκείνη τὴν ἐποχὴ φαίνεται πὼς ἡ Ὑπηρεσία δὲν ἦταν ἀρκετὰ καλὰ ὀργανωμένη καὶ τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι πὼς αὐτὸς ὁ Διευθυντὴς ζήτησε ἐκμαγεῖα ἀπὸ τὸ Λουβρο. Καὶ οἱ καλοί μας Ἑλβετοὶ ἐθαύμασαν τὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου καὶ ἐθαύμασαν καὶ τὴ Νίκη τῆς Σαμοθράκης ποὺ ἦλθαν καὶ στήθηκαν σὲ ἐκμαγεῖα, πράγμα τὸ ὁποῖο σημαίνει ὅτι γιὰ τοὺς πολλούς, γιὰτὶ οἱ πολλοὶ εἶναι ἐκείνοι ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν, τὰ ἐκμαγεῖα καὶ τὰ ἀντίγραφα εἶναι ὅ,τι χρειάζεται.

Ὅσον ἀφορᾷ τώρα τὴν ἐπίδραση εἰς τὰ πολιτικὰ θέματα μιᾶς παρουσίας ἐλληνικῆς, μιᾶς ἀκτινοβολίας ἐλληνικῆς, νομίζω ὅτι τὰ πράγματα εἶναι πολὺ ἀστάθμητα. Μπορεῖ ἴσως νὰ ἀφυπνίστηκε ὁ μέσος Ἀμερικανὸς καὶ νὰ ἐπηρέασε τὸν γερουσιαστὴ του γιὰ τὸν Τουταγχαμὼν καὶ νὰ ἔμαθε ποῦ εἶναι ἡ Αἴγυπτος ἀλλὰ θὰ σᾶς πῶ κάτι, τὸ ὁποῖο σᾶς παρακαλῶ νὰ μὴν τὸ ξεχάσετε, γιὰ νὰ δεῖτε σὲ ποιά κατάσταση ἀμαθείας καὶ κατάστασις ἀγνοίας βρίσκονται σὲ πολλοὺς τομεῖς οἱ ἄλλοι Ἀμερικανοί. Τὸ 1955 νομίζω ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα ὁ Ντάλλες, Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τοῦ Ἀϊζενχάουερ, παντοδύναμος. Καὶ τὸν ἐξενάγησαν καὶ τὸν πῆγαν στὸν Μαραθῶνα. Καὶ τοῦ ἐξήγησαν πότε, πὼς ἔγινε ἡ μάχη, καὶ τὸν πῆγαν στὸν Τύμβο καὶ ὁ Ντάλλες ἐθαύμαζε. Καὶ στὸ τέλος ρώτησε: «Μὰ δὲ μοῦ λέτε, πὼς ἦλθαν οἱ Ἴρανοὶ ἕως ἐδῶ περνώντας ἀπὸ τὸ Ἰσραήλ, τὴ Συρία καὶ τὴν

Τουρκία;». Είναι άπίστευτο! Λοιπόν καταλαβαίνετε πόσο είναι χρήσιμη ή παρουσία της Ελλάδος.

Τέλος, θέλω να πω αγανακτούμε όταν οι άλλοι, οι γείτονές μας, κάνουν εκθέσεις με ελληνικά πράγματα. Τò θησαυρό της Φιλιππουπόλεως τὸν παρουσιάζουν ὡς θρακικό ἐνῶ ξέρομε ὅτι εἶναι παραγγελία τῶν μεγιστάνων τῆς Θράκης σὲ ἐλληνικά ἐργαστήρια ἢ ἦσαν καὶ δῶρα Ἑλλήνων. Ἀγανακτούμε ὅταν φεύγουν ἀπὸ τὴ Σερβία εἰκόνες βυζαντινές καὶ πάνε ἔξω καὶ λέμε ὅτι αὐτὸς εἶναι σφετερισμός. Ἐφ' ὅσον αὐτοὶ θέλουν καὶ προβάλλουν ἐμᾶς ἀλλὰ σφετεριζόμενοι τὰ ἔργα μας, γιατί ἐμεῖς θὰ ἐμποδίζουμε τὶς ἐκθέσεις στὸ Ἐξωτερικό.

Γιὰ νὰ τελειώσω θὰ εἰπῶ ὅτι πρέπει νὰ γίνονται ἐκθέσεις περιβαλλόμενες ὅμως ὅπως εἶπαν ὅλοι οἱ ἄλλοι μὲ ὄλες τὶς ἐγγυήσεις ὅτι τὰ ἐκθέματα θὰ ἐπιστρέψουν ἀκέραια ἢ τουλάχιστον μὲ τὶς ἐλάχιστες δυνατὲς φθορές.

Μετὰ τὸν κ. Βλάχο τὸν λόγο ἔλαβε ὁ κ. Χ. Μπούρας ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς:

Ἦλθα σήμερα στὴν Γενικὴ Συνέλευση ὡς μέλος τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου, προκειμένου νὰ δώσω ἐξηγήσεις ἢ καὶ νὰ ἀπολογηθῶ γιὰ τὸ ζήτημα τῶν ἐκθέσεων τοῦ Ἐξωτερικοῦ.

Ὅπως γνωρίζετε, ὑπῆρξα πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἐκθέσεων ἀρχαιοτήτων στὸ Ἐξωτερικὸ κι αὐτὸ γιατί πιστεύω ὅτι συμβάλλουν στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ καὶ στὴν ἐπικοινωνία μεταξὺ τῶν λαῶν. Ἡ ἄρνηση τῶν ἐκθέσεων νομίζω ὅτι ἄγει στὴν ἀπομόνωσή μας ἀπὸ πάσης πλευρᾶς.

Ἦμουν πάντοτε ὑπὲρ τῶν ἐκθέσεων ὑπὸ συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ἡ ἄρνηση τῶν πάντων εἶναι ἡ εὐκολὴ λύση. Ἡ συμμετοχὴ ἀντιθέτως ἀπαιτεῖ κόπους, φροντίδες, ἔξοδα καὶ θάρρος. Ἡ κατάφαση στίς ἐκθέσεις εἶναι ἡ δύσκολη λύση.

Γνωρίζω ὅτι γίνομαι δυσάρεστος στοὺς περισσότερους ἀλλὰ δὲν γίνεται διαφορετικά. Τὸ ΚΑΣ κατηγορεῖται ὅτι δὲν κάνει καλὰ τὸ ἔργο του. Ἀλλὰ τὸ ΚΑΣ παρεμορφώθη τὸ 1981 (μὲ τὴν αὐξηση τῶν μελῶν του ἀπὸ ἐννέα σὲ δεκαεξί) καὶ κανεὶς ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία δὲν διεμαρτυρήθη. Οὔτε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀντέδρασε τότε.

Δὲν ἐπιθυμῶ νὰ γίνω σήμερα ἀπολογητὴς τῆς πολιτικῆς ἡγεσίας τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ μήτε τοῦ ΚΑΣ, διότι γνωρίζω πολὺ καλὰ τὶς ἀδυναμίες τους. Ἀλλὰ καὶ ὀρισμένοι ἀπὸ τοὺς ἀντιδρώντες στίς ἐκθέσεις ἀρχαίων στὸ Ἐξωτερικὸ θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι μέλη τοῦ ΚΑΣ καὶ ἀπέφυγαν τὶς εὐθύνες ποὺ αὐτὸ συνεπάγεται.

Στις πρόσφατες συζητήσεις του ΚΑΣ συνεζητήθησαν τὰ πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ θέματα τὰ ὁποῖα ἐτέθησαν σήμερα ἐδῶ. Καὶ ἐκεῖ ὁ προβληματισμὸς εἶναι σοβαρὸς. Οἱ πληροφορίες σας ὅμως γιὰ τὰ ἐκεῖ λεχθέντα εἶναι μέσω τοῦ ἡμερησίου Τύπου καὶ μόνον. Οὐδεὶς διαβάσει τὰ ὀγκώδη Πρακτικὰ τοῦ Συμβουλίου. Σὲ δύο ἐνημερωτικὰ τευχίδια τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας περὶ τοῦ Μουσείου τῆς Λωζάννης καὶ τῆς ἀποστολῆς ἐκεῖ ἀρχαίων, λέγεται σαφῶς ὅτι ὅλες οἱ σχετικὲς πληροφορίες προέρχονται ἀπὸ τὸν καθημερινὸ Τύπο.

Κατὰ τὶς πρόσφατες συζητήσεις στὸ ΚΑΣ ἔγιναν σοβαρὲς προτάσεις καὶ ἐτέθησαν προϋποθέσεις γιὰ τὴν ἐξαγωγή. Συμμερίζομαι τὶς ἀπόψεις τοῦ κ. Μ. Σακελλαρίου κατὰ τοῦ ἀπορρήτου τῶν διαφορῶν ἐκθέσεων (περὶ τῆς καταστάσεως τῶν ἀρχαιοτήτων μετὰ τὴν ἐπιστροφή τους στὴν Ἑλλάδα) ἀλλὰ σὰς πληροφορῶ ὅτι εἶχα ἤδη ζητήσῃ τὴν δημοσίευσή τῶν ἐκθέσεων αὐτῶν σὲ μία ἀπὸ τὶς τελευταῖες συνεδριάσεις τοῦ Συμβουλίου.

Ἐλπίζω ὁ κ. Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἑταιρείας νὰ με κατατάσῃ τουλάχιστον στὴν κατηγορία τῶν «παρααρχαιολόγων» περὶ τῆς ὁποίας μίλησε καὶ θεωρῶ ὅτι σήμερα με ἐκάλυψαν πλήρως με τὶς προτάσεις τους οἱ συνάδελφοι κύριοι Ἄ. Δεληβορριάς καὶ Β. Λαμπρινουδάκης, ὡς πρὸς δὲ τὸ θεωρητικὸ μέρος ὁ κ. Γ. Δοντᾶς.

Μετὰ τὸν κ. Μπούρα ἔλαβε τὸν λόγο ἡ κυρία **Κ. Κρυστάλλη**, ἡ ὁποία εἶπε τὰ ἑξῆς:

Καὶ μόνο ἡ εἶδηση ὅτι Ἀμερικανός, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζαμε οὔτε τὴν ιδιότητα οὔτε τὸ ὄνομα, εἶχε πάει στὸ Μουσεῖο τῶν Δελφῶν ἀπόντος τοῦ Ἐφόρου γιὰ νὰ ἰδεῖ ἂν μπορεῖ νὰ μεταφερθεῖ ὁ Ἡνίοχος, δείχνει ὀλοκάθαρα αὐτὰ πού κρύβονται πίσω ἀπὸ τὶς ἐκθέσεις τὶς λεγόμενες ἐθνικοῦ συμφέροντος καὶ προβολῆς. Πρὸς τὸ παρὸν ἀποφεύχθηκε ἀλλὰ, ὅπως εἶπαν πολλοὶ συνάδελφοι, φαίνεται ὅτι καὶ αὐτὸ θὰ πάρει τὴ σειρά του. Ἐπειδὴ πέρασα τὴν ἑπταετία τῆς δικτατορίας στὸ Παρίσι, ὅπως ὅλοι γνωρίζετε, πολλὲς φορὲς πληγωνόμουν νὰ βλέπω τὴν Ἀλβανία νὰ ἔχει ἐκθεση με κορινθιακὰ εὐρήματα ἀπὸ τὴν Ἀπολλωνία καὶ νὰ τὰ ἀποκαλεῖ ἰλλυρικά. Ἐχω δεῖ τουρκικὲς ἐκθέσεις με ἑλληνικά, ἔτυχε νὰ ἰδῶ στὸ Λονδίνο τὴν ἐκθεση τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Μεγαλοπρεποῦς καὶ πραγματικὰ δὲν μπορῶ νὰ πῶ ξεκάθαρα ὅτι γιὰ ὁποιαδήποτε ἐκθεση εἶμαι ἀντίθετη. Δηλαδή εἶναι αὐτό, δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι μαῦρο ἢ ἄσπρο ἢ τελείως ὄχι ἢ ναι καὶ λοιπά. Ἰδιαίτερα γι' αὐτὴ γιὰ τὴν ὁποία μιλάμε εἶμαι ἀντίθετη, ἀπόλυτα ἀντίθετη. Τὸ θεωρῶ ἐγκληματικὸ. Τὸ θεω-

ρῶ ἐγκληματικό και για ἄλλο λόγο, ὅπως εἶπε ὁ κ. Σακελλαρίου για τὸ ὅτι πρέπει οἱ νεοέλληνες νὰ ἀγγίξουμε τὴ νεώτερη ἱστορία μας και νὰ γίνουμε ἀξιοὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πιά, και συνειδητοὶ πολίτες και δημοκράτες. Δηλαδή, ὅπως εἶπε πολὺ ὠραῖα στὴν Ἀκαδημία, οἱ πολιτικοὶ μας δὲν ξέρουν ἱστορία και ἔχουν φέρει τὰ πράγματα ἐκεῖ πού τὰ ἔχουν φέρει. Κάτι ἐπίσης πού θὰ ἤθελα ἦτανε, στὴν ἐπίσκεψη τοῦ Μπούς στὴν Ἑλλάδα, θὰ τὸ παρακολουθήσατε ὅλοι, δὲν ἀναφέρθηκε οὔτε για μιὰ στιγμή ἢ νεώτερη Ἑλλάδα. Ὅλο οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες και οἱ ἀρχαῖοι Ἑλληνες, ἀνάμεσα στὰ ξεροτήγανα και τὰ κεφτεδάκια. Λοιπόν, πιστεύω ὅτι εἰδικὰ αὐτὴ ἡ ἔκθεση δὲν πρέπει νὰ πραγματοποιηθεῖ. Δὲν μπορῶ νὰ διαφωνήσω μὲ ἀνθρώπους πού δούλεψαν πολὺ σωστά, ὅπως ὁ κ. Δεληβορριάς, ἢ μὲ τὸν κ. Λαμπρινουδάκη ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ θάρρος νὰ πεῖ μέσα στὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο ὅτι ἡ Πολιτεία μπαίνει πολὺ μέσα. Λοιπόν, δὲν πιστεύω ὅτι αὐτοὶ οἱ συνάδελφοι, αὐτοὶ οἱ ἐπιστήμονες πού τόσα ἔχουν προσφέρει θέλουν τὸ κακὸ αὐτοῦ τοῦ τόπου ἢ τῶν ἀρχαίων.

Ἡ ἔκθεση ὅμως τοῦ κ. Δεσπίνης και αὐτὲς οἱ ἐκθέσεις τῶν τεχνιτῶν, ὅπως εἶπε, πού λείπουν, πού δὲν ἐμφανίζονται ποτέ, πού δὲν ἔχουν δημιουργήσει μιὰ σχολὴ ποτέ ἀπὸ ὅ,τι ξέρω και ἀπὸ τὴ θητεία μου στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο στὸ Τμῆμα Γλυπτῶν, δείχνουν ὅτι εἴμαστε πολὺ ἀδύνατοι σ' αὐτὸν τὸν τομέα. Τώρα ἀκόμη θὰ ἤθελα νὰ τονίσω εἶναι ὅτι ὄσες ἐκθέσεις ἔχουν γίνει μέχρι στιγμῆς, ἔχουν γίνει ἀπρογραμματίστα και ἡλίθια θὰ μπορούσα νὰ πῶ. Εἶναι σκληρὴ ἢ ἔκφραση ἀλλὰ τολμῶ νὰ τὴν πῶ. Δὲν ὑπάρχει κανένας προγραμματισμὸς και δὲν προβάλλονται θέματα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ πλευρά. Ὅπως εἶπε ἡ κυρία Καραγιωργα, ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ πού κρίνουν για τὸ ποια ἀρχαῖα θὰ βγοῦν και τότε θὰ βγοῦν και πῶς θὰ βγοῦν και γιατί τὰ στέλνουμε ὅταν ἔρχονται οἱ πράκτορες τῶν ἰδιωτικῶν μουσείων, ὅπως πολὺ ὀρθὰ τόνισε ὁ κ. Ἰακωβίδης, τῆς Ἀμερικῆς νὰ μᾶς ζητήσουν τὸ ἄλφα και τὸ βῆτα και τὸ γάμμα και ὅλοι γνωρίζουμε ποῖος κρύβεται πίσω ἀπὸ αὐτά. Τάσσομαι λοιπόν ὑπὲρ τῆς συγκλήσεως ἐνὸς Συνεδρίου στὸ ὁποῖο νὰ συζητηθοῦν τὰ θέματα πού πρότεινε ὁ κ. Δεληβορριάς και τὰ θέματα πού πρότεινε ὁ κ. Δεσπίνης, τάσσομαι ὑπὲρ τῆς ἐξαγωγῆς ἱστορικῶν ἀνὰ τὸν κόσμον διότι δὲν ἔχουμε ἐξαγάγει ἱστορικούς και αὐτὸ εἶναι τὸ φοβερό μας λάθος. Και τάσσομαι ὑπὲρ τῶν ἐκθέσεων για τὰ μὲν ἀρχαῖα μὲ ἐκμαγεῖα και ὑπὲρ τῶν ἐκθέσεων μὲ συνεχὴ διαχρονικὴ πορεία τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Δηλαδή ἀποδίδω τὴν ἴδια ἀξία σὲ μιὰ εἰκόνα, τὴν ἴδια ἀξία σ' ἓνα κεραμεικὸ τῆς Λέσβου, τὴν ἴδια ἀξία σὲ ἓνα ἑλληνιστικὸ μικρὸ γλυπτό.

Μετά την κυρία Κρυστάλλη έλαβε τόν λόγο ό κ. Φ. Πέτσας ό όποιος είπε:

Τά λίγα λόγια πού ήθελα νά πώ είχαν σχέση με αυτά πού έλέχθησαν τή στιγμή πού ζήτησα νά μιλήσω. Γινόταν λόγος γιά τήν έκθεση τών θησαυρών τού τάφου τού Τουταγχαμών όταν συνέβαινε νά είμαι κι εγώ στήν 'Αμερική. 'Εκεί λοιπόν στή δεξίωση πού έγινε πρός τιμήν τού Διευθυντού τών 'Αρχαιοτήτων τής Αίγύπτου πού συνόδευε τήν έκθεση ήμουν καλεσμένος κι εγώ. Με σύστησαν: 'Ο κ. Πέτσας κάνει τίς άνασκαφές στήν Πέλλα, και ήλθε έδω νά μελετήσει τά εύρήματα τής Πέλλας και τά λοιπά. Και άκουσα τήν έξής έρώτηση άπό τόν Διευθυντή 'Αρχαιοτήτων τής Αίγύπτου: «Οί άνασκαφές γίνονται άπό τό Γιουγκοσλαβικό Κράτος ή τίς κάνει καμία ξένη 'Αρχαιολογική Σχολή;». Τά έλεγε όχι ένας 'Αμερικανός, τά έλεγε ό Διευθυντής 'Αρχαιοτήτων τής Αίγύπτου ό όποιος στό μουσείο του στό Κάιρο έχει άπάνω τά όνόματα όλων τών διατελεσάντων βασιλέων και βασιλισσών τής Αίγύπτου και μεταξύ αυτών και τόν 'Αλέξανδρο και τήν Κλεοπάτρα και όλους, νά μήν τούς άναφέρω, και τούς Πτολεμαίους και τά λοιπά! 'Η έρώτηση ήταν, άν τίς άνασκαφές στήν Πέλλα τίς κάνει ή Γιουγκοσλαβική Κυβέρνηση ή καμία ξένη 'Αρχαιολογική Σχολή! Δέν χρειάζεται νά σās πώ τί άπάντηση τού έδωσα, αλλά άν τό άναφέρω τώρα είναι διότι θέλω νά κάμω τή διάκριση άπό ένα διαφορετικό όπτικό πεδίο. Βλέπετε όλα αυτά τά θέματα τών εκθέσεων με τό όπτικό πεδίο τών 'Αθηνών και βεβαίως είμαι σύμφωνος άπολύτως με όσα έλέχθησαν, νά μήν πώ άπό τόν άλφα ή τόν βήτα γιατί δέν συμφωνούσαν άπολύτως όλοι, αλλά σ' αυτό τό πνεύμα είμαι κι εγώ. 'Αλλά όταν πρόκειται γιά τή Μακεδονία και γιά κάτι πού δέν άναφέρθηκε, γιά τήν 'Αλβανία, ή όποία έκανε έκθεση στή Γερμανία και άλλου και έδημοσίευσε έναν λαμπρό τόμο με 400-500 φωτογραφίες έλληνικών αρχαίων και άπ' έξω ήταν «Οί θησαυροί άπό τή χώρα τών Σκιπετάρων» και όλα αυτά τά καπέλλωνε ή περικεφαλαία τού 'Εμβέρ Χότζα.

Μετά τόν κ. Πέτσα έλαβε τόν λόγο ή κυρία Σ. Παρλαμά ή όποία είπε:

Δέν είχα τήν πρόθεση άπό τήν αρχή νά μιλήσω αλλά με έρέθισε ή άναφορά τού κ. Μπούρα στό ΚΑΣ και στήν έλλειψη δήθεν άντιδράσεως τήν έποχή πού έγινε ή άνασύσταση τού ΚΑΣ. Θέλω νά πώ ότι ή ρίζα όλων αυτών τών δεινών τής 'Αρχαιολογικής 'Υπηρεσίας, είναι ή μετατροπή,

τὸ 1977 γιὰ καθαρὰ πολιτικούς λόγους, τοῦ ΚΑΣ ἀπὸ Ὁργάνου ἀποφασιστικῆς γνώμης σὲ Ὁργανο συμβουλευτικῆς γνώμης. Ἐδωσε τότε τὸ διάταγμα τὸ δικαίωμα στὸν ἐκάστοτε Ὑπουργὸ νὰ ἀποφασίζει πέρα ἀπὸ τὴν εἰσήγηση καὶ τὴν γνώμη τοῦ Συμβουλίου. Ὑπενθυμίζω ἀλλὰ πιστεύω ὅλοι, ἐκτὸς ἴσως ἀπὸ τὸν κ. Μπούρα, τὸ ξέρουν ὅτι ὁ Σύλλογος Ἑλλήνων Ἀρχαιολόγων καὶ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία στὴν ὁποία εἶχαμε προσφύγει τότε —μιλάω γιὰτὶ ἡμῶν μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Συλλόγου ἐκεῖνη τὴν ἐποχὴ— εἶχαμε κάνει ἓνα μεγάλο ἀγῶνα, ἀγῶνα ὁ ὁποῖος ἦταν συνέχεια τοῦ ἀγῶνα γιὰ τὴν Πύλο. Ἦταν ἡ ἡρωικὴ ἐποχὴ τοῦ Συλλόγου τότε καὶ ἐπανειλημμένως εἶχε γραφεῖ στὶς ἐφημερίδες καὶ εἶχε προβλεφθεῖ αὐτὴ ἡ ἐξέλιξη. Λίγο μετὰ τὴν ἀλλαγὴ τοῦ ΚΑΣ ἀνέκυψε γιὰ πρώτη φορὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τὸ θέμα τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἀρχαίων. Καὶ βέβαια, ὅπως εἶπε πολὺ ὠραῖα πρὶν ὁ κ. Σακελλαρίου γιὰ τὸ ἄλλοθι αὐτό, ἡ πάγια ἀνικανότητα ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν Κυβερνήσεων στὰ θέματα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς, μιὰ ἀνικανότητα ποὺ εἶναι ἐμφανῆς ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου καὶ μετὰ, ἀναζητεῖ ἓνα ἄλλοθι καὶ ἓνα ἀπὸ τὰ ἄλλοθι εἶναι ἡ περιφορὰ τῶν ἀρχαίων. Τελειώνοντας θὰ ἤθελα νὰ θυμίσω ὅτι στὴ μεγάλη συγκέντρωση ποὺ κάναμε τότε κατὰ τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἀρχαίων, νομίζω στὴν αἴθουσα τῆς ΕΣΗΕΑ, ὁ Νικόλαος Πλάτων, ὁ ὁποῖος ἀσφαλῶς εἶναι σήμερα παρὼν σ' αὐτὴ τὴ συγκέντρωση, εἶχε πεῖ κάτι πολὺ σημαντικό: Ὅτι, ἐὰν τώρα ποὺ εἶναι ἡ πρώτη φορὰ δοθεῖ ἡ ἔγκριση γι' αὐτὲς τὶς ἐκθέσεις κι ἀνοίξουν οἱ ἄσκοι τοῦ Αἴολου, μετὰ ἀπὸ λίγα χρόνια θὰ περιφέρουμε τὰ ἀρχαῖα μας σὰν τοὺς μεσαιωνικούς καλογέρους ποὺ περιέφεραν τὰ λείψανα τῶν ἀγίων.

Ἐπὶ τῆς ὁμιλίας τῆς κυρίας Παρλαμᾶ ὁ κ. Χ. Μπούρας εἶπε ὅτι τὸ δυσμενὲς στοιχεῖο γιὰ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο ἦταν ἡ αὔξηση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν μελῶν του ἀπὸ ἑννέα σὲ δεκαεῖς καὶ ἡ μείωση τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἀρχαιολόγων, ποὺ ὑπῆρξε ἡ καταστροφὴ του.

Μετὰ τὴν παρέμβαση τοῦ κ. Μπούρα μίλησε ἡ κυρία Φ. Δροσογιάννη, ἡ ὁποία εἶπε τὰ ἑξῆς:

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πρώτου μέρους τῆς Συνελεύσεως αἰσθάνθηκα τὴν ἀνάγκη νὰ δώσω ἔμφαση σὲ ἓνα σημεῖο. Ὅτι ἔχω ἀκούσει πολλὰ καὶ πολὺ πιὸ εἰδικὰς τοποθετήσεις στὸ θέμα. Γιὰ μένα τὸ γεγονὸς ὅτι μπορεῖ ὁ παῖς τοῦ Κριτίου νὰ βρεθεῖ στὸ βυθὸ τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ ὅτι τὸ γεγονὸς αὐτὸ θὰ εἶναι μὴ ἀναστρέψιμο, εἶναι ἀπολύτως καθοριστικὸ καὶ ἀπολύτως ἀνατριχιαστικὸ.

Μετά την κυρία Δροσογιάννη μίλησε ή κυρία Φ. Ζαφειροπούλου, ή όποια είπε τὰ ἐξῆς:

Παρόλο πού δέν χρειάζεται νά συμπληρωθεῖ ή ἀκρως ἐμπεριστατωμένη παρουσίαση τοῦ θέματος ἀπό τόν συνάδελφο Δεσπίνη, θά ήθελα νά θέσω ὑπ' ὄψη σας δύο ἐμπειρίες μου ἀπό ἄλλες ἐκθέσεις. Ἡ μία, πρὶν ἀπό τὸ 1977, ὅταν ἀκόμη τὸ ΚΑΣ δέν ἦταν γνωμοδοτικό και ή σύνθεσή του ἐπέτρεπε νά περιλαμβάνονται περισσότεροι ἀρχαιολόγοι ἀνεξάρτητα ἀπό τίς γνώμες τους γιά τόν προορισμό τῶν ἀρχαίων και τόν τρόπο διαφύλαξής τους.

1. Δέν θά ξεχάσω λοιπόν, ὅταν ὁ κ. Ὑπουργός ἦλθε ὁ ἴδιος στη συνεδρίαση τοῦ ΚΑΣ, ἐπειδή θά γινόταν συζήτηση γιά ἐξαγωγή ἀρχαίων και γύριζε γύρω γύρω ἀπό τὸ τραπέζι παρακαλώντας ὅλα τὰ μέλη πιεστικά νά σκεφτοῦν ὡς Ἕλληνες, γιατί ἀπό τήν ἔγκριση ή ὄχι ἐξαγωγῆς ἀρχαίων «θὰ ἐξαρτηθεῖ ή ἐπίλυση τοῦ Κυπριακοῦ» πού τότε βρισκόταν και πάλι σέ ἔξαρση. Τελικά ή ἔκθεση ἔγινε και ἀκολούθησαν πολλές ἄλλες ἀλλά τὸ Κυπριακὸ παραμένει.

2. Ἡ δευτέρα ἐμπειρία μου, πικρότατη, ἀλήθεια, εἶναι ὅταν τὸ συνεργεῖο τοῦ μεταφορέα, Μπεργελέ στοῦ ὄνομα, πού ἀπό χρόνια ἔχει αὐτοθεωρηθεῖ εἰδικὸς στις μεταφορὲς ἀρχαίων, ἦλθε στη Σάμο γιά τή μεταφορὰ τοῦ ἀγάλματος τῆς Φιλίππης, πού ἀνήκει σέ ἓνα σύνταγμα γλυπτῶν. Ἐπρεπε νά δοῦν ὅλοι ὅσοι ἀποφασίζουν ἀπό τίς Κεντρικὲς Ὑπηρεσίες, πῶς κουνούσαν τὸ ἀρχαῖο οἱ ἄνθρωποι τοῦ συνεργεῖου γιά νά δοῦν ἂν εἶναι στερεωμένο ή ὄχι στη βάση του! Και ἀφοῦ ἔγινε ἀπό ἐμᾶς τοὺς ἀρχαιολόγους ἔντονη διαμαρτυρία, σταμάτησαν τήν «μεταφορὰ», ἦλθε μὲ μεγάλες πιέσεις κάποιος εἰδικὸς ἀπό τὸ Ἐθνικὸ Μουσεῖο, ἀφοῦ ή Ἐφορεία δέν διέθετε και ἐξακολουθεῖ νά μὴ διαθέτει οὔτε κὰν μαρμαρά, και ἔγινε κάπως σωστότερα ή συσκευασία. Ὅταν ἐπέστρεψε ὅμως τὸ ἀγαλμα τὸ συνεργεῖο Μπεργελέ, και μόνο αὐτό, τὸ ἀποσυσκεύασε.

Ἡ ἴδια τύχη νομίζω περιμένει και τὸ θαυμάσιο μέγανον διαστάσεων ἀνάγλυφο τοῦ 5ου αἰ. πού περιλαμβάνεται σέ αὐτὸ τὸν κατάλογο, μοναδικὸ ἰωνικὸ ἔργο πού σώζεται στην μεθοριακὴ Σάμο ἀπέναντι ἀπό τήν ἑλληνικὴ Μ. Ἀσία, ὅπου τὰ ἑλληνικὰ ἀρχαῖα φυλάσσονται ὡς κόρη ὀφθαλμοῦ ἀπό τοὺς Τούρκους!

Και ἐπιτρέψτε μου νά τελειώσω μὲ μιὰ ἀποστροφή, κάπως θλιβερὴ γιά μᾶς τοὺς Ἕλληνες. Ἀκούστηκε ἐδῶ σήμερα ὅτι κατὰ τοὺς μὲν εἴμαστε, κατὰ τοὺς δὲ δέν εἴμαστε, οἱ μόνοι θεματοφύλακες τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν ἔργων τέχνης, μὲ ὑπὲρ ή κατὰ ἐπιχειρήματα. Ἐκεῖνο ὅμως πού ἔξω ἀπό κάθε

ἀμφισβήτηση γίνεται φανερό είναι ότι ο μόνος πραγματικός θεματοφύλακας τῶν ἐπιτευγμάτων τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης γιὰ τὶς ἐπερχόμενες γενιές εἶναι ἡ ΑΜΕΡΙΚΗ ἢ σωστότερα, ὅπως ὁ συνάδελφος καθηγητὴς Σπύρος Ἰακωβίδης εἶπε, ἰδιώτες Ἀμερικανοὶ ὑπήκοοι, ἀφοῦ μόνο σὲ αὐτὴ τὴ χώρα ὡς τώρα δὲν ἔχει κὰν διανοηθεῖ κάποιος νὰ μετακινήσει ὁποιοδήποτε ἀπὸ τὰ πολυπληθῆ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἔργα τέχνης, πὺ βρῖσκονται στὰ ἐκεῖ μουσεῖα, συνήθως διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀρχαιοκαπηλίας.

Μετὰ τὴν κυρία Ζαφειροπούλου μίλησε ὁ κ. Δ. Ζιρῶ, ὁ ὁποῖος εἶπε τὰ ἐξῆς:

Τί εἶναι αὐτὸ πὺ διεγείρει τὶς συνειδήσεις μας κάθε φορὰ πὺ ἔρχεται στὸ προσκῆνιο τὸ θέμα τῆς ἐξαγωγῆς τῶν ἀρχαιοτήτων στὸ Ἐξωτερικό;

Τὰ σύνορα; Νὰ μὴ διαβαίνουν τὰ ἀρχαῖα μας τὰ σύνορα ἢ μήπως θὰ ἦταν προτιμότερο νὰ μὴ μετακινούνται ἀπὸ τὸν τόπο τους καθόλου;

Ὅμως ποιά σύνορα ἐννοοῦμε; Τὰ προαιώνια τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἢ τὰ συμβατικά πὺ διαμόρφωσαν οἱ πόλεμοι;

Ἄραγε ἐὰν δὲν ὑπῆρχαν αὐτὰ τὰ σύνορα καὶ δὲν εἶχαν γίνεο οἱ πόλεμοι, ἢ κατάκτηση, ἢ παρακμή, θὰ ἀντιδρούσαμε ἀν τὰ ἀρχαῖα μας τὰ στέλναμε σὲ ἐκθέσεις στὴν Πέργαμο, τὸν Τάραντα, τὶς Συρακοῦσες, τὴν Ἀλεξάνδρεια, τὴν Κωνσταντινούπολη;

Τὸ ὑπερατλαντικὸ ταξίδι. Ἵσως αὐτὸ νὰ ἐνοχλεῖ! Οἱ Ἡνωμένες Πολιτεῖες ὅπου ὅμως δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι ἐκεῖ ζεῖ καὶ ἀκμάζει ἕνας πληθυσμὸς ἑλληνικός. Ἑλληνικότατος! Κάπου τέσσερα ἑκατομμύρια· μισὴ ἀκόμα Ἑλλάδα!

Ναὶ εἶναι ἐπικίνδυνο τὸ ταξίδι. Ἰδίως ὅταν ταξιδεύουν μοναδικὰ ἔργα τέχνης τοῦ πολιτισμοῦ μας. Ἄραγε θὰ δοῦμε ποτὲ στὴν πατρίδα μας, σὲ ἀνταλλαγὴ τὸν πρωτοκυκλαδίτη Ἄρπιστὴ ἢ τὴν Ἀφροδίτη τῆς Μήλου;

Βέβαια εἶναι καὶ τὰ ἐθνικὰ θέματα πὺ ξαφνικὰ ἀνέκυψαν. Ξαφνικὰ ἀνέκυψαν; Πρέπει λοιπὸν νὰ ἀποδείξουμε σὲ ὅλους ὅτι ἐμεῖς, οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδας, εἴμαστε Ἑλληνες! Ὅτι κρατᾶμε ἀπὸ τοὺς παλιούς· ὅτι δὲν σβήσαμε! Μήπως συγκινήσουμε τοὺς ξένους καὶ μᾶς βοηθήσουν!

Ἄν αὐτὸ μπορεῖ νὰ τὸ κατορθώσει ἡ Σανδαλοφόρος, τὸ ἀρμονικότερα συνδυασμένο μὲ τὶς πτυχώσεις τοῦ ἐνδύματός του ἀνάγλυφο γυμνοῦ γυναικείου κορμοῦ. Ἄς εἶναι! Ὁ σκοπὸς εἶναι ἐθνικός καὶ οἱ «βάρβαροι» πρὸ τῶν «πυλῶν». Ἄς κινδυνεύσουν τὰ ἀρχαῖα μας καὶ ὄχι ἐμεῖς.

Ὁ Μεγαλέξανδρος —τὸ φάσμα του— ἄς προασπίσει καὶ

πάλι τὰ σύνορά μας! "Ὅπως τὰ φάσματα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ τοῦ Ἀχιλλῆα προστάτευσαν σὲ ἀνάλογες ἐποχὲς τὴν Ἀθήνα ἀπὸ τὶς ὀρδὲς τοῦ Ἀλάριχου.

Συβαριτισμὸς ἢ ἀφέλεια;

Τὶ ὅμως θὰ ἐπακολουθήσει; Ἄραγε δὲν θὰ χρειαστεῖ ἀρ- γότερα νὰ στείλουμε ἔξω τὸν Ἑρμῆ τοῦ Πραξιτέλη, τὸν Ἡ- νίοχο, τὸν Ἐφηβο τῶν Ἀντικυθήρων καὶ ποιοὺς ξέρει τί ἄλλο ἀκόμα;

Εἶναι λοιπὸν καιρὸς καὶ ἀνάγκη ἐπιτακτικὴ νὰ ὑπάρξει μία στάση ἐνιαία καὶ σταθερὴ ἀπὸ ὅλους, στὸ θέμα τῆς ἐξα- γωγῆς καὶ περιφορᾶς μοναδικῶν καὶ σπάνιων ἔργων τοῦ ἀρ- χαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ —τοῦ πολιτισμοῦ μας— σὲ ἐκθέ- σεις. Καὶ ἡ στάση αὐτὴ νὰ ἐπιδιώξουμε ὥστε νὰ ἀποτελέσει ἐθνικὴ πολιτικὴ τῶν Κυβερνήσεών μας. "Ὅλων τῶν Κυβερνή- σεων.

Γιὰ νὰ γίνῃ ὅμως ἡ γνώμη μας ἀποδεκτὴ ἀπὸ τοὺς ἐκά- στοτε κυβερνήτες, χρειάζεται συνέπεια καὶ σταθερότητα ἀπὸ ἐμᾶς πρῶτα!

Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε ὅτι θεματοφύλακες τῆς πο- λιτιστικῆς μας κληρονομίᾳς πού πρωτοστάτησαν ἢ συμφῶ- νησαν μὲ τὰ γεγονότα τοῦ Μουσείου τοῦ Ἡρακλείου τὸ '79, στὴν ἐπόμενη δεκαετία ὄχι μόνο συναίνεσαν, ὀργάνωσαν καὶ ἐπέκτειναν τὴν πολιτικὴ ἐξαγωγῆς τῶν ἀρχαίων μας στὸ Ἐ- ξωτερικό, ἀλλὰ περιόδευσαν μαζί τους στὰ μήκη καὶ τὰ πλάτη τοῦ πλανήτη, μὲ κορυφαία στιγμὴ τὴν ἀποστολὴ, μετὰ ἔμφυλης συνοδείας, τῶν μοναδικῶν κορῶν τῆς Ἀκροπόλεως τὸ '89 —δὲς τί εἰρωνεία— ξανὰ στὶς Ἡνωμένες Πολιτεῖες!

Σήμερα, εἶμαι βέβαιος ὅτι καὶ πάλι ἀντιδροῦν, πρωτο- στατοῦν στὴν ἐκδοσὴ ἀπὸ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἀπό- λυτα ἀρνητικῶν ψηφισμάτων, λὲς καὶ οἱ συνθήκες ἄλλαξαν, τὰ ταξίδια ἔγιναν πὺρ ἐπικίνδυνα ἢ τὰ σύνορα δὲν εἶναι τὰ ἴδια μὲ ἐκεῖνα τῆς προηγούμενης δεκαετίας.

"Ἡ μήπως δὲν εἶναι ἔτσι, ἀλλὰ τὰ σύνορα ἄλλαξαν στὸ μεταξὺ χρῶμα; "Ἄς εἶναι!

Εὐχόμαι ἡ σημερινὴ Ἐκτακτὴ Γενικὴ Συνέλευση νὰ ἀποτελέσει τὴν ἀπαρχὴ τῆς διεξαγωγῆς ἐνὸς γόνιμου διαλό- γου, πού, μετὰ τὴν ἀπαραίτητη αὐτοκριτικὴ, θὰ συμβάλει στὴ διαμόρφωσιν μιᾶς σταθερῆς, στερούμενης ἀπὸ ἐφήμερες σκοπιμότητες πολιτικῆς, πού ὡς πρωταρχικὸ καὶ μόνιμο στόχο θὰ ἔχει τὴ διαφύλαξιν μὲ τὸν καλύτερο δυνατὸ τρόπο τῆς πολιτιστικῆς κληρονομίᾳς τῆς πατρίδας μας, ἀρχαίας καὶ νεώτερης. Παράλληλα θὰ ἐπιδιώκει μόνιμα, μὲ τὴν εὐρύ- τατη δημοσιοποίησιν τῆς ἀρχαιολογικῆς-ἱστορικῆς ἐπιστη- μονικῆς ἔρευνας, χρησιμοποιοῦντας ὡς βοήθημα, πέρα ἀπὸ τὸ ἔμφυχο ὕλικό, τὰ ἀπεριόριστα μέσα πού παρέχει ἡ σύγ-

χρονη τεχνολογία και ή πληροφορική, την προβολή στα πέ-
ρατα τής γής τών επιτευγμάτων τών Έλλήνων!

Όσο για τις αρχαιότητες... ας αφήσουμε ήσυχα τα
αγάλματα στα βάθρα τους!

Ή διασφάλιση τών έθνικών συμφερόντων δέν μπορεί να
είναι παρά αποκλειστικά και μόνο δική μας ευθύνη.

Πρόεδρος: Δέν υπάρχει στόν κατάλογο άλλος όμιλητής. Ή αν
υπάρχει να τώ πεί τώρα διότι θα πρέπει ίσως να προχωρή-
σουμε σε κάποια προσπάθεια να καταλήξουμε κάπου. Θα πρέ-
πει να συμφωνήσουμε, υποθέτω, όλοι μας ότι τουλάχιστον
διάχυτος, για να μήν πώ γενική, είναι ή γνώμη ότι οι εκθέ-
σεις, οι πρός τώ Ήξωτερικό εκθέσεις, μιλάμε πάντα για προ-
σωρινές εξαγωγές, είναι κάτι πού δέν θα πρέπει να αποκλείε-
ται. Τουλάχιστον αυτή είναι ή έντύπωσίς μου ή γενική, ότι
δέν έλέχθη κατηγορηματικά, τουλάχιστον από τήν πλειονό-
τητα τών παρισταμένων...

[Διακοπή από τούς έταίρους και φωνές: «Με αντίγραφα».]

Πρόεδρος: Ή αν θυμάμαι καλά, άκόμη και οι ύποστηρικτές τής
άποψης ότι θα πρέπει να λαμβάνουμε τα μέγιστα δυνατά μέ-
τρα ασφαλείας, και πιστεύω ότι κανένας δέν θα υπάρχει ό
όποιος να μή τα θέλει αυτά τα πράγματα, από εκείνους οι
όποιοι έτόνισαν ιδιαίτερα τώ θέμα τής ασφάλειας τών αρ-
χαιών και κατά τή συσκευασία και κατά τή μεταφορά τους
και κατά τήν εκεί παραμονή τους. Δέν έτέθη θέμα αποκλει-
σμού, προσέξατε, αποκλεισμού εκθέσεων στο Ήξωτερικό.
Συγχαρήσατέ μου αν επιμένω σ' αυτό τώ πράγμα, πιστεύω
όμως ότι οι άρνήσεις οι όποιες άκούστηκαν έδώ και μεμονω-
μένες είναι και δέν αντιπροσωπεύουν τήν πλειονότητα αυτών
πού έμίλησαν. Ή πλειονότητα αυτών πού έμίλησαν...

[Γίνεται διακοπή από τούς έταίρους. Μίλησαν μακριά από τώ
μικρόφωνο ή κυρία Θ. Καράγιωργα, ό κ. Ή. Ζώης, ό κ. Κ. Παπαπά-
νος, ό κ. Μ. Σακελλαρίου, ό κ. Ή. Παπαποστόλου· τα λεχθέντα δέν
καταγράφηκαν.]

Ή κυρία Ή. Βοκοτοπούλου όμιλεί αλλά δέν άκούγεται. Ή Πρό-
εδρος τήν προσκαλεί στο βήμα, όπου διαβάζει ένα κείμενο:

«Ζητούμε να αναθεωρηθεί τώ περιεχόμενο αυτής τής
άποστολής και να αντιμετωπισθεί τώ θέμα τών εκθέσεων σε
ένιαία βάση, ώστε να προβάλλεται ή πολιτιστική μας κλη-
ρονομιά και ιστορία μας χωρίς να τίγεται ή έθνική αξιοπρέ-
πεια από βεβιασμένες υποχωρήσεις σε άπαράδεκτες άπαιτή-

σεις πού ἀποσκοποῦν στὴν οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευση τῶν ἀποστελλομένων ἔργων ἐκ μέρους τῶν προσωρινῶν ἀποδεκτῶν τους».

Δ. Γκόφας: Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἔχω νὰ πῶ εἶναι ὅτι αὐτὰ τὰ δύο σχέδια ψηφισμάτων καὶ αὐτὸ ἀκόμη ἴσως περισσότερο ἀπὸ τὸ προηγούμενο εἶναι ἐξαιρετικὰ μαχητικὰ, μονομερῆ καὶ ἐπιθετικά. Ἐχῶ τὴ γνώμη ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ ποῦμε εἶναι ἀπλῶς ἂν συμφωνοῦμε ἢ δὲν συμφωνοῦμε πρὸς τὸ συγκεκριμένο αὐτὸ θέμα τὸ ὁποῖο ἐτέθη στὴ Γενικὴ Συνέλευση. Τὸ περισσόν, λέει ἡ Γραφή, ἐκ τοῦ πονηροῦ ἐστί.

***Α. Βλάχος:** Νομίζω ὅτι τὸ κανονικὸν θὰ ἦταν τὰ ψηφίσματα αὐτά, ὅσα ψηφίσματα καὶ νὰ ὑπῆρχαν, νὰ εἶχαν διανεμηθεῖ στὴν ἀρχὴ τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως καὶ ὄχι στὸ τέλος, διότι πρῶτον ὑπάρχει κόπωση, δεύτερον δὲν ἔχομε τὸν καιρὸ νὰ τὰ ἐξετάσουμε καὶ ἐνδεχομένως νὰ προτεῖνομε τροποποιήσεις. Αὕτη εἶναι μιὰ πρακτικὴ ἢ ὁποία ἰσχύει σὲ ὅλες τὶς Γενικὲς Συνελεύσεις καὶ εἰς τὰ Διεθνή Ὅργανα. Γι' αὐτὸ καὶ προτείνω νὰ δεχθεῖ ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τὴν δική σας πρόταση ἢ ὁποία ὅπως εἶπατε δὲν σημαίνει παραπομπὴν εἰς τὰς καλῆνδας.

Σ. Παρλαμᾶ: Τὸ κείμενο αὐτὸ πού υπογράψαμε οἱ 28 ἐταῖροι λέει στὸ τέλος σαφῶς: Ἀπαιτοῦμε νὰ ματαιωθεῖ αὕτη ἡ ἀποστολὴ καὶ νὰ ἀντιμετωπιστεῖ τὸ θέμα τῶν ἐκθέσεων σὲ νέα βάση. Νομίζω ὅτι αὐτὸ πρέπει νὰ εἶναι καὶ τὸ ἐρώτημα στὴ Γενικὴ Συνέλευση. Γιὰ νὰ εἶναι νόμιμη ἢ ἀπόφαση τῆς Γενικῆς Συνελεύσεως πρέπει νὰ ἀναφέρεται στὸ λόγο γιὰ τὸν ὁποῖο αὕτη ἡ Συνέλευση συνεκλήθη. Ἐπομένως μπορεῖ νὰ τεθεῖ ἔτσι τὸ ἐρώτημα: Δέχεται ἡ Συνέλευση τὴν ἀπαίτηση αὐτῶν πού τὴν συνεκάλεσαν;

***Α. Ἀνδρειωμένου:** Ἐὰν πρόκειται νὰ συζητήσουμε γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἐκθεση, αὐτὸ τὸ κείμενο καλύπτει ὅλες τὶς ἐκθέσεις. Δηλαδὴ ἀπορρίπτουμε συλλήβδην καὶ ἐκ τῶν προτέρων πᾶσαν ἀποστολὴν ἔστω καὶ τῆς τρίτης κατηγορίας πού μίλησε ὁ κ. Δεσπίνης. Καὶ ἐκεῖνος δέχεται μιὰ κάποια δυνατότητα ἐξαγωγῆς. Δὲν μίλησε ὁ κ. Δεσπίνης γιὰ ἀντίγραφα.

Πρόεδρος: Ἐὰν ἡ πλευρὰ ἐκείνη τῆς αἰθούσης ἐξακολουθεῖ νὰ δημιουργεῖ θορυβὸς μέσα στὴν αἴθουσα, δὲν κάνουμε τίποτε. Σᾶς παρακαλῶ πάρα πολὺ. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀκούγονται οἱ θόρυβοι.

Γενικὸς Γραμματεὺς: Τὸ ψήφισμα τοῦτο περιέχει πλήρη σύνοψη

δλων ὅσα συζητήθηκαν καὶ εἰπώθηκαν ἐδῶ. Ἡ λύση εἶναι νὰ διαβαστεῖ κατὰ παράγραφο καὶ ἡ Συνέλευση νὰ ἐγκρίνει ἢ ὄχι κάθε παράγραφο.

Πρόεδρος: Εἶναι μεγάλο τὸ κείμενο.

Γενικὸς Γραμματεὺς: Εἶναι λιγότερο ἀπὸ μιάμιση σελίδα.

Πρόεδρος: Προσέξτε, ὅταν τὰ κείμενα εἶναι μεγάλα ἐμφιλοχωροῦν καὶ πολλοὶ κίνδυνοι καὶ δημιουργεῖται μιὰ σύγχυσις. Ἐνα κείμενο πὸν θὰ μπορούσε νὰ προκύψει ἀπὸ ἐδῶ θὰ ἔπρεπε νὰ εἶναι ὅσο τὸ δυνατόν πιὸ σύντομο, ἔτσι, περιεκτικὸ καὶ σαφές.

Ἄ. Λεμπέση: Νὰ ἀποφασίσουμε νομίζω ναί, ἐπὶ τοῦ θέματος γιὰ τὸ ὁποῖο συγκεντρωθήκαμε ἐδῶ πέρα, καὶ νὰ γίνει Ἐπιτροπή, νὰ διαμορφώσει ἕνα ψήφισμα βάσει αὐτῆς τῆς ἀποφάσεως καὶ νὰ τὸ στείλει στὸ Ὑπουργεῖο. Ἐμεῖς ἤρθαμε γιὰ ἕνα συγκεκριμένο σκοπὸ.

Πρόεδρος: Ὅχι, κυρία Λεμπέση. Ἐπιτρέψατέ μου, κύριοι καὶ κυρίες. Αὐτὴ ἢ μόνο ἠθικὴ ἀντιμετώπιση τοῦ θέματος, ἐμένα, τουλάχιστον προσωπικά, μὲ βρίσκει ἀντίθετο. Τὰ θέματα εἶναι πιὸ σύνθετα ἀπὸ ὅ,τι θέλετε νὰ τὰ παρουσιάσετε. Λοιπόν, ὅταν λέμε ὄχι ἢ ὅταν λέμε ναὶ αὐτὸ τὸ πράγμα εἶναι ἕνα πράγμα ἐπικίνδυνο πὸν μπορεῖ νὰ ἔχει πολλὰ καὶ διάφορες ἐπιπτώσεις, καὶ γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἰδιαιτέρας.

Ἄ. Βλάχος: Ἦθελα νὰ ἐπαναλάβω αὐτὸ τὸ ὁποῖο εἶπα πρὶν. Γενικὸς κανὼν στὶς Γενικὲς Συνελεύσεις καὶ στὰ πολυμελῆ Ὅργανα εἶναι ὅτι ὑπάρχει ἕνα ψήφισμα. Διανέμεται ἐγκαίρως διὰ νὰ καταστῆ ἀντικείμενο μελέτης ἢ σχολιασμοῦ ἢ καὶ τροποποιήσεων. Αὐτὰ τὰ πράγματα δὲν προφθαίνομε νὰ τὰ κάνομε. Ἐπομένως προτείνω καὶ πάλι νὰ γίνει δεκτὴ ἀπὸ τὴ Γενικὴ Συνέλευση ἢ δική σας πρότασις.

Πρόεδρος: Διαμορφώνετε κάποιες ἀπόψεις;

[Ἄκαθόριστη ἀπάντηση ἀπὸ τὴ Συνέλευση.]

Πρόεδρος: Αὐτὸ πὸν εἶπα ἐγὼ προηγουμένως εἶναι ἀκριβῶς ὅτι μιὰ ἀπόφασις μονολιθικὴ εἶναι κακὴ, οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶναι αὐτή.

[Φωνὲς ἀπὸ τὴν αἴθουσα.]

Ί. Παπαποστολόου: Είπατε προηγουμένως να γίνει μία Έπιτροπή ή όποία να άσχοληθεί, δέν κατάλαβα με τί.

Πρόεδρος: Με τό θέμα αυτό τής ήμερησίας διατάξεως και, όπως πολύ σωστά έπεσήμανε ό κ. Άντιπρόεδρος, ψηφίσματα τέτοια διανέμονται στην άρχή των συνεδριάσεων, είς τρόπον ώστε ό καθένας από εκείνους πού συμμετέχουν, να έχει τή δυνατότητα να τά μελετήσει έν καιρῶ και να διαμορφώσει μία γνώμη. Άν προχωρούμε έτσι δέν θα κάνουμε τίποτε. Λοιπόν. Να έχει τόν καιρόν ό κάθε ένας να τό μελετήσει και να καταλήξουν στο τέλος είς τήν άποδοχήν ή τήν τροποποίησησιν ή τήν άπόρριψιν του ψηφίσματος.

Ί. Παπαποστολόου: Θα συγκληθεϊ πάλι μιá Γενική Συνέλευση ή θα άποφασίσει ή Έπιτροπή αυτή ή όποία θα συσταθεί;

Πρόεδρος: Με τήν πρόταση τή δική μου θα ύπάρξει μία προσπάθεια διατυπώσεως ένός κοινού ανακοινωθέντος, άμα θέλετε, τό όποίο θα ύποβληθεϊ στο τέλος.

[Φωνές.]

Πρόεδρος: Δηλαδή τί θέλετε, θέλετε να ύπάρξει, όρίστε...

Σ. Παρλαμῶ: Να τεθεϊ σε ψηφοφορία τό κείμενο...

Πρόεδρος: Πως ξέρετε ότι δέν ύπάρχει άλλο ψήφισμα;

[Φωνές.]

Πρόεδρος: Παρακαλῶ, ύπάρχει άλλο ψήφισμα;

Β. Λαμπρινουδάκης: Να μιλάμε σωστά και άντικειμενικά. Ή Γενική Συνέλευσις συνεκλήθη με τίς ύπογραφές. Όχι τό ψήφισμα βάσει του όποιού συνεκλήθη ή Συνέλευσις. Ούτε τό ψήφισμα άποτελεϊ τή βάση τής συζητήσεως, διότι όπως είδατε έδῶ ύπάρχουν πολλές βάσεις. Έγώ θα πρότεινα ξανά, ή Έπιτροπή αυτή ή όποία θα γίνει να έχει μόνο σκοπό τήν προσπάθεια πού είπατε, να βρεϊ ένα κείμενο τό όποίο ένδεχομένως, μπορεί να μην ύπάρξει αυτό, αλλά ένδεχομένως θα καλύψει και τίς δύο πλευρές και τό άλλο Σάββατο συγκεκριμένα να μαζευτούμε έδῶ.

Έταίρος: Τά ψηφίσματα είναι έπιστέγασμα μιáς συζήτησης. Έδῶ

ήρθαμε για ένα συγκεκριμένο θέμα και μετά από συζήτηση ακολουθεί το ψήφισμα.

Πρόεδρος: 'Αποψη σας είναι ότι έρχονται εις το τέλος. 'Υπάρχει και η άποψη...

'Α. Βλάχος: 'Εχω να παρατηρήσω ότι το ψήφισμα ήταν έτοιμο. Δέν ετοιμάστηκε τώρα. 'Επομένως έξ άπήνης θα καταληφθεί ή Γενική Συνέλευσις; Πρωτάκουστο πράγμα.

Γ. Δεσπίνης: 'Επειδή είναι δύσκολη ή πρόταση, να συσταθεί μία 'Επιτροπή.

Πρόεδρος: Γιατί;

Γ. Δεσπίνης: Θα σās πῶ. 'Η όποία θα ετοιμάσει ένα κείμενο το όποιο πρέπει μετά να έγκριθεί από τη Γενική Συνέλευση. 'Εγώ δέν μπορῶ να έξουσιοδοτήσω κανέναν σ' αυτή την 'Επιτροπή να γράψει το τί πιστεύω. 'Υπάρχουν πολλές άποκλί- νουσες άπόψεις.

Πρόεδρος: Μά αυτό είπα προηγουμένως. 'Ότι οί άπόψεις είναι πολλές, όχι δύο.

Γ. Δεσπίνης: Δέν γίνεται τρείς, ή πέντε ή δέκα άνθρωποι να μαζευ- τουν και να γράψουν ένα κείμενο. 'Αλλά και αν γίνει αυτό έφικτό, πρέπει το άλλο Σάββατο να τεθεί υπό έγκριση. Κά- ποιος από μās μπορεί να έχει αντίρρηση. Γι' αυτό προτείνω: Αυτή τη στιγμή μπορούμε να έπεξεργαστούμε ένα λιγόλογο κείμενο στο όποιο να συμφωνήσουν οί, ως το πῶ έτσι, συγ- γνώμην, οί ύποστηρικτές και οί διαφωνούντες. Να τεθούν αυτά τα δύο κείμενα ύπ' ὄψη μας και να αποφασίσουμε. Να μη το αφήσουμε για την άλλη βδομάδα.

Δ. Χατζή: 'Ηρθαμε από πολύ μακριά για ένα συγκεκριμένο λόγο. 'Ακούσαμε πολλές άπόψεις, πάρα πολλές άπόψεις, είμαστε έτοιμοι να ψηφίσουμε κάτι. Γι' αυτό, το θέμα ως τεθεί σέ ψηφοφορία. Συμφωνούμε να γίνει αυτή ή έκθεση έτσι όπως έχει αποφασιστεί; Και στη συνέχεια μπορούμε επίσης να πούμε για τις επόμενες εργασίες, για το πώς θα αντιμετωπι- στεί στη συνέχεια το ὄλο θέμα τῶν εκθέσεων.

'Α. Δεληβορριάς: Θα επανέλθω σέ μία πρόταση. 'Η Γενική Συνέ- λευση θα ήθελε να εκφράσει τις σοβαρές της επιφυλάξεις για τις διαδικασίες που ακολούθησαν ως προς την ὀργάνωση αυ-

της της εκθέσεως πρώτον. Δεύτερον δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν κατὰ τῆς διακινήσεως τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τρίτον θεωρεῖ ὅτι ἡ λήψη τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων, ἡ ὀργανωτικὴ εὐθύνη καὶ ὅλες οἱ συναφεῖς ἐνέργειες καὶ διαδικασίες εἶναι τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος τῶν εἰδικῶν μὲ τὰ ἀρχαῖα ἀσχολουμένων καὶ τέταρτον ζητᾷ τὴν ἐπαναφορὰ τῆς σχετικῆς μὲ τις ἀρμοδιότητες καὶ τὴ σύσταση τοῦ Κεντρικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου νομοθεσίας στὰ πρὶν ἀπὸ τὸ 1977 ἰσχύοντα καὶ τὴ δημιουργία ἐνὸς μονίμου Ὁργάνου ἀπὸ ἀρμόδιους ἐπιστημονικοὺς παράγοντες γιὰ τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴ χάραξη τῆς ἐλληνικῆς ἐκθετικῆς πολιτικῆς στὸ Ἐξωτερικὸ γενικότερα.

Πρόεδρος: Ἐπομένως ἔχουμε δύο προτάσεις.

Ἰ. Παπαποστόλου: Μποροῦν νὰ γίνουν δύο ψηφοφορίες. Ἡ μία νὰ ἀφορᾷ στὸ θέμα γιὰ τὸ ὁποῖο μᾶς καλέσατε. Ὑπάρχει καὶ ἓνα ἄλλο ψήφισμα, μπορεῖ νὰ τροποποιηθεῖ, δὲν ξέρω, πάντως ὑπάρχει μία θετικὴ καὶ μία ἀρνητικὴ ἀποψη.

Πρόεδρος: Στὸ βῆμα.

Ἰ. Παπαποστόλου: Ἐχουμε κληθεῖ γιὰ ἓνα συγκεκριμένο σκοπὸ. Ἐκθεση στὶς Ἠνωμένες Πολιτείες, ἀποστολὴ συγκεκριμένων ἔργων· καὶ τὸ ἐρώτημα τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ τεθεῖ: ἡ πλειοψηφία τῶν ἐταίρων νὰ ἀποφανθεῖ, ἂν δέχεται ἢ ὄχι τὰ συγκεκριμένα ἔργα, ἔτσι ὅπως ἔχει ἀποφασισθεῖ, νὰ φύγουν ἢ ὄχι γιὰ τὴν Ἀμερικὴ καὶ νὰ γίνῃ ἡ ἐκθεση. Ναι ἢ ὄχι. Καὶ ἓνα ἄλλο θέμα τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ τεθεῖ σὲ ψηφοφορία, ἐὰν δέχεται ἡ πλειονότης τῶν ἐταίρων, ἡ Συνέλευση, νὰ ὑπάρχει συνέχεια στὸ θέμα γενικῶς τῶν ἐκθέσεων, νὰ συσταθεῖ ἡ Ἐπιτροπὴ ἢ νὰ κάνει μιὰ πρόταση σήμερον στὸ Ὑπουργεῖο, ἀμέσως, χωρὶς τὴ σύσταση Ἐπιτροπῆς, μὲ βάση αὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐλέχθησαν, γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσει γενικότερα τὸ θέμα τῶν ἐκθέσεων μὲ βάση τις ἀπόψεις ὄλων καὶ ὄχι μόνον ὀρισμένων. Δηλαδὴ δύο ψηφοφορίες. Βέβαια, ὅταν ἀποφασίσουμε ναι ἢ ὄχι στὴν ἀποστολὴ, καλὸ εἶναι καὶ σωστὸ νὰ γίνῃ ἓνα ψήφισμα τὸ ὁποῖο νὰ ἐγκριθεῖ πάλι ἀπὸ τὴν πλειοψηφία.

Θ. Καράγιωργα: Ἡ πρόταση τοῦ κ. Παπαποστόλου νὰ τεθεῖ σὲ ψηφοφορία.

Μ. Σακελλαρίου: Δὲν ὑπάρχει γραπτὸ κείμενο. Εἶναι προφορικὸ. Θὰ παρακαλοῦσα νὰ διατυπωθεῖ γραπτὰ καὶ αὐτὸ τὸ γραπτὸ κείμενο νὰ τεθεῖ σὲ ψηφοφορία. Ἐνα αὐτὸ καί, χωριστό, ἢ

εύχη τῆς Συνέλευσης νὰ γίνει μιὰ γενικὴ μελέτη γιὰ τὶς μέλλουσες ἐκθέσεις.

Δ. Γκόφας: Πιστεύω ὅτι τὸ κείμενο τοῦ κ. Δεληβορριά εἶναι ἐκεῖνο τὸ ὁποῖο ἐκφράζει τὸ μεγαλύτερο ποσοστὸ τῆς Συνελεύσεως. Ἐπομένως πρέπει νὰ τεθεῖ καὶ αὐτὸ σὲ ψηφοφορία.

Πρόεδρος: Ὑπάρχει ἡ πρόταση-ψηφισμα, ἡ πρόταση τοῦ κ. Παπαποστόλου καὶ ἡ πρόταση τοῦ κ. Γκόφα, ἂν κατάλαβα καλὰ τῶν κυρίων Γκόφα-Δεληβορριά. Καλὰ σᾶς εἶπα, δὲν εἶναι τόσο ἀπλὰ τὰ πράγματα. Δὲν εἶναι ναι ἢ ὄχι εἰς τὴν ἐξαγωγή, εἰς τὴν ἔκθεση τῆς Ἀμερικῆς. Μπορεῖ νὰ εἶναι ναι ἢ ὄχι, ἀλλὰ μπορεῖ νὰ εἶναι ναι σὲ μερικὰ καὶ ὄχι σὲ ἄλλα. Λοιπὸν προσέξτε διότι αὐτὸ τὸ πράγμα στὴ δική μου τῆ λογικὴ δὲν χωράει. Μπορεῖ νὰ εἶναι ναι σὲ μερικὰ πράγματα μπορεῖ νὰ εἶναι ὄχι σὲ ἄλλα. Μπορεῖ νὰ εἶναι ναι τελείως, μπορεῖ νὰ εἶναι ὄχι τελείως.

Κατ' ἀρχὴν ὅπως ἐπεσημάνθη προηγουμένως ἀπὸ κάποιον ἀλλὰ δὲν θυμοῦμαι τώρα ποιὸς ἦταν, τὰ κείμενα ἦσαν, ἰδίως τὸ δεύτερο, ἰδιαιτέρως ἐπιθετικά. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία δὲν εἶναι συνηθισμένη σὲ κείμενα τὰ ὁποῖα ἔχουνε κάποιο ἐπιθετικὸ ὕφος. Ὅ,τι λέει ἡ Ἐταιρεία θὰ πρέπει νὰ εἶναι προϊὸν ψυχραιμῆς καὶ νηφάλιας σκέψεως καὶ συνεκτικῆς ὄλων τῶν στοιχείων. Δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὔτε ἐπιθετικὸ οὔτε ἐμπρηστικὸ χαρακτήρος. Αὐτὸ θέλω νὰ σᾶς τὸ ἐπισημάνω. Γιὰ νὰ γίνει ὅμως ἓνα τέτοιο πράγμα, θὰ μπορούσαν νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψη αὐτὰ τὰ δύο ἢ τρία κείμενα, ὅσα ὑπάρχουν, καὶ νὰ καθίσει κανεὶς νὰ τὰ χτενίσει καὶ νὰ βγάλει ἓνα σύνολον μέσα ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ τὸ φέρουμε τὸ ἄλλο Σάββατο.

Θ. Καράγιωργα: Κύριε Πρόεδρε, τὸ κυρίαρχο σῶμα εἶναι ἡ Συνέλευση. Ἐὰν διαμορφωθεῖ μέσα στὴ Συνέλευση μιὰ ἐπιθετικὴ διάθεση, εἶναι ὑποχρεωμένη ἡ Συνέλευση νὰ τὴ σεβαστεῖ.

Πρόεδρος: Σᾶς ὑπενθυμίζω ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅτι ἡ Ἐταιρεία εἶναι ἓνα σῶμα τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἤθελε νὰ ἔχει σὲ κείμενά της πού βγαίνουν πρὸς τὰ ἔξω φρασεολογία ἢ ὁποῖα δὲν θὰ εἶναι ἢ ἀρμόζουσα. Σᾶς παρακαλῶ πολὺ, ὀρίστε.

Ἰφ. Δεκουλάκου: Ἐφ' ὅσον τὰ κείμενα αὐτὰ θεωρήθηκαν ὅτι ἀντιπροσωπεύουν γενικῶς τὴ γνώμη τῆς Συνελεύσεως, μπορούμε νὰ διαμορφώσουμε μέσα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο κείμενα ἓνα τρίτο τὸ ὁποῖο νὰ τεθεῖ σὲ ψηφοφορία. Καὶ μπορούμε νὰ τὸ φτιάξουμε αὐτὴ τῆ στιγμῇ ἐδῶ.

Πρόεδρος: Ἐὰν νομίζετε ὅτι μπορεῖ, νὰ γίνει.

Μ. Σακελλαρίου: Ἐχουμε περιέλθει σὲ ἀδιέξοδο διότι δὲν τηροῦμε στοιχειώδεις κανόνες Συνελεύσεως. Προτείνω νὰ παρακληθοῦν αὐτοὶ οἱ ὁποῖοι ἔκαμαν προτάσεις ἢ ἔχουν σκοπὸ νὰ κάνουν προτάσεις, ἐντὸς πέντε λεπτῶν τῆς ὥρας νὰ τίς γράψουν. Παρακαλοῦνται νὰ εἶναι σύντομες καὶ αὐτὲς οἱ συγκεκριμένες προτάσεις θὰ ψηφισθοῦν. Διότι ἂν ψηφισθοῦν προφορικές προτάσεις μετὰ θὰ διαφωνοῦμε ὅλοι καὶ θὰ λέμε δὲν τὸ κατάλαβα, δὲν τὸ ἄκουσα. Δύο μὲ τρεῖς εἶναι νομίζω οἱ διαφανεῖς τάσεις. Αὐτὲς οἱ τάσεις παρακαλοῦνται νὰ διατυπωθοῦν. Δὲν μποροῦμε νὰ φύγουμε ἀπ' ἐδῶ χωρὶς ψηφοφορία, διότι πρέπει νὰ διαπιστώσουμε ὅτι ἀδυνατοῦμε νὰ κάνομε καὶ νὰ μπεῖ σὲ ψηφοφορία καὶ ἐγὼ προτείνω ἀμέσως στὸ Προεδρεῖο, ἐν περιπτώσει ἀδυναμίας, νὰ θέσει σὲ ψηφοφορία τὸ ἐρώτημα ἂν διαλυόμεθα ἢ παραμένομε.

Κ. Παπαλάνος: Ὑπάρχουν τρία γραπτά.

Μ. Σακελλαρίου: Ὅποιος νομίζει ὅτι εἶναι ἔτοιμο τὸ γραπτό του νὰ τὸ καταθέσει.

Πρόεδρος: Λοιπὸν. Μέσα σὲ πέντε λεπτά.

[Διακοπὴ καὶ γενικὴ κατ' ἰδίαν συζήτηση.]

Πρόεδρος: Τὸ θέμα τῆς ἡμερησίας διατάξεως εἶναι «Ἐκθεσις στὶς Ἠνωμένες Πολιτείες». Αὐτὸς εἶναι ἓνας τίτλος πάρα πολὺ γενικὸς ὁ ὁποῖος ἐγκλείει διάφορες παραμέτρους. Λοιπὸν ἀκούσαμε ἓνα σωρὸ πράγματα σήμερα καὶ καταλήξαμε εἰς τὸ ὅτι ὑπάρχει μιὰ πολυφωνία ἀπόψεων γύρω ἀπὸ αὐτὰ τὰ θέματα καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο πιστεύω ὅτι δὲν θὰ πρέπει νὰ ἀντιμετωπιστεῖ ἡ ἀπόφαση ἢ ὁποία θὰ βγεῖ ἀπὸ ἐδῶ μὲ τρόπους μονολιθικοῦς. Λοιπὸν, ὑπάρχει βέβαια ἓνας τρόπος νὰ πηγαίνουμε σταδιακὰ ἂν θέλετε. Δηλαδή νὰ ποῦμε ναὶ ἢ ὄχι, κατ' ἀρχὴν εἰς τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐκθέσεως στὶς Ἠνωμένες Πολιτείες. Καὶ νὰ τὸ θέσουμε στὴν ψηφοφορία. Τὸ κατ' ἀρχὴν. Δεύτερο νὰ ποῦμε ὅτι ναὶ ἢ ὄχι, τὰ 21 αὐτὰ ἔργα τὰ ὁποῖα πρόκειται νὰ πᾶνε στὶς Ἠνωμένες Πολιτείες.

Ἐρώτηση: Αὐτὸ δὲν πρέπει νὰ μπεῖ ὡς πρῶτο;

Πρόεδρος: Ναί. Λοιπὸν, τὸ ἓνα τὸ κατ' ἀρχὴν δηλαδή. Ὅχι, τὸ κατ' ἀρχὴν ἔχει τὴν ἔννοια δηλαδή ὅτι μπορεῖ, κατ' ἀρχὴν, ἀλλὰ μπορεῖ καὶ νὰ μὴν εἶναι ὅλα μέσα τὰ ὁποῖα θὰ πᾶνε

έκει. Δηλαδή να έχουμε περιορισμόν ως πρὸς ὀρισμένα ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτά. Λοιπὸν. Θὰ μπορούσαμε νὰ θέσουμε σὲ ψηφοφορία τὸ ἐὰν κατ' ἀρχὴν θέλουμε νὰ ἢ ὄχι νὰ σταλοῦν ἔργα, νὰ μὴν ποῦμε ἀριθμὸ.

Μ. Σακελλαρίου: Κύριε Πρόεδρε, ἔχετε κείμενα;

Πρόεδρος: Ἔχω κείμενα.

Μ. Σακελλαρίου: Αὐτὰ θὰ διαβάσετε καὶ τίποτε ἄλλο.

Πρόεδρος: Νὰ τὰ διαβάσω.

Μ. Σακελλαρίου: Διαφορετικά, συνεχίζετε τὴ συζήτηση.

Πρόεδρος: Κύριε Σακελλαρίου, ἐγὼ συνεχίζω τὴ δική σας πρόταση πὸ μὸ εἶπατε ἰδιωτικῶς προηγουμένως.

Μ. Σακελλαρίου: Περιμένω ἀνάγνωση κειμένων.

Πρόεδρος: Ἐντάξει. Ἔχουμε λοιπὸν τὰ ἐξῆς κείμενα. Ἔχουμε ἓνα κείμενο τὸ ὁποῖο ἔχει δώσει, εἶναι τὸ ἀρχικὸ τὸ ὁποῖο σᾶς διαβάστηκε ἀπὸ τὸν κ. Γενικὸ Γραμματέα, ἂν θέλετε νὰ σᾶς τὸ ξαναδιαβάσω. Τὸ ἔχετε, τὸ ψήφισμα τῶν ὑπογραψάντων γιὰ νὰ συνέλθει ἡ Συνέλευσις σήμερα, τὸ ἔχετε ὑπ' ὄψη σας.

Ἰφ. Δεκουλάκου: Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ψήφισμα, θέλουμε τὴν ψηφοφορία γιὰ τὴ συγκεκριμένη ἔκθεσι.

Πρόεδρος: Αὐτὸ εἶπα προηγουμένως εἰς τὸν κ. Σακελλαρίου καὶ ἀντέδρασε.

Μ. Σακελλαρίου: Ἀντιδρῶ γιὰτὶ εἶναι λόγια αὐτὰ τὰ ὁποῖα λέγονται. Εἶναι ἡ ὥρα νὰ υπάρξουν γραπτὰ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ ζητήματος. Λοιπὸν, ὑπάρχει κείμενο τὸ ὁποῖο νὰ θέτει αὐτὸ τὸ ἐρώτημα;

Πρόεδρος: Νὰ προσκομιστεῖ τὸ κείμενο αὐτό, διότι ἐγὼ στὰ χέρια μου ἔχω ἄλλο ἓνα καὶ ὑπάρχει καὶ ἓνα τρίτο. Περιμένω, φέρτε το.

Πρόεδρος: Λοιπὸν τὸ πρῶτο κείμενο τὸ ὁποῖο καταθέτουν οἱ 27 εἶναι: «Ζητοῦμε νὰ ματαιωθεῖ ἡ ἀποστολὴ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῶν συγκεκριμένων 21 ἔργων ἐξ αἰτίας τῆς μοναδικότητος καὶ τῶν κινδύνων πὸ διατρέχουν καὶ νὰ ἀναθεω-

ρηθεί τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθέσεως, ὥστε νὰ προβάλλεται ἡ πολιτιστικὴ μας κληρονομία καὶ ἡ ἱστορία μας χωρὶς νὰ θίγεται ἡ ἐθνικὴ ἀξιοπρέπεια σὲ βεβιασμένες ὑποχωρήσεις, σὲ ἀπαράδεκτες ἀπαιτήσεις πού...», καὶ τὰ λοιπά. Λοιπὸν θὰ σταματήσουμε στὸ πρῶτο μέρος. Ἄρα ἐπαναλαμβάνομε λοιπὸν τὸ κείμενο αὐτὸ πὸν λέει: «Ζητοῦμε νὰ ματαιωθεῖ ἡ ἀποστολὴ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῶν συγκεκριμένων 21 ἔργων ἐξ αἰτίας τῆς μοναδικότητος καὶ τῶν κινδύνων πὸν διατρέχουν καὶ νὰ ἀναθεωρηθεῖ τὸ περιεχόμενο τῆς ἐκθέσεως». Τί θὰ πεῖ αὐτό; Ἐγὼ τουλάχιστον δὲν τὸ καταλαβαίνω.

Φωνές: Νὰ βγοῦνε ἄλλα πράγματα.

Πρόεδρος: Νὰ βγοῦνε ἄλλα πράγματα, μάλιστα, καλά. Εἶναι λοιπὸν ἓνα κείμενο αὐτὸ τὸ ὁποῖο ὑπεβλήθη ἀπὸ μερικοὺς ἀνθρώπους. Πάει αὐτό.

Γ. Δεσπίνης: Μερικὰ πράγματα δὲν μπορούμε νὰ τὰ περνᾶμε ἔτσι. Συμφωνῶ ἀπολύτως μὲ τὸ πρῶτο. Νὰ ἀναθεωρηθεῖ τὸ περιεχόμενο. Νὰ μᾶς ποῦνε. Κάνετε προτάσεις. Λοιπὸν ἔχει κατατεθεῖ ἓνα κείμενο.

Πρόεδρος: Μάλιστα, τὸ πρῶτο.

Γ. Δεσπίνης: Αὐτὸ δὲν εἶναι ὑποχρεωμένη ἡ Συνέλευση νὰ τὸ ἀπορρίψει ἢ νὰ τὸ δεχθεῖ;

Πρόεδρος: Τὸ πρῶτο εἶναι τὸ μακρὸ ψήφισμα, ἐκεῖνο, ναί.

Γ. Δεσπίνης: Τὰ ἄλλα ψηφίσματα πὸν θὰ ἀκολουθήσουν μετὰ δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἔτσι διατυπωμένα, ὥστε ἂν ψηφίζεται τὸ ἓνα νὰ ἀπορρίπτεται τὸ ἄλλο;

Πρόεδρος: Μὰ ἐδῶ ὑπάρχουν ταυτόχρονες ὑποβολές ψηφισμάτων. Ἐμείναι μὲ τὴν ἐντύπωση πὸς ὑπάρχουν καὶ ἄλλα κείμενα. Εἶναι ψηφίσματα. Ἐπομένως πρέπει νὰ συνεξεταστοῦν.

Μ. Σακελλαρίου: Νὰ τὰ ἀκούσουμε ὅλα.

Πρόεδρος: Πᾶμε στὸ δεῦτερο κείμενο.

Ἄ. Ζώης: Ἐπειδὴ τὸ μεγάλο ψήφισμα ἀνεγνώσθη καὶ ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους οἱ ὁποῖοι προεκάλεσαν τὴν σημερινὴ Γενικὴ Συνέλευση, ὀρθὸ θὰ ἦταν νὰ ἀναγνωσθεῖ καὶ

να ἐγκρίνεται τμηματικῶς, ἐφ' ὅσον μερικοὶ συνάδελφοι τοῦ βρῆκαν ὀρισμένες ὀξύτητες.

Β. Λαμπρινουδάκης: Ἐφ' ὅσον μιλάμε γιὰ νομιμότητα τῶν διαδικασιῶν, νομίζω ὅτι τὸ μόνο νόμιμο εἶναι ὅπως εἶπε ὁ κ. Σακελλαρίου νὰ διαβάσετε αὐτὴ τὴ στιγμή τις γραπτὲς προτάσεις ποὺ ἔχετε καὶ τις τρεῖς, τέσσερις, δύο, πόσες εἶναι, νὰ ψηφίσει ἡ Συνέλευση ἐπ' αὐτῶν. Οἱ δύο πλειοψηφήσασαι νὰ τεθοῦν κατόπιν σὲ ψηφοφορία καὶ νὰ τελειώνουμε.

Θ. Καραγιωργα: Μία μία πρόταση νὰ ψηφίζεται, φράση φράση ἀπὸ γραμματικῆς πλευρᾶς.

Β. Λαμπρινουδάκης: Αὐτὸ δὲν γίνεται.

Πρόεδρος: Οἱ ἄλλες ὕστεροῦν ἔναντι τῆς πρώτης.

[Φωνές.]

Πρόεδρος: Θὰ διαβαστοῦν καὶ οἱ τέσσερις. Σᾶς παρακαλῶ, δὲν θέλω ἄλλες διακοπές, διότι ἀλλιῶς θὰ διαλύσω τὴ Συνέλευση. Ἐὰν διακόπτετε, ὁ καθένας ὅ,τι τοῦ κατέβει, μὲ συγχωρεῖτε γιὰ τὴν ἔκφραση κιόλας, εἶναι ἡ ὥρα, δὲν ξέρω πόσο εἶναι τώρα καὶ θὰ διαλύσω τὴ Συνέλευση καὶ θὰ τὴν ἐπαναλάβουμε ἄλλη μέρα. Λοιπὸν τὸ θέλετε αὐτὸ τὸ πράγμα;

[Ἐρωτήσεις ἀπὸ τὴ Συνέλευση.]

Πρόεδρος: Ὅχι, δὲν δίνω σὲ κανέναν. Ὅχι, αὐτὴ τὴ στιγμή ἔχουμε τέσσερα ψηφίσματα. Καθίστε κάτω. Σᾶς παρακαλῶ πολὺ. Τὸ πολὺ ποὺ μπορῶ νὰ κάνω εἶναι νὰ ἐπαναλάβω τὴν πρώτη πρόταση: «Ζητοῦμε νὰ ματαιωθεῖ ἡ ἀποστολὴ στὶς Ἠνωμένες Πολιτεῖες τῶν συγκεκριμένων 21 ἔργων ἐξ αἰτίας τῆς μοναδικότητας καὶ τῶν κινδύνων ποὺ διατρέχουν καὶ νὰ ἀναθεωρηθεῖ...» [φωνές]. ... Ἐδῶ ποῦ εἶναι τὸ στόπ, στὸ «διατρέχουν»; «Καὶ ποῦ διατρέχουν». Μάλιστα, ἐντάξει, διαγράφεται κι ἐκεῖνο τὸ ὑπόλοιπο. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἓνα. Τὸ ἄλλο εἶναι τοῦ κ. Παπαποστόλου: «Ζητοῦμε νὰ ματαιωθεῖ ἢ νὰ μὴ ματαιωθεῖ ἡ ἀποστολὴ», ἔτσι εἶναι διατυπωμένο τουλάχιστον, «τῶν 21 συγκεκριμένων ἔργων στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ νὰ ἀντιμετωπιστεῖ τὸ θέμα τῶν ἐκθέσεων σὲ νέα βάση». Αὐτὸ εἶναι περίπου τὸ ἴδιο. Ὑπάρχει κι ἓνα τρίτο τοῦ κ. Δεληβορριά. Εἶναι αὐτὰ τὰ τρία κείμενα καὶ ὑπάρχει καὶ τὸ μεγάλο κείμενο τὸ ὁποῖον... Διαβάζω ἀκόμη καὶ μιὰ ἄλλη πρόταση.

Τὸ κείμενο διαβάστηκε καὶ εἶχε ὡς ἐξῆς:

«Ἡ Γενικὴ Συνέλευση τῶν ἐταίρων ἀφοῦ ἐξέτασε ὄλες τὶς ἀπόψεις πού διατυπώθηκαν γιὰ τὴν ἐξαγωγή ἀρχαίων στὸ Ἐξωτερικὸ καὶ εἰδικὰ γιὰ τὴν ἐξαγωγή καὶ ἐκθεση 21 ἔργων μοναδικῶν καὶ ἀναντικατάστατων, στὴν ἐκθεση ἰδιωτικῶν μουσείων στὶς ΗΠΑ, ἐκφράζει τὴν ἔντονη διαμαρτυρία καὶ ἀντίθεσή της γιὰ τὴν ἐξαγωγή τῶν συγκεκριμένων ἔργων καὶ ζητεῖ ἀπὸ τὴν Πολιτεία τὴν ἐπανεξέταση τοῦ ὄλου θέματος, τῆς ἐξαγωγῆς πολιτισμικῶν στοιχείων ἀπὸ εἰδικὸ ὄργανο πὸ θὰ συγκροτηθεῖ μὲ τὸν σκοπὸ αὐτό».

Πρόεδρος: Ὑπάρχει καὶ τὸ ἀρχικὸ κείμενο, ἐκτὸς ἂν ἀποσύρεται.

Γ. Δεσπίνης: Αὐτὸ κατετέθη, δὲν μπορεῖτε νὰ μὴ τὸ λάβετε ὑπ' ὄψης σας.

[Διαβάζεται τὸ κείμενο τοῦ ψηφίσματος.]

Φ. Δροσογιάννη: Νομίζω ὅτι βγάλαμε τὴν τοποθέτησή μας. Τὸ ψηφίσμα αὐτὸ εἶναι πολὺ ἀποδεκτὸ ἀλλὰ ὑπάρχει μία παράγραφος μόνο πὸ θὰ πρότεινα νὰ βγεῖ. Αὐτὴ πὸ ἀφορᾷ τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο, γιὰτὶ νομίζω ὅτι ἔχει κάποια ὑπερβολὴ μέσα. Τὸ Ἀρχαιολογικὸ Συμβούλιο δὲν βγάζει πάντοτε ἀποφάσεις ἀντίθετες πρὸς τὴ γνώμη τῶν Ἐφόρων. Ἐγὼ θὰ πρότεινα νὰ τὸ ψηφίσουμε αὐτὸ ἀφαιρώντας ὀλόκληρη τὴν παράγραφο τὴν περὶ Ἀρχαιολογικοῦ Συμβουλίου.

Πρόεδρος: Ὑπάρχουν τέσσερα κείμενα ἐδῶ ἐκ τῶν ὁποίων τὰ δύο εἶναι περίπου ταυτόσημα καὶ τὰ ἄλλα δύο ἀποκλίνουν μεταξύ τους. Θὰ ἤθελα νὰ ρωτήσω τὴ Συνέλευση ποῖ ἀπὸ αὐτὰ τὰ τέσσερα κείμενα κρίνει ὅτι τὴν ἀντιπροσωπεύουν.

[Φωνές.]

Πρόεδρος: Ψηφοφορία ἐπὶ τῶν κειμένων. Νὰ ξεκινήσουμε ἀπὸ τὸ σύντομο κείμενο.

Ὁ Πρόεδρος διάβασε τὸ κείμενο πὸ ἀκολουθεῖ:

«Ψήφισμα.

Ζητοῦμε νὰ ματαιωθεῖ ἡ ἀποστολὴ στὶς ΗΠΑ τῶν συγκεκριμένων 21 ἔργων ἐξ αἰτίας τῆς μοναδικότητος καὶ τῶν κινδύνων πὸ διατρέχουν».

Μετά την ανάγνωση από τὸν Πρόεδρο τοῦ ψηφίσματος ἔγινε ψηφοφορία μὲ ἀνάταση τῶν χειρῶν καί, μὲ καταμετρητὴ τὴν κυρία Ζαφειροπούλου, μετρήθηκαν ψῆφοι 59 ὑπὲρ τοῦ ψηφίσματος.

Τοῦ δευτέρου ψηφίσματος τὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο διάβασε ὁ Πρόεδρος, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ψήφισμα.

1. Ἡ Γενικὴ Συνέλευση, μολονότι δὲν εἶναι κατ' ἀρχὴν κατὰ τῆς διακινήσεως τῶν ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης, διατυπώνει ἐπιφυλάξεις γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο ἀποφασίστηκε ἡ ἔκθεση τῶν ΗΠΑ.

2. Θεωρεῖ ὁμως ὅτι ἡ λήψη τῶν σχετικῶν ἀποφάσεων, ἡ ὀργανωτικὴ εὐθύνη, καθὼς καὶ ὅλες οἱ συναφεῖς διαδικασίες εἶναι τῆς ἀποκλειστικῆς ἀρμοδιότητος τῶν εἰδικῶν μὲ τὰ ἀρχαῖα ἀσχολουμένων.

3. Γι' αὐτὸ ζητεῖ:

α. τὴν ἐπαναφορὰ τῆς σχετικῆς μὲ τις ἀρμοδιότητες καὶ τὴ σύνθεση τοῦ ΚΑΣ νομοθεσίας στὰ πρὶν ἀπὸ τὸ 1977 ἰσχύοντα, καὶ

β. τὴ δημιουργία ἑνὸς μονίμου ὀργάνου ἀπὸ ἀρμοδίου ἐπιστημονικοῦ παράγοντος γιὰ τὴν ἐπεξεργασία καὶ τὴ χάραξη τῆς ἑλληνικῆς ἐκθετικῆς πολιτικῆς στὸ ἐξωτερικόν».

Μετά την ἀνάγνωση ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τοῦ ψηφίσματος ἔγινε ψηφοφορία μὲ ἀνάταση τῶν χειρῶν καί, μὲ καταμετρητὴ τὴν κυρία Ζαφειροπούλου, μετρήθηκαν ψῆφοι 19 ὑπὲρ τοῦ ψηφίσματος.

Τοῦ τρίτου ψηφίσματος τὸ κείμενο, τὸ ὁποῖο διάβασε ὁ Πρόεδρος, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ψήφισμα.

Οἱ ἑταῖροι τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας κλήθηκαν σὲ Ἑκτακτὴ Συνέλευση στίς 14 Μαρτίου 1992, σύμφωνα μὲ τὸ ἄρθρο 30 τοῦ Ὁργανισμοῦ καὶ συζήτησαν γιὰ τὴν προσεχῆ ἀποστολὴ στίς Ἡνωμένες Πολιτεῖες τῆς Ἀμερικῆς 21 ἔργων τῆς ἀρχαίας μας τέχνης τῶν κλασικῶν χρόνων.

Οἱ ἑταῖροι ἀφοῦ διαπίστωσαν ὅτι:

Ἀπὸ τὸ 1979 γίνονται ἄκριτες, ἀπρογραμματίστες καὶ συχνὰ ἄσκοπες ἐκθέσεις ἀρχαίων στὸ Ἐξωτερικόν, μὲ μικρὴ ἢ ἀκόμη καμία ὠφέλεια γιὰ τὸν τόπο, μὲ μεγάλους κινδύνους ἀπώλειας μοναδικῶν ἐθνικῶν μνημείων καὶ μὲ βεβαιωμένες φθορές.

Δὲν ἔχουν καθοριστεῖ, ἔπειτα ἀπὸ 15 χρόνια, οἱ ὁροι τῆς

ἀποστολής τῶν ἀρχαίων στό 'Εξωτερικό οὔτε ὁ σκοπὸς γιὰ τὸν ὁποῖο γίνεται.

'Η πρωτοβουλία ὀργάνωσης ἐκθέσεων ἀρχαίων στό 'Εξωτερικό ἀνήκει πολὺ συχνὰ σὲ ξένους ὀργανισμούς. Συχνὰ ἐπίσης βασίζεται σὲ προσωπικὲς προτιμήσεις κυβερνητικῶν παραγόντων καὶ ὄχι σὲ ἐπιστημονικὴ μελέτη ποὺ θὰ ἦταν δυνατὸν νὰ ἀποφέρει ἀντίστοιχο ὄφελος στὴν ἐλληνικὴ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστήμη.

Βαθμηδὸν ἐπιλέγονται γιὰ ἀποστολὴ στό 'Εξωτερικό ἔργα ὀλοένα μεγαλύτερης ἀξίας μὲ ἀποκορύφωμα τὴν προσεχὴ ἀποστολὴ ἢ ὁποῖα περιλαμβάνει 21 πρωτότυπα ἔργα τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνα, μοναδικὰ ἀπὸ κάθε ἄποψη, καλλιτεχνική, ἱστορικὴ καὶ ἐθνική.

'Η σύμφωνη γνώμη τοῦ Κεντρικοῦ 'Αρχαιολογικοῦ Συμβουλίου δὲν ἀποτελεῖ ἐγγύηση, διότι αὐτὸ ἀποτελεῖται κατὰ πλειονότητα ἀπὸ πρόσωπα ἀναρμόδια καὶ χωρὶς δυνατότητα ἐπιστημονικῆς κρίσης. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ γνώμη του, σὲ σημαντικὰ θέματα, εἶναι πάντοτε ἀντίθετη πρὸς τὶς εἰσηγήσεις τῶν 'Εφόρων 'Αρχαιοτήτων, ἀρμοδίων φύσει καὶ θέσει νὰ κρίνουν γιὰ τὰ ἀρχαῖα ποὺ ἔχουν στὴν εὐθύνη τους.

'Η τακτικὴ ποὺ ἀκολουθεῖται ἀπὸ δεκαπενταετίας ἐπιφέρει ζημία στὴν 'Αρχαιολογικὴ 'Υπηρεσία καὶ μειώνει τὸν σεβασμὸ τῶν 'Ελλήνων πρὸς παλαιότατο συμβουλευτικὸ ὄργανο ποὺ τίμησαν μὲ τὴ συμμετοχὴ τους οἱ κορυφὲς τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης. Συνάμα μειώνει καὶ τὸν σεβασμὸ πρὸς τὰ ἐλληνικὰ μνημεῖα τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται ὡς κοινὲς οἰκονομικὲς ἀξίες.

'Αποφασίζουν ὅτι:

Πρέπει νὰ παύσουν νὰ ὀργανώνονται ἐκθέσεις ἀρχαίων στό 'Εξωτερικό οἱ ὁποῖες ἐπιφέρουν βλάβες στὰ μνημεῖα.

Πρέπει νὰ καθοριστοῦν αὐστηροὶ λόγοι γενικότερης πραγματικῆς ἐθνικῆς ὠφέλειας γιὰ τοὺς ὁποῖους θὰ εἶναι δυνατὸν μὲ εὐθύνη τῶν Κυβερνήσεων καὶ ἀπόφαση τῆς Βουλῆς νὰ ἐξάγεται ἀρχαῖο ἀπὸ τὴν 'Ελλάδα γιὰ σύντομο χρονικὸ διάστημα.

Δὲν πρέπει κατὰ τὴν προηγούμενη παράγραφο νὰ στέλονται στό 'Εξωτερικό ἀρχαῖα μοναδικὰ, δηλαδὴ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα κατὰ τοὺς ἔγκυρους μελετητὲς τῆς ἀρχαίας τέχνης καὶ τῆς ἀρχαιολογίας χαρακτηρίζονται ὡς σταθμοὶ στὴν τέχνη ἢ ἔχουν τὸ στοιχεῖο τοῦ μοναδικοῦ γιὰ τὴν ἱστορία μας.

'Η τυχὸν ἀποστολὴ ἀρχαίου στό 'Εξωτερικό πρέπει νὰ γίνεται μὲ ἔγκαιρη ἐκ τῶν προτέρων γνωστοποίηση τῶν λόγων ποὺ τὴν κάνουν ἐθνικῶς ἀναγκαῖα.

'Ορισμένα μνημεῖα τῆς ἀρχαίας ἱστορίας μας νὰ χαρα-

κτηριστούν ως μη μετακινούμενα για οιονδήποτε λόγο και να θεωρούνται ως έθνικα κειμήλια τής ένιαίας ιστορίας μας.

Τά 21 έργα τά όποία άποφασίστηκε νά σταλούν στό Έξωτερικό άνήκουν στά κειμήλια του Έθνους και άποτελοϋν μοναδικά έργα τής άρχαίας μας τέχνης.

Οί έταίροι έπισημαίνουν ότι τά άρχαία άποτελοϋν μέρος του έθνικου έδάφους και τής έθνικής παράδοσης και ή δυσμενής μεταχείρισή τους πρέπει νά έχει τήν κατάφαση όλων τών Έλλήνων και όχι μόνο διορισμένων προσώπων τών όποιων ή γνώμη συχνά άμφισβητείται.

Οί έταίροι άναθέτουν στό Διοικητικό Συμβούλιο νά άνακοινώσει τήν άπόφασή τους αϋτή στην Έπουργό Πολιτισμοϋ, νά τήν γνωστοποιήσει με κατάλληλο τρόπο στόν Έλληνικό Λαό και νά δημοσιεύσει στά περιοδικά τής Έταιρείας τά πρακτικά τής σημερινής Έκτακτης Συνέλευσης».

Μετά τήν άνάγνωση άπό τόν Πρόεδρο του ψηφίσματος έγινε ψηφοφορία με άνάταση τών χειρών και, με καταμετρητή τήν κυρία Ζαφειροπούλου, μετρήθηκαν ψήφοι 43 ύπέρ του ψηφίσματος.

Μετά τήν ψηφοφορία έπί τών ψηφισμάτων ό Πρόεδρος είπε:

Έκείνο που με έκπλήσσει είναι ότι έχουν γίνει διπλοψηφίες. Αϋτό είναι έντάξει;

Ό Νομικός Σύμβουλος του Έπουργείου Πολιτισμοϋ κ. Δ. Παπαετρόπουλος άπάντησε:

Δέν είναι σωστό αϋτό, διότι θά έμφανισθοϋν, ύποτίθεται ότι όλα αϋτά τίθενται στους αϋτούς ψηφοφόρους. Τώρα έμφανίζομεθα νά ψηφίζουμε 300 άνθρωποι. Δέν νομίζω ότι χρειάζεται νά τεθεί και δεύτερη πλειοψηφία. Θά έτίθετο σε δεύτερη ψηφοφορία έάν τó πρώτο είχε σχετική πλειοψηφία. Τήν έχει άπόλυτα. Νομίζω ότι τó πρώτο πήρε τήν άπόλυτη πλειοψηφία.

Πρόεδρος: Είναι μιá άποψη άρκετά πειστική.

Α. Ζώνης: Είναι φανερό ότι ή Συνέλευση έψήφισε δύο ψηφίσματα με πλειοψηφία και τά δύο. Έπειδή τά δύο αϋτά ψηφίσματα τυχαίνει νά συμπύπτουν κατά κάποιο τρόπο πρós τó αϋτούμενο, πρós τó πρόβλημα, μπορεί νά γίνει μιá σύμπτυξη.

Πρόεδρος: Όχι κύριε Ζώνη, δέν γίνεται έτσι. Ύστερα άπό όσα έλέχθησαν έδω, άπό τόν κ. Νομικό Σύμβουλο του Έπουργείου,

είναι προφανές ότι ἐπερίττευε ἡ δεύτερη ψηφοφορία. Ἦταν καὶ ἡ δική μου ἡ γνώμη αὐτή. Λοιπόν, νομίζω ὅτι θὰ τελειώσουμε ἐδῶ σήμερα μὲ τὴν πρώτη ψηφοφορία καὶ μόνη ψηφοφορία τὴν πρώτη ψηφοφορία ἢ ὁποία συγκέντρωσε ἐπὶ τῶν παρόντων 59 ψήφους. Κατόπιν αὐτοῦ λύεται ἡ συνεδρία.

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Σ. ΔΟΝΤΑΣ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΣ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΤΜΗΜΑ
ΤΗΣ
ΕΝ ΡΩΜΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΕΚΘΕΣΕΩΣ 1911
ΥΠΟ
Α. ΤΥΠΑΛΔΟΥ ΜΠΑΣΙΑ
ΠΡΟΕΔΡΟΥ ΤΗΣ ΠΡΟΣ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΚΑΙ ΓΕΝΙΚΟΥ
ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ ΤΟΥ ΤΜΗΜΑΤΟΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΑ ΤΑΡΟΥΣΙΟΠΟΥΛΟΥ
1913

Ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ προέδρου τοῦ ἐλληνικοῦ τμήματος τῆς ἐκθεσης τῆς Ρώμης, τὸ 1911. Ἡ Ἑλλάς συμμετέσχε μὲ ἐκμαγεῖα 153 ἀρχαίων τὰ ὁποῖα κατόπιν «ἐδωρήσατο τῇ ἀδελφῇ Ἰταλίᾳ, ὡς ἐλάχιστον μαρτύριον τῶν ὑφ' ὧν διαπνέεται αἰσθημάτων».

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ἡ Ἑκτακτὴ Γενικὴ Συνέλευση τῆς 14 Μαρτίου φανέρωσε ὅτι καὶ στὴν ἑλληνικὴ Ἀρχαιολογία υφίσταται ὁ διχασμὸς ποὺ παρατηρεῖται σ' ὀλόκληρη τὴν ἑλληνικὴ κοινωνία. Τὸ φαινόμενο δὲν εἶναι καινούργιο. Ὑπῆρξε καὶ στὴν ἀρχαιότητα, τουλάχιστον τὴν ὕστερη, καὶ στὸ Βυζάντιο καὶ στὸν ὑπόλοιπο ἔθνικὸ βίον μας. Σήμερα ὡς Ἔθνος βρισκόμαστε σὲ σημεῖο ἀπὸ τὸ ὁποῖο δὲν μπορούμε, αὐτοβούλως, νὰ ἐπιστρέψουμε σὲ παλαιότερες καταστάσεις. Καταργοῦνται οἱ φραγμοὶ ἀνάμεσα στὰ Κράτη τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦτο φαίνεται ὅτι μᾶς χαροποιεῖ. Σύμφωνα μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους ὅμως ὅταν πέσει ἓνα φράγμα δημιουργεῖται νέα ἰσορροπία μὲ τὴν ἀνάμιξη τῶν ἔως τότε χωριστῶν στοιχείων. Τοῦτο συμβαίνει ἢ θὰ συμβεῖ καὶ στὴν Ἑλλάδα καὶ καλούμεθα νὰ ὑπολογίσουμε τὶς συνέπειες.

Ἡ διαμάχη γιὰ τὴν ἐξαγωγή τῶν ἀρχαίων γιὰ ἔκθεση στὶς ΗΠΑ ἀποτελεῖ ἓνα μικρὸ μέρος τοῦ πνευματικοῦ διχασμοῦ καὶ τῆς συγχύσεως ποὺ ἐπικρατεῖ. Ἐπιδιώκουμε μὲ τὴν ἐξαγωγή τὴν ἐπιτευξὴ πολιτικῶν κερδῶν τὰ ὁποῖα ὅμως δὲν θὰ ὑπάρξουν διότι οἱ πολιτικὲς ὑποθέσεις κρίνονται ἄλλοῦ. Τοῦτο φάνηκε ἀπὸ τὶς μεταβολὲς τῶν πραγμάτων κατὰ τὶς ἡμέρες ποὺ ἀκολούθησαν τὴν 14 Μαρτίου. Θέλουμε λοιπὸν τὴν προβολὴ τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἐλπίζουμε ὅτι ἐμμέσως θὰ ὠφεληθοῦν καὶ οἱ σημερινοὶ Ἕλληνες. Πρόκειται γιὰ ἐσφαλμένον ὑπολογισμὸ διότι, ὅπως ὁμολογήθηκε, οὔτε στὸ παρελθὸν ὑπῆρξε ὠφέλεια ἀπὸ τὴν ἐξαγωγή καὶ ἔκθεση ἀρχαίων στὸ Ἐξωτερικό. Τοῦτο ὀφείλεται καὶ στὴν κακὴ ὀργάνωση καὶ στὸ γεγονὸς ὅτι οἱ ἐκθέσεις αὐτές, πολλὲς δεκάδες, ποὺ στοίχισαν συνολικὰ ἰλιγγιώδη ποσὰ στοὺς Ἕλληνες, ἔγιναν κυρίως τυχαῖα, χωρὶς γνώση ἐπιστήμης καὶ χωρὶς τὴ χρῆση ὄλων ἐκείνων τῶν μέσων ποὺ ἀπαραιτήτως χρησιμοποιοῦν ἀντίπαλα στὴν Ἑλλάδα Κράτη.

Τὰ «ἀπὸ τῆς ἐσπέρας νέφη» ἦταν φανερά ἀπὸ πολλὰ χρόνια καὶ οἱ πολιτικοὶ καὶ διπλωματικοὶ ὑπολογισμοὶ ἔπρεπε νὰ γίνουν ἐγκαίρως. Ἀντὶ αὐτοῦ ἔγιναν ἐκθέσεις χωρὶς νὰ ὀργανωθοῦν μὲ τὴν πρέπουσα σοβαρότητα καὶ κυρίως χωρὶς ἀπόλυτα ἐπιστημονικὰ κριτήρια. Τὶς ἐκθέσεις τὶς βλέπουν οἱ πολλοὶ ἐπηρεάζονται ὅμως οἱ λίγοι. Αὐτοὶ οἱ λίγοι δὲν θὰ ξιπαστοῦν ἀπὸ τὶς δεξιώσεις ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ σοβαρότητα καὶ τεκμηρίωση ποὺ θὰ τὶς περιβάλλουν. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ λίγοι, δὲν εἶναι ἐκεῖνοι ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ λάβουν τὶς εὐνοϊκὲς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος ἀποφάσεις. Οἱ πολιτικοὶ τῶν χωρῶν ποὺ μᾶς ἐνδιαφέρουν, μεγάλοι καὶ μικροί, ἀδιαφοροῦν γιὰ τοὺς ἀρχαίους καὶ τὰ ἀρχαῖα.

Ἐνῶ ὅμως θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει κάποιον κέρδος στοὺς ἐπιστημονικοὺς κύκλους ἀκολουθήθηκε, ἀντίθετα, ἡ συνταγὴ τοῦ «ἐλ-

ληνικού όνειρου». Ἀποστολή ἀρχαίων έξω χωρίς νά ἔχει καθοριστεί τί ἐπιδιώκεται, προχειρότητα καί βιασύνη κατά τή διαδικασία τῆς ὀργάνωσης καί ἀνυπαρξία, στό τέλος, ὠφέλιμου ἀποτελέσματος. Οἱ κατάλογοι τῶν ἐκθέσεων πού θά μπορούσαν νά ἀποτελοῦν ἐπιστημονικά ἐγχειρίδια ἀπαραίτητα σ' ὄλες τίς πανεπιστημιακές Βιβλιοθήκες ὅπου μορφώνονται ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι, σέ λίγα χρόνια, θά ἀποτελοῦν τή νέα ἐπιστημονική κοινωνία, οἱ κατάλογοι αὐτοί, ὅσοι δέν κοιμοῦνται σέ κάποια ἀποθήκη, ξεφυλλίστηκαν μόνο μιὰ φορά, γιατί δέν χρησιμεύουν στή μελέτη, δέν χρησιμεύουν ὅμως οὔτε στήν ἐκλαϊκευση· εἶναι γραμμένοι μέ τή νοοτροπία τοῦ βιβλίου εἰσαγωγῆς τῶν μουσείων, χωρίς οὔτε τή γλαφυρότητα τῶν παλαιῶν περιγραφῶν. Ὅπως παρατήρησε ἤδη ἐδῶ καί πενήντα χρόνια ἕνας μέγας Ἑλληνας ἀρχαιολόγος, εἶναι, στήν καλύτερη περίπτωση, «sobres dans leur 'objectivité', et arrogants, et de ce fait même, pas toujours consciencieux».

Ἐπρεπε καί στήν περίπτωση πού προκάλεσε τή Γενική Συνέλευση νά ἔχουμε διδαχθεῖ ἀπό τίς ἀτελέσφορες προηγούμενες ἐκθέσεις. Ἀντί αὐτοῦ τὸ πράγμα ἀνακοινώθηκε ἐπίσημα ὅταν χρειάστηκε νά ληφθεῖ καί ἡ τελική τυπική ἀπόφαση. Ἀποφασίστηκε γιά μιὰν ἀκόμη φορά ἡ ἀποστολή στό Ἐξωτερικό ἐτερόκλητων ἀρχαίων —μόνον ἡ ἐποχή πού φιλοτεχνήθηκαν τὰ συνδέει μεταξύ τους σέ μικρὸ βαθμό—, τὰ ὅποια καί ὁ καλύτερος ἱστορικός τῆς ἀρχαίας τέχνης δέν μπορεῖ νά τὰ ἐντάξει σέ μιὰν ἐπιστημονική καί καλλιτεχνική ἐνότητα. Ὁ χαρακτήρας τῆς ἐκθεσης θά εἶναι γιά τὰ μουσεῖα πού θά τὴν φιλοξενήσουν καθαρά ἐμπορικός. Πολλὰ διάσημα ἔργα τέχνης κάτω ἀπὸ τὴν ἴδια στέγη, πράγμα πού δέν εἴχαμε πετύχει οὔτε μεῖς πού τὰ ἔχουμε στὸν τόπο μας. Ἀκρόπολη, Κεραμεικός, Ὀλυμπία, Πτῶον, Πίνδος, Ἀγορά, Ἐχειλίδες, Σάμος, Αἴγινα εἶναι οἱ τόποι ἀπὸ ὅπου προέρχονται, λατρευτικά, ἀναθηματικά καί ἐπιτύμβια μαζί χωρίς λογική.

Δὲν προτείνω τρόπο ὀργάνωσης ἐκθέσεων ἀρχαίων. Πιστεύω ὅτι τὸ ὄπλο αὐτὸ εἶναι πολὺ βαρὺ γιά νά χρησιμοποιεῖται μέ τόση συχνότητα καί ἐπιπολαιότητα. Ὑπάρχουν ἀποτελεσματικότερες μέθοδοι ἐθνικῆς προβολῆς καί ὄχι ἡ ἀνάκληση στή ζωὴ τῶν ἀρχαίων. Προσπαθοῦμε νά ἀποδείξουμε τὴν ἐλληνικότητα τῆς Μακεδονίας ἐνῶ κατοικεῖται κατὰ 100% ἀπὸ ὀρθόδοξους Ἑλληνες. Οἱ μὴ Ἑλληνες εἶναι οἱ τουρίστες. Συγχρόνως δὲν σκεπτόμαστε νά προβάλουμε τὸν σύγχρονο ζωντανὸ Ἑλληνισμό, τὰ ἔργα του καί τίς δυνατότητές του. Ἀκόμη καί στὸν κινηματογράφο, τὰ πλέον ἀνιαρὰ ἔργα εἶναι ἐκεῖνα πού ἔχουν ὑπόθεση ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα. Οἱ ἀρχαῖοι εἶναι μουσειακὸ εἶδος γιά τὴ Δύση, νεκρὸ καί μόνον τὰ ἀριστουργήματά τους ἔχουν κάποια ἐμπορικότητα.

Ἡ πλειονότης τῶν ἐταίρων ἔκρινε ὅτι δὲν πρέπει νά γίνει ἡ ἐκθεση πού σχεδιάζεται καί ἡ ἀπόφασή τους αὐτὴ εἶναι ἀποτέλεσμα προσεκτικῆς στάθμισης τῶν ποικίλων ἀπόψεων πού ἐκτέθη-

καν κατὰ τὴ διάρκεια τῆς μακρᾶς συνεδρίας. Εἶναι ἀκόμη ἡ ἀπόφασις ἔνδειξις ὅτι τὰ ἀρχαῖα γιὰ πολλοὺς Ἕλληνας ἔχουν εἰδικὸ περιεχόμενον καὶ σημασίαν ποῦ δὲν ἔχει σχέσηιν μετὰ τὸν δημοσιογραφικὸ θόρυβον καὶ τὰ συνθήματα ποῦ ἀκούγονται πολὺ συχνά. Ἐπιναλαμβάνω αὐτὸ ποῦ εἶπα στὴ Γενικὴ Συνέλευση. Τὰ ἑλληνικὰ ἀρχαῖα γιὰ τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως ἔχουν σημασίαν καὶ χαρακτῆρα συλλεκτικὸν καὶ μουσειακὸν καὶ γι' αὐτὸ εἶναι νεκρὰ καὶ ἀδιάφορα. Γιὰ τοὺς Ἕλληνας εἶναι ἔργα τῶν προγόνων τοὺς τῶν ὁποίων ἡ παρουσία εἶναι φανερὴ ὄχι μόνον στὴν ἐκπαίδευσιν ἀλλὰ καὶ στὴν καθημερινὴ ζωὴ· στὰ ὀνόματα τῶν δρόμων, τῶν βουνῶν, τῶν ποταμῶν, στὰ θεμέλια τῶν σπιτιῶν. Ἡ διαφορὰ ποῦ ὑπάρχει στὴν ἀντίληψιν τῶν ξένων καὶ τῆ δικῆς μας γιὰ τὰ ἀρχαῖα ἐξηγεῖ τὴν ἀποτυχίαν τῶν ἐκθέσεων ποῦ ἔγιναν καὶ τὴν εὐαισθησίαν καὶ τὴν ἀντίδρασιν σ' αὐτὰς μερίδας Ἑλλήνων.

B.X.Π.

ATHÈNES—ROME
EXPOSITION INTERNATIONALE DE ROME EN 1911
SECTION HELLÉNIQUE

PHOTOGRAPHIES

CATALOGUE ILLUSTRÉ
DES PHOTOGRAPHIES DES MONUMENTS
ANCIENS ET MÉDIÉVAUX DE GRÈCE
EXÉCUTÉES PAR LA KÖNIGLICHE MESS-
BILDANSTALT DE BERLIN AU COMPTE
DU COMITÉ D'ATHÈNES ET EXPOSÉES A
..... ROME PAR LE COMITÉ.

ATHÈNES

IMPRIMERIE P. D. SAKELLARIOS
1911

Κατάλογος τῶν φωτογραφιῶν τῶν ἀρχαίων καὶ βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος ποῦ ἐκτέθησαν στὴν ἐκθεσὴ τῆς Ρώμης τοῦ 1911.

Η ΕΛΛΑΣ ΒΑΝΔΕΡΜΠΙΛΔ!

Η ΕΚΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

ΔΩΡΕΑ 400,000 ΔΡΑΧΜΩΝ

Κύριε Διευθυντά τῆς «Πατρίδος»,

Ἄνῆρ ἀρμόδιος, διατελῶν προφανῶς ἐν γνώσει τῶν λεπτομερειῶν τῆς εἰς τὴν προσεχῆ ἐκθεσιν τῆς Ρώμης συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐπιστιᾶ σήμερον ἐν ταῖς «Ἀθηναίς» τὴν προσοχὴν τοῦ κοινοῦ καὶ τῶν ἀρχῶν ἐπὶ τῶν περιέργων λεπτομερειῶν αὐτῆς, ἐξ ὧν καταφαίνεται ὅτι ἡ Ἑλλάς ἔφθασεν εἰς τοιαύτην πλέον οἰκονομικὴν ἀνθηρότητα, ὥστε νὰ προβαίη εἰς τεραστίας χρηματικὰς δωρεὰς πρὸς πολὺ πλουσιώτερα αὐτῆς Κράτη. Ὁ αὐτὸς τονίζει καὶ τὸ ἄσκοπον, ὅσον καὶ ἀνόητον τῆς συμμετοχῆς μας ταύτης εἰς ἐκθεσιν, τὸ ἀληθῆ ἐκθεσιν ἀποτελοῦν τῆς γυμνότητος καὶ ἀνικανότητος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ νὰ λάβῃ μέρος εἰς πανήγυριν, σκοποῦσαν νὰ καταδείξῃ κατὰ πόσον συμμετέχον ἐξ ἰδίας παρουσίας τῆς συγχρόνου καλλιτεχνικῆς ἐργασίας τῶν Ἑθνῶν.

Ἄλλ' ὁ ἀρθρογράφος τῶν «Ἀθηνῶν», εὐρεθεὶς αἴφνης πρὸ τετελεσμένου γεγονότος, ἀπέφυγε νὰ γράψῃ στρογγυλὴν τὴν ἀλήθειαν, «τὰ σῦκα, σῦκα», ἵνα μάθῃ τὸ Ἑλληνικὸν κοινόν, ἴσως δὲ νῦν μόλις καὶ ἡ Κυβέρνησις, ποῦ καὶ πῶς δαπανῶνται τὰ χρήματα τῶν ἀσπλάγχχνως φορολογουμένων πολιτῶν. Τοῦτο ἐπιτρέψατέ μοι νὰ τὸ πράξω ἐγώ.

ΤΙ ΕΧΟΜΕΝ

Ἐκλήθημεν ἀπὸ τοῦ 1907 ὑπὸ τῆς φίλης Ἰταλίας νὰ λάβωμεν μέρος εἰς τὴν ἐν Τουρίνῳ βιομηχανικὴν καὶ τὴν ἐν Ρώμῃ καλλιτεχνικὴν ἐκθεσιν τοῦ 1911. Ἡ Κυβέρνησις ἐκάλεσε πολυμελῆ ἐπιτροπὴν, ἵνα ἀποφανθῆ περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ἀξιοπρεποῦς συμμετοχῆς ἡμῶν. Οἱ ἐν τῇ ἐπιτροπῇ ταύτῃ βιομήχανοι, ἄνδρες συνετοί, πρακτικοί, ὅσον καὶ εὐσυνείδητοι, ἀπεφάνθησαν ὅτι καλὰ θὰ κάμῃ ἡ Ἑλλάς νὰ μὴ παρουσιασθῇ εἰς τὸ Τουρίνον. Ἄλλ' οἱ λόγιοι τῆς ἐπιτροπῆς ἀπεφάνθησαν, ὅτι δυνάμεθα νὰ συμμετάσχωμεν εἰς τὴν ἐν Ρώμῃ καλλιτεχνικὴν, ὅχι βεβαίως διότι δυνάμεθα ἴσως νὰ ἔχωμεν πέντε ἢ τὸ πολὺ δέκα ἔργα γλυπτὰ ἢ γραπτὰ τῶν συγχρόνων καλλιτεχνῶν μας, δυνάμενα νὰ ἐκτεθῶσι χωρὶς νὰ προκαλέσωσι τὸν διεθνῆ γέλωτα, ὅσον διότι δυνάμεθα νὰ ἐκθέσωμεν τὰ ἐξῆς:

1ον. Τὰ... **ἐκμαγεῖα** τῶν ἐν τοῖς Μουσείοις ἡμῶν ἔργων τῶν προγόνων μας.

2ον. Τὰς... **φωτογραφίας** τῶν μεσαιωνικῶν καὶ νέων τοποθεσιῶν καὶ μνημείων τῆς Ἑλλάδος.

3ον. Τὰς... **μικρογραφίας** (miniatures) τῶν εἰκόνων τῶν Παλαι-

τὸ ἐπικριτικὸ ἄρθρο γιὰ τὴ συμμετοχὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας στὴν ἐκθεσὶ τῆς Ρώμης δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα *Πατρίς* τῆς 15 Φεβρουαρίου 1911. Συντάκτης τοῦ εἶναι ὁ Ἰωάννης Β. Σβορώνος (1863-1922), ὁ μεγάλος νομισματολόγος καὶ διευθυντῆς τοῦ Νομισματικοῦ Μουσείου. Τὸ κείμενο καθρεφτίζει τὴν ἀντίθεσίν του μὲ τὸν πρῶν Γενικὸ Ἐφορο τῶν Ἀρχαιοτήτων Παναγιώτῃ Καββαδία (1850-1928) καὶ ἐκφράζει τὶς ἀπόψεις του γιὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας. Ὁ Σβορώνος ὑπῆρξε πρωταγωνιστῆς στὴν προσπάθεια μεταρρυθμίσεως τῆς Ὑπηρεσίας ἀπὸ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ Γουδῆ καὶ ἐμπνευστῆς τοῦ πολύκροτου ἄρθρου ποῦ δημοσιεύτηκε στὴν ἐφημερίδα *Χρόνος* τῆς 9 Νοεμβρίου 1909. Παρὰ τὶς παλινδρομήσεις ποῦ ὑπῆρξαν μετὰ τὴν *Ἐπανάστασιν τῆς 15ης Αὐγούστου*, ἡ οὐσία τῶν μεταρρυθμίσεών της στὴν Ὑπηρεσία ἐξακολούθει νὰ ὑπάρχει. Ἡ Ἐταιρεία μετὰ τὴν ἐπάνοδο τοῦ Καββαδία, τὸ 1912, στὸ ἀξίωμα τοῦ Γραμματέως της ἀπὸ τὸ ὅποιο εἶχε ἐκπέσει μετὰ τὸ ἄρθρο τοῦ *Χρόνου* συνέχισε γιὰ πολλὰ χρόνια τὴ συντηρητικὴ πορεία της.

B.X.Π.

ολόγων και άλλων Αυτοκρατόρων του Βυζαντίου, ἄς συνέλεξεν ἐξ ἀρχαίων χειρογράφων και βιβλίων πρὸς ἔκδοσιν ὁ κ. Σπ. Λάμπρος.

Δηλαδή τρία πράγματα **οὐδεμίαν σχέσιν ἔχοντα** πρὸς τὴν ἐν Ἑλλάδι σύγχρονον καλλιτεχνικὴν δρᾶσιν και τὰς ἐν αὐτῇ προόδους ἡμῶν.

Πρὸς τοῦτο, τὸ **ρεζίλευμά** μας, ἐπίσημον ὁμολογίαν τῆς συγχρόνου ἡμῶν καλλιτεχνικῆς ἀνικανότητος, ἡ ἐπιτροπὴ βραχίονας ἔχουσα τοὺς κ. κ. Καββαδίαν και Σπυρ. Λάμπρον, ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ και ἔλαβεν ἑκατὸν **χιλιάδων δραχμῶν** (100,000) ἔξοδα, προέβη δὲ **δραστηριώτατα** εἰς τὸ ἔργον ὡς ἐξῆς:

ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΑΞΙΟΠΡΕΠΕΙΑΣ

Ἐν πρώτοις, ὡς ἵνα τονίσῃ ὅτι θεωρεῖ ἐντελῶς ἀθῶαν τῆς ἐκθέσεως και ἀνικανον τὴν Ἑλλάδα πρὸς συμμετοχὴν εἰς αὐτὴν ἐξ ἰδίας περιουσίας, διέταξε τὴν μὲν κατασκευὴν τῶν ἐκμαγείων εἰς... **Ἴταλὸν** καλλιτέχνην, τὴν δὲ λήψιν τῶν φωτογραφιῶν εἰς... **Γερμανικὸν** κατάστημα!

Δεύτερον, ἵνα δείξῃ πόσον κήδεται τοῦ δημοσίου χρήματος, **κατώρθωσεν** ἵνα τῇ δοθῇ ὁ ἀπαιτούμενος χῶρος τῆς ἐκθέσεως ἄνευ ἐνοικίου, ἐξοικονομήσασα οὕτω τὸ μέγα ποσὸν πέντε ἢ δέκα τὸ πολὺ χιλιάδων δραχμῶν. **Ἐπεισε** δὲ πρὸς τοῦτο τὴν Ἴταλίαν, ὀνομαστὶ τὸν ὑπουργὸν αὐτῆς **Boillati**, **δωρήσασα** ἐκ τῶν προτέρων — παρὰ τοὺς ὑφισταμένους νόμους τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, τοὺς καταστήσαντας τὰ ἐκμαγεῖα πόρον ἐπίσημον τοῦ δημοσίου και ἀρχαιολογικοῦ ταμείου αὐτῆς διὰ πωλήσεως ἢ ἀνταλλαγῆς — **πάντα τὰ ἐκτεθησόμενα ἐκμαγεῖα**, ὧν ἡ ἀξία, συμφώνως πρὸς τὸν ἐπίσημον τιμοκατάλογον τοῦ Κράτους, ἀνέρχεται εἰς 250-300,000 δραχμῶν! Ἐδῶσε δηλαδή, ἐξυπνότατα, τὴν κότταν και ἔλαβεν ἐν θριάμβῳ τὸ αὐγὸν τῆς! Σημειώσατε δὲ και τὴν ἐξῆς μικρὰν λεπτομέρειαν: Ἐνῶ ἡ Ἑλλὰς **χαρίζει** τῇ φίλῃ Ἴταλίᾳ 200 τεράστια κιβώτια ἐκμαγείων, αὐτὴ στερεῖται ἐν Ἀθήναις Μουσείου ἐκμαγείων και αὐτῶν τῶν ἐν Ἀθήναις και ἐν τοῖς ἐπαρχιακοῖς Μουσείοις ἀριστουργημάτων, ὧν πάντων πέμπει νῦν ἐκμαγεῖα εἰς Ρώμην! Κέντρον τῶν ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν και μελετῶν ὄλων τῶν Ἑθνῶν αἱ Ἀθῆναι, **δὲν ἔχουσιν** ἐκμαγεῖα τῶν ἐν τοῖς ξένοις Μουσείοις Ἑλληνικῶν ἀριστουργημάτων, διότι κανεὶς ξένος δὲν μᾶς ἐχάρισε τοιοῦτον Μουσεῖον. Οἱ ἀρχαιολόγοι μας, οἱ καλλιτέχνην μας, οἱ ἄνθρωποι τοῦ πνεύματος ἐν γένει πρέπει νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν ἀλλοδαπὴν ἵνα ἴδωσιν αὐτὰ και ἀπὸ τοῦ νῦν δὲ και τὰ ἐκμαγεῖα τῶν ἐν τοῖς ἐπαρχιακοῖς μας Μουσείοις! Ἄλλ' ὁ κ. Καλογερῆς χρήματα πρὸς τοιαῦτα ταξείδια παρέχει μόνον εἰς ὀλίγους κλητούς, οἱ δὲ καλλιτέχνην μας και φιλότεχνοι δὲν ἐπλούτισαν ἀκόμη... Συγχρόνως σημειώσατε, ὅτι τὰ ὀλίγα ἐκμαγεῖα, ἅτινα ἐφρόντισε νὰ συλλέξῃ ἡ γενεὰ τῶν ἀρχαιοτέρων ἀρχαιολόγων

μας, **σήπονται** εἰς τὰ ὑπόγεια τοῦ Βαρβακείου, ἔλλείπει πόρων πρὸς ἔκθεσιν αὐτῶν, δαπανηθέντων ἐν τῷ μεταξύ πολλῶν ἑκατομμυρίων τῆς ἀρχαιολογικῆς ὑπηρεσίας εἰς ἄλλα **σπουδαιότερα** ἔργα, συνέδρια καὶ πανηγύρεις, καὶ ἐκδόσεις «**συγγραμμάτων**», **ὄρισμένου σοφοῦ κύκλου**. Ἐνῶ λοιπὸν δὲν ἔχομεν ἡμεῖς ἐν Ἀθήναις Μουσεῖον ἐκμαγείων, **χαρίζομεν παρανόμως** εἰς ἀνθρώπους πολὺ πλουσιωτέρους, τὴν εὐγνωμοσύνην, ἀλλὰ καὶ τὸν γέλωτα αὐτῶν προκαλοῦντες, τὸν μόνον πόρον, ἐφ' οὗ διὰ νόμων καὶ **Β. Διαταγμάτων ὑπελόγησε τὸ Κράτος**, ἵνα διὰ τῆς πωλήσεως ἢ ἀνταλλαγῆς καταρτίσῃ τοιοῦτον Μουσεῖον, τοῦ ὁποῖου ἡ ἔλλειψις εἶνε ἐν τῶν κυριωτέρων ἡμῶν ἀρχαιολογικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν στιγμάτων.

Περιττὸν δὲ θεωρῶ νὰ σᾶς εἴπω, ὅτι ἡ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία τοῦ Κράτους διατελεῖ, ὡς πάντοτε, ἐν **παντελεῖ ἀγνοίᾳ τῶν ἀποφασισθέντων** περὶ τῶν ἐκμαγείων τῶν ἀρχαιοτήτων, ἡ ὑπηρεσία, εἰς ἣν βεβαίως δὲν θὰ ἐπέτρεπον οἱ νόμοι συμμετοχὴν ἐπὶ τοῖς τοιοῦτοις ὅροις, καὶ ἡ καθῆκον ἔχουσα νὰ συστήσῃ τοιαύτην δωρεὰν μόνον ἐπὶ ἰσαξίῳ **ἀνταλλάγματι** ἐκμαγείων ἐκ τῶν Ἰταλικῶν Μουσειῶν, εὐχαρίστως δὲ πληρώνουσα διπλᾶ καὶ τριπλᾶ ἐνοίκια τῆς ἐκθέσεως.

ΜΙΚΡΟΠΡΑΓΜΩΣΥΝΑΙ

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἔκθεσιν τῶν μικρογραφιῶν τῶν εἰκόνων τῶν δυστυχησμένων Παλαιολόγων, δὲν βλέπω τίς ἡ ἀνάγκη τῆς νέας αὐτῶν ἐκθέσεως καὶ τυμπανοκρουσίας, ἀφοῦ μεγάλη μερὶς ἐνίων πλειστάκις ἐδημοσιεύθη, καὶ κατὰ κόρον ἐπὶ δεκαετίαν ἤδη ἐρεκλαμαρίσθη, τὸ δὲ Κράτος ἔδωκεν ἤδη τῷ κ. Λάμπρω, νομίμως ἢ παρανόμως ἀδιάφορον, πολλὰς χιλιάδας δραχμῶν, ἀναμένον εἰς μάτην ἀπὸ καιροῦ τὴν ἔκδοσιν αὐτῶν. Ἄλλως εἶνε γνωστὸν, ὅτι τὰ τοιαῦτα μικροτεχνήματα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ μελετηθῶσιν εἰς τοὺς τοίχους τῶν κοσμοβριθῶν καὶ πλήρους θορύβου παγκοσμίων ἐκθέσεων, ἀλλ' εἰς μόνα τὰ συγγράμματα καὶ ἐν μόνοις τοῖς σπουδαστηρίοις τῶν σοφῶν. Τέλος θεωρῶ περιττὸν πάντα λόγον περὶ τῆς σπουδαιότητος τῆς ὑφ' ἡμῶν ἐκθέσεως τῶν **Γερμανικῶν** φωτογραφιῶν τῶν Ἑλληνικῶν τοποθεσιῶν!

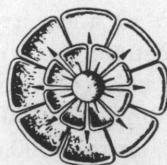
Αὐτὰ λοιπὸν καθ' ἑαυτὰ τὰ πράγματα, ὄχι μόνον ἐπιδεικνύουσι καὶ πιστοῦσιν, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀνάγκης τοῦ τοιοῦτου ρεζιλεύματος, τὴν σύγχρονον ἡμῶν καλλιτεχνικὴν γυμνότητα, ἀλλὰ καὶ εἶνε ἐντελῶς ἀνάξια τῆς δαπάνης τῶν 100,000 μετρητῶν τοῦ Κράτους, τῆς παρανόμου ἐκείνης, καὶ τῶν 300,000, ἃς ἠδύνατο εὐχερῶς νὰ εἰσπράξῃ ἐκ τῆς πωλήσεως αὐτῶν. Ἀφίνω ὅτι οὕτω καταστρέφονται ἐντελῶς οἱ οικονομικοὶ περὶ τῶν ἐκμαγείων νόμοι τοῦ Κράτους **καὶ διὰ τὸ μέλλον**, διότι, ἐρωτῶ, τίνα δικαιολογίαν θ' ἀντιτάξωμεν πρὸς ἀποφυγὴν ὁμοίων δωρεῶν, ὅταν ἄλλα, ἐπίσης φίλα ἡμῶν Ἔθνη, μᾶς ὑποδείξωσιν ὅτι θὰ ἦσαν εὐτυχῆ λαμβάνοντα διὰ

τὰ Μουσειά των ὁμοίας Βανδερμπιλδεῖους δωρεάς; Ὅτι δὲ τάχιστα θὰ τὸ πράξωσιν, εἴμεθα βέβαιοι, διότι οὐδὲν Κράτος ὑπάρχει τὸ μὴ ἐπιθυμοῦν νὰ κατέχη αὐτὰ μὲ τὸ ἀζημίωτόν του. Πόσον δὲ φροντίζουσι κατὰ καθῆκον οἱ ξένοι νὰ οἰκονομῶσι τὰ χρήματα τῶν Κρατῶν αὐτῶν, γνωρίζομεν ἐκ τοῦ παραδείγματος ἐκείνων, οἵτινες ἀνασκάπτοντες ποτέ, ἀδεία τῆς Ἑλλάδος, ἐν τῇ Ἀκροπόλει, ἐζήτησαν νὰ πωλήσωσι τοὺς ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς ἐξαγομένους ἀχρηστους λίθους εἰς τὴν κτίζουσαν τότε τὸ Μουσεῖον τῆς Ἀκροπόλεως Ἑλλάδα.

Εὐχόμεθα εἰς τοὺς κ. κ. Λάμπρον, Καββαδιάν, Βούδαν, ἐτοιμαζομένους νὰ μεταβῶσι δαπάνη τοῦ Κράτους εἰς τὴν Ρώμην **πρὸς κατάταξιν** (!) τῶν ἐκθεμάτων, τὰ ὅποια ἐχάρισαν εἰς τὴν Ἰταλίαν, *buon viaggio!* Ἀμφιβάλλομεν ὅμως ὅτι οἱ νῦν ὑπουργοὶ τῆς Παιδείας καὶ τῶν Ἐσωτερικῶν ἢ αὐτὸς ὁ κ. Πρωθυπουργὸς γνωρίζωσιν ἀκριβῶς περὶ τίνος πρόκειται. Ὅ,τι δὲ κυρίως μᾶς ἐκπλήσσει εἶνε, ὅτι ὡς πρόεδρος τῆς μεγαλοδώρου τῶν ξένων χρημάτων ἐπιτροπῆς ταύτης ἐνεπλάκη ὁ κ. Μπασιάς, ἀνὴρ φειδόμενος εἴπερ τις ἄλλος τῶν ἰδίων χρημάτων, καὶ κατὰ μείζονα λόγον βεβαίως καὶ τῶν δημοσίων. Ἄς φροντίσῃ τοῦλάχιστον ὁ ἀνὴρ οὗτος νὰ σώσῃ ὅ,τι δύναται ἀκόμη νὰ σωθῆ καὶ ἵνα ἡ ἀμοιβὴ τῆς Ἑλλάδος μὴ εἶνε μόνον τὰ βέβαια παράσημα τῆς ἐπιτροπῆς, τὸ εὐχάριστον αὐτῆς ταξείδιον καὶ ὁ καλλιτεχνικὸς ἡμῶν ἐξευτελισμὸς, ἀλλὰ καὶ τι ἄλλο πεζότερον καὶ γενναιότερον, βεβαίως ὄχι ἢ προσάρτησις τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ εὐγνωμονοῦσα Ἰταλία θὰ εὔρη τόσον μεγάλην τὴν δωρεάν, ὥστε νὰ τροποποιήσῃ τὴν ἐπὶ ἄλλων συμφερόντων ἐδραζομένην πολιτικὴν αὐτῆς πορείαν!

Ἐν Ἀθήναις τῇ 14ῃ Φεβρουαρίου 1911.

Ἐμέτερος
Σ.Β.Ι.

ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

- ΒΕΡΣΑΚΗ ΦΡ.: Καλυδωνίου κάπρου θήρα ἐν ἀναγλύφῳ Πρεβέζης, 1911, 186.
Βυζαντινοὶ ναοὶ τῆς βορείου Ἡπείρου, 1916, 108.
- ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ ΙΟΥΛ. Π.: Νέοι κιβωτιόσχημοι τάφοι τῆς ΥΕ III Β-Γ περιόδου ἐξ Ἡπείρου, 1969, 179.
- ΓΕΡΟΓΙΑΝΝΗ ΚΩΝΣΤ.: Ὁ ἐν Ἡπείρῳ ρωμαϊκὸς σταθμὸς «ad Dianam», 1924, 195.
- ΔΑΚΑΡΗ ΣΩΤ. Ι.: Π. Ρωμαϊκὴ δεξαμενὴ Νικοπόλεως, 1952, Χρονικά, 16.
Ἐκ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου τοῦ Ἀνακτορίου, 1953-54 Γ', 77.
Ταφικὸς περίβολος τοῦ Ἀνακτορίου, 1955, Χρονικά, 16.
Προϊστορικοὶ τάφοι παρὰ τὸ Καλμπάκι - Ἰωαννίνων, 1956, 114.
Συμβολὴ εἰς τὴν τοπογραφίαν τῆς Ἀρχαίας Ἡπείρου, 1957, 88.
Τὸ Ὀρραον. Τὸ σπῆτι στὴν ἀρχαία Ἡπειρο, 1986, 108.
(μετὰ Εὐαγγελίδη Δ.): Τὸ ἱερὸν τῆς Δωδώνης Α. Ἱερὰ Οἰκία, 1959.
- ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗ Δ.: Ἐπιγραφαὶ ἐξ Ἡπείρου, 1914, 232.
Ἐπιγραφή ἐκ Δωδώνης, 1953-54 Α', 99.
Ψήφισμα τοῦ βασιλέως Νεοπτολέμου ἐκ Δωδώνης, 1956, 1.
(μετὰ Δάκαρη Σ.): Τὸ Ἱερὸν τῆς Δωδώνης Α. Ἱερὰ Οἰκία, 1959.
- ΘΕΟΧΑΡΗ Μ. Σ.: (μετὰ Ὀρλάνδου Ἀ.): Αἱ ἐπὶ τῆς Πίνδου Ἱερὰ Μοναὶ Βράχας καὶ Ρεντίνης, 1958, Χρονικά, 1.
- ΚΑΛΛΙΠΟΛΙΤΗ Β.: Ἡ διονυσιακὴ σαρκοφάγος τοῦ Μουσείου Ἰωαννίνων, 1956, 14.
- ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ - ΚΑΡΑΜΕΣΙΝΗ Μ.: Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῆς νομισματοκοπίας τῆς Νικοπόλεως, 1967, 91.
Εὔρημα Νικοπόλεως, 1971, Χρονικά, 42.
- ΟΡΛΑΝΔΟΥ Α.: (μετὰ Θεοχάρη Μ.): Αἱ ἐπὶ τῆς Πίνδου Ἱερὰ Μοναὶ Βράχας καὶ Ρεντίνης, 1958, Χρονικά, 1.
- ΠΕΤΣΑ ΦΩΤ. Μ.: Εἰδήσεις ἐκ τῆς 10ης Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας (Ἡπείρου), 1950-51, Χρονικά, 31.
Εἰδήσεις ἐκ τῆς 10ης Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας (Ἡπείρου), 1952, Χρονικά, 1.
- ΣΑΡΙΚΑΚΗ ΘΕΟΔ. Χ.: Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ρωμαϊκῆς κυριαρχίας (167-31 π.Χ.), 1964, 105.
Ἄκτια τὰ ἐν Νικοπόλει, 1965, 145.
Ἀνέκδοτοι ἑλληνικαὶ καὶ λατινικαὶ ἐπιγραφαὶ τῆς Ἀκτίας Νικοπόλεως, 1967, 178.
Προσωπογραφία τῆς Ἀκτίας Νικοπόλεως, 1970, 66.
- ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ Α.: Χριστιανικὰ μνημεῖα Νικοπόλεως, 1914, 259.
Ἀνασκαφαὶ Νικοπόλεως, 1916, 33.
Ἀνασκαφαὶ Νικοπόλεως, 1916, 65.
Νικοπόλεως ἀνασκαφαί, 1917, 48.
Νικοπόλεως ἀνασκαφαί, 1918, 34.
Πρεβέζης μουσεῖον, 1922, 66.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΑΥΤΟΤΕΛΗ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

Ἐπιγραφαὶ τῆς Μακεδονίας (1915)

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΓΑΡΔΙΚΑ

Μελετήματα Ἀρχαιολογικά (1915)

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΚΑΙ ΜΑΡΙΑΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ

Ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἁγίου Δημητρίου Θεσσαλονίκης (1952)

ΦΩΤΙΟΥ Μ. ΠΕΤΣΑ

Ὁ τάφος τῶν Λευκαδίων (1966)

ΜΑΝΟΛΗ ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΥ

Βεργίνα I. Τὸ νεκροταφεῖον τῶν τύμβων (1969)

ΔΕΣΠΟΙΝΑΣ ΠΑΠΑΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΔΙΑΜΑΝΤΟΥΡΟΥ

Πέλλα I. Ἐπισκόπησις καὶ μαρτυρία (1971)

ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΓΙΟΥΡΗ

Ὁ κρατήρας τοῦ Δερβενίου (1978)

ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΥ ΜΑΚΑΡΟΝΑ - ΕΥΓΕΝΙΑΣ ΓΙΟΥΡΗ

Οἱ Οἰκίαι Ἀρπαγῆς τῆς Ἑλένης καὶ Διονύσου τῆς Πέλλας (1989)

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Γ. ΓΟΥΝΑΡΗ

Τὸ Βαλανεῖο καὶ τὰ βόρεια προσκτίσματα τοῦ Ὀκταγώνου τῶν Φιλίππων (1990)

ΔΗΜΗΤΡΗ ΛΑΖΑΡΙΔΗ - ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΡΩΜΙΟΠΟΥΛΟΥ - ΓΙΑΝΝΗ ΤΟΥΡΑΤΣΟΓΛΟΥ

Ὁ τύμβος τῆς Νικήσιανης (1992)

ΣΤΕΛΛΑΣ ΔΡΟΥΓΟΥ

Ἀνασκαφὴ ἀρχαίας Πέλλας 1957-1964. Κεραμική: Πήλινοι λύχνοι (ὑπὸ ἐκδοσῆ)

ΓΙΑΝΝΗ Μ. ΑΚΑΜΑΤΗ

Ἐνσφράγιστες λαβὲς ἀπὸ τὴν Ἀγορὰ τῆς Πέλλας 1980-1987. Ἡ ὁμάδα Παρμενίσκου καὶ Ρόδου (ὑπὸ ἐκδοσῆ)